

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 9 (2900)
3 сакавіка 1978 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

Выдаецца з 1932 г.
Цана 8 кап.

УКАЗ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР

Аб прысваенні ганаровага звання
народнага мастака СССР
тав. САВІЦКАМУ М. А.

За вялікія заслугі ў галіне савецкага выяўленчага ма-
стацтва прысвоіць ганаровае званне народнага маста-
ка СССР тав. Савіцкаму Міхаілу Андрэевічу.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР
Л. БРЭЖНЕУ.

Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР
М. ГЕАРГАДЗЕ.

Масква, Крэмль,
23 лютага 1978 г.

УКАЗ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР

Аб прысваенні ганаровага звання
народнага артыста СССР
тав. ЯНКОЎСКАМУ Р. І.

За вялікія заслугі ў развіцці савецкага тэатральнага
мастацтва прысвоіць ганаровае званне народнага ар-
тыста СССР тав. Янкоўскаму Расціславу Іванавічу — ар-
тысту Дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра Бела-
рускай ССР імя М. Горкага.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР
Л. БРЭЖНЕУ.

Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР
М. ГЕАРГАДЗЕ.

Масква, Крэмль,
24 лютага 1978 г.

Творчыя партрэты народнага мастака СССР М. Савіцкага і
народнага артыста СССР Р. Янкоўскага чытайце на стар.
11—12.

У КАНСТЫТУЦЫЙНАЙ КАМІСІІ БЕЛАРУСКАЙ ССР

27 лютага г. г. пад старшынствам кандыдата ў члены Палітбюро ЦК КПСС, першага сакратара ЦК Кампартыі Беларусі, старшыні Камісіі па падрыхтоўцы праекта новай Канстытуцыі Беларускай ССР таварыша П. М. Машэрава адбылося пасяджэнне Канстытуцыйнай камісіі БССР.

Камісія разгледзела праект новай Канстытуцыі Беларускай ССР.

На пасяджэнні выступіў таварыш П. М. Машэраў.

У абмеркаванні праекта новай Канстытуцыі БССР прынялі ўдзел першы сакратар Мінскага абкома КПБ У. А. Мікуліч, старшыня Брэсцкага абласнога выканаўчага камітэта Савета на-

родных дэпутатаў К. В. Мацюшэўскі, міністр юстыцыі БССР А. А. Здановіч, работніца вытворчага аб'яднання «Інтэграл» імя XXV з'езду КПСС М. С. Пятровіч, першы сакратар ЦК ЛКСМ Беларусі К. М. Платонаў, дырэктар завода «Гомсельмаш» імя 60-годдзя Вялікага Кастрычніка Н. І. Афанасьевы, старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, Герой Сацыялістычнай Працы Я. І. Скурко (Максім Танк).

Камісія ў асноўным адобрыла праект новай Канстытуцыі Беларускай Саветскай Сацыялістычнай Рэспублікі і пастанавіла ўвайсці ў Празідыум Вярхоўнага Савета рэспублікі з прапановай апублікаваць праект Канстытуцыі БССР для ўсенароднага абмеркавання.

БЕЛТА.

НАША РАДАСЦЬ, НАША ШЧАСЦЕ

Набліжаецца 8 Сакавіка — Міжнародны жаночы дзень. Карэспандэнты «ЛіМа» напярэдадні жаночага свята ўзялі некалькі кароткіх інтэрв'ю ў самых жанчын — у пісьменніцы, даяры, маці-гераніні. Вось што яны сказалі.

ЯДВІГА БЯГАНСКАЯ, пісьменніца:

— Восьмае сакавіка. Люблю я гэтае веснавае жаночае свята з першымі праталінкамі на сонейку, з першымі сціплымі напаяжамі, з галінкамі духмянай мімозы на маім сталі.

Наша жаночае свята. Яно прыходзіць да нас разам з вясной, інакш абуджаецца і малодзее прырода, і мы, жанчыны, разам з ёю, незалежна ад пражытых гадоў, малодзее, харашаем і міла ўсімхіаемся людзям.

Віншаванні, кветкі, шчырыя сярбоскія ўсмешкі... Хочацца абняць кожнага, хочацца сказаць кожнаму нешта вельмі, вельмі сардэчнае. Хочацца, каб усім набетам на нашай зямлі было радасна і добра ў гэты весні харошы дзень.

Прайшоў год з мінулага сакавіка. Год гэты падарыў мне нямала цікавых сустрэч і ўражанняў, нямала новых сяброў, сябровак. Нашы мілыя, слаўныя жанчыны! У іхнім куточку жылі самааддана працуючы над ажыццэўленнем заданняў, вызначаных XXV з'ездам нашай партыі, над датэрміновым вынаннем сваіх вытворчых планаў. Тначыці, калгасніцы, урачы, настаўніцы, аграномы, геолагі, журналісткі, пісьменніцы, ніруючыя і партыйныя работнікі, мастачкі, кампазітары, лётчыцы — ды хіба можна пералічыць усе прафесіі, якія пад-уладны сьнін нашай саветскай жанчыне? Вандруючы па гарадах і вёсках нашай рэспублікі, я пазнала нямала цікавых і вартых вялікай любові і павагі жанчын. Мне хочацца павіншаваць з нашым веснавым святам — Міжнародным днём жанчын — нашых працаўніц, маці, таварышак. Здароў вам, шчасця, мае дарагія сяброўкі!

АЛІНА БРАНІСЛАВАУНА ШАДЗЮЛЬ, аператар машынага даення эксперыментальнай базы «Пагародна» Воранаўскага раёна, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі ССР 1977 года:

— Адно з самых хваляючых

і радасных свят — свята 8-га Сакавіка. Нам, жанчынам, асабліва прыемна ў гэты непаўторны дзень атрымаць букет кветак, сардэчныя віншаванні ад знаёмых і зусім незнаёмых людзей, гуртам парадавацца дасягнутым поспехам, уявіць свае будучыя справы.

Кожнае наша свята прыгожае напружанымі працоўнымі буднямі. Так было і так будзе. Кажу гэта не з чужых слоў. У гэтым мяне глыбока пераняла імклівае наша жыццё.

Не палічыце, калі ласка, за няспіласць, але ў хвіліны вялікай радасці хочацца азірнуцца і на самую сябе. Каб далейка не хадзіць за прыкладамі, каб сказаць ад усёй-усёй душы: дзякуй табе, мая родная Саветская ўлада, за тваю ланісную мудрасць. Каб не твал пшчота і ласка, не твае матчыны клопаты, кім бы я была ў колішняй нашай Заходняй Беларусі?

Таму і хочацца працаваць яшчэ і яшчэ, каб хоць крыху аддзячыць Радзіме за дабрату, ласку, пашану і людское давер'е. Ніколі не забуду, як мне ўручалі бронзавы медаль ВДНГ ССР, як я ехала ў Маскву на з'езд прафсаюзаў. Ніколі не забуду дзень, калі мяне, намсамолку, прымалі кандыдатам у члены КПСС. І яшчэ адзін, шчаслівы, радасны дзень, калі мяне было прысвоена званне лаўрэата Дзяржаўнай прэміі ССР.

Перад вачамі — шанюная Рэзаліа Браніславаўна Пашклявіч, Станіслава Віненцьеўна Міхно, Леанідзія Станіславаўна Струноўская, Абдымаю Феліцыю Гайдуль, Соф'ю Лукашун. Дзякуй вам, дарагія мае настаўніцы і памочніцы. Мал ўзнагарода — гэта і ваша ўзнагарода.

Сьнін мы святкуем дзівоснае свята. Святкуем калектыўна, усёй дружнай сям'ёй. У хатах, палацах культуры гучаць узнёслыя песні. Са святам Вас, дарагія бабулі, маці, сёстры!

ЛЕАКАДЗІЯ АНТОНАУНА ГІНТАУТ, пенсіянерка, маці-геранія (нядаўна ганаровае званне «Маці-гераніні» прысвоена і яе дачцы С. М. Шчучкай):

— Я вельмі рада за Святлану. Вялікая сям'я для маці — вялікае шчасце. Ведаю гэта па сабе. У мяне, як і ў дачкі, дзясць дзяцей. Зараз усе яны ўжо дарослыя (за выключэннем самай малодшай ірыны), маюць свае сем'і, кватэры. Але амаль кожны дзень наведваюць мяне, дзеляцца навінамі, поспехамі. У святах ж уся наша сям'я — усе сорак шэсць чалавек — збіраецца звычайна разам. Вось тады і забываюцца ўсе ранейшыя клопаты, інакш гадавала, выхоўвала іх. А выхаванцы, вывесці, як гаворыцца, у людзі дзясць дзяцей нялёгка было. Асабліва ў першыя пасляваенныя гады. Праўда, дзяржава не забывала. Яе дапамога была значнай прыбаўкай да маёй зарплаты і мундштара трамвая і мундштара ліцейчыка на станкабудуначым заводзе. Так і выраслі мае шэсць дачок і чатыры сыны. Ніхто з іх не збіўся з дарогі. А гэта вялікае шчасце для маці. Таму я і рада за Святлану. Упэўнена, што і яе клопаты абярнуцца вялікім шчасцем.

Тым больш, што дзяржава цяпер багачэйшая стала, і дапамогу аказвае больш істотную. Зараз два старэйшыя сыны Святланы вучацца на поўным забеспячэнні ў школе-інтэрнаце, пяцёра малодшых ходзяць у дзіцячыя сады і яслі на льготных умовах. Ды і грашамі іх маці атрымлівае значную дапамогу ад дзяржавы і прапрыетства, дзе працуе.

Гледзячы на ўсё гэта, я ўспамінаю сваё дзяцінства. У маёй маці тагасам было дзясцік. У тым далёкім часы такая сям'я для простага рабочага чалавек азначала нястачу, голад, хваробы. Не абшлі яны і нас. З дзясці ў жывых засталася чатыры. Тры браты загінулі пазней на франтах Вялікай Айчыннай вайны.

Зараз жанчына, асабліва мнагадзетныя маці, у нашай краіне карыстаецца вялікай павагай, гонарам, увагай. Вось чаму мне хочацца ў дзень Міжнароднага свята жанчын панадаць усім маці вялікага шчасця, выдатнага здароўя і, абавязнова, міру на зямлі.

XXVI З'ЕЗД ЛЕНІНСКАГА КАМУНІСТЫЧНАГА САЮЗА МОЛАДЗІ БЕЛАРУСІ

Лепшыя з лепшых камсамольцаў рэспублікі прыбылі і сакавіка ў сталіцу Беларусі на свой XXVI з'езд. У тэатральную залу акруговага Дома афіцэраў сабраліся працаўнікі заводаў і фабрык, будоўляў і транспарту, палёў і ферм, навучанцкая моладзь і воіны Саветскіх Узброеных Сіл. Ім ёсць аб чым рапартаваць партыі, Радзіме. Сьнін няма такой галіны народнай гаспадаркі, дзе б не працавала моладзь. Праца многіх юнакоў і дзяўчат адзначана высокімі дзяржаўнымі ўзнагародамі.

...10 гадзін раніцы. Першы сакратар ЦК ЛКСМБ К. М. Платонаў аб'яўляе XXVI з'езд Ленінскага Камуністычнага Саюза Моладзі Беларусі адкрытым.

У прэзідыум з'езда выбіраюцца таварышы П. М. Машэраў, І. Я. Палякоў, Ц. Я. Кісялёў, А. Н. Аксёнаў, М. М. Зайцаў, А. Т. Кузьмін, М. І. Лагір, У. А. Мікуліч, У. Ф. Міцкевіч, Я. П. Нікулкін, М. Н. Полазаў, А. А. Смірноў, В. С. Шавялюха, І. Ф. Якушаў, У. Е. Лабанок, К. М. Платонаў, Н. Л. Сняжкова, член Ваеннага савета — начальнік Палітпраўлення ЧБВА генерал-палкоўнік А. В. Дзёбалоў, сакратар ЦК ВЛКСМ А. П. Дзервянка, лётчык-касманаўт СССР, двойчы Герой Саветскага Саюза П. І. Клімук, сакратары ЦК ЛКСМБ Л. М. Балашка, А. К. Курач, І. А. Сараквіч, У. П. Шапшыка, маладыя перадавікі вытворчасці і сельскай гаспадаркі.

З вялікім уздымам выбіраець-

ца ганаровы прэзідыум з'езда ў саставе Палітбюро Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Саветскага Саюза на чале з таварышам Л. І. Брэжневым.

Зацвярджаецца наступны парадак дня з'езда: справаздача Цэнтральнага Камітэта ЛКСМ Беларусі; справаздача Рэзідэнцыйнай камісіі ЛКСМ Беларусі; выбары Цэнтральнага Камітэта ЛКСМБ; выбары Рэзідэнцыйнай камісіі ЛКСМБ.

Слова атрымлівае кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі П. М. Машэраў. Цяпля сустрэты дэлегатамі, пад бурныя апладысменты ён звычайна прывітанне Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі XXVI з'езду ЛКСМБ і выступіў з прамовай.

Са справаздачным дакладам Цэнтральнага Камітэта ЛКСМ Беларусі выступіў першы сакратар ЦК ЛКСМБ К. М. Платонаў.

З дакладам Рэзідэнцыйнай камісіі ЛКСМБ выступіў старшыня камісіі А. І. Садоўскі.

Пасля даклада пачаліся спрэчкі.

Учора, у другі дзень работы з'езда, працягваліся спрэчкі па справаздачнаму дакладу ЦК ЛКСМБ і дакладу Рэзідэнцыйнай камісіі.

Былі выбраны новы састаў ЦК камсамола Беларусі і Рэзідэнцыйная камісія ЛКСМБ.

ГАРЫЗОНТЫ «БЕЛАРУСЬФІЛЬМА» — 1977

Добрая традыцыя — штогадовае творчае справаздача беларускіх кінематаграфістаў — не парухана і на гэты раз. 2 сакавіка ў Доме кіно закончыўся шосты агляд-конкурс, на кім было прадастаўлена ўсё, што зроблена на кінастудыі «Беларусьфільм» за мінулы год.

На суд журы былі вынесены сем мастацкіх і тэлевізійна-мастацкіх фільмаў. Па-ранейшаму беларускіх кінематаграфістаў хваляе гераічная тэматыка, звязаная з падзеямі Вялікай Айчыннай вайны. Мастакі экранна шукаюць новыя сродкі асэнсавання гэтай тэмы. Новы фільм рэжысёра-пастаноўшчыка В. Чацверынова «Чорная бяроза», прадастаўлены па сцэнарыю Б. Архіпаўца, М. Бярэзіні і С. Палінова. У ім расказваецца аб лёсе партызан, якія потым сталі будаўнікамі Мінскага аўтазавода.

Паўнае месца ў беларускім кіно займае сьніншыя праблематыка. «Сустрэча на далёкім мерыдыяне» (рэжысёр-пастаноўшчык С. Тарасаў, аўтар сцэнарыя І. Мендзярычкі), «Сямейны абставіны» (аўтары Л. Мартынюк і А. Ліханаў), «Гарантыя жыцця» (аўтары Б. Сцяпанавіч, І. Пісьменная, Р. Раманаў, І. Чарныш), «Пра Чырвоную Шапачку» (аўтары Л. Нячаевы, І. Ветніна), «Тры вялікія змены» (аўтары Д. Міхалеў, В. Пазнякоў, Ю. Ансінчанна, Ю. Янаўлеў), а таксама кінаальманах «У профіль і анфас» па аповяданнях В. Шукшына, у якім дэбютавалі адрозныя тры маладыя рэжысёры М. Луц'янаў, А. Яфрэмаў і С. Сычоў, — вось тыл фільмы, што прадастаўлялі на конкурсе сьніншыю тэматыку.

На аглядзе-конкурсе былі прагледжаны таксама звыш дваццаці розных па жанру дакументальных стужак. Гэта — храніальна-дакументальныя, навукова-папулярныя, іначасопсы «Саветская Беларусь», а таксама ллечныя, мультыплікацыйныя фільмы.

Мінулы год быў асаблівым у жыцці нашай краіны — саветскай людзі адзначалі 60-гадовы юбілей Вялікага Кастрычніка. Натуральна, што гэта наклаў адбітак і на творчасць кінадакументалістаў. 60-гадоваму юбілею Кастрычніка прысвечаны А. Влжюгін і І. Вейнаровіч свой фільм «Гарызонты дарог». Праз лёс канкрэтных людзей яны паказалі той вялікі шлях, які прайшоў наш народ за гады Саветскай улады.

Агляд-конкурс закончыўся. Аўтарытэтная журы прысудзіць дыпломы лепшым рэжысёрам, аператарам, мастакам, кампазітарам, грывёрам, гукааператарам... Але ўжо зараз можна сказаць, што такіх аглядаў, безумоўна, спрыяюць развіццю творчага спаборніцтва за далейшае павышэнне ідэйна-мастацкага ўзроўню беларускага кіно.

У «ДРУЖБЕ НАРОДОВ»

Другі нумар сьветлага часопіса «Дружба народоў» адкрываецца нізкай пад назвай «3 новых вершаў» народнага паэта Беларусі, лаўрэата Дзяржаўных прэміі ССР і БССР Героя Сацыялістычнай Працы Максіма Танка. Пераклад з беларускай зрабіў Якаў Хелемска, І. ФЕДАРАУ.

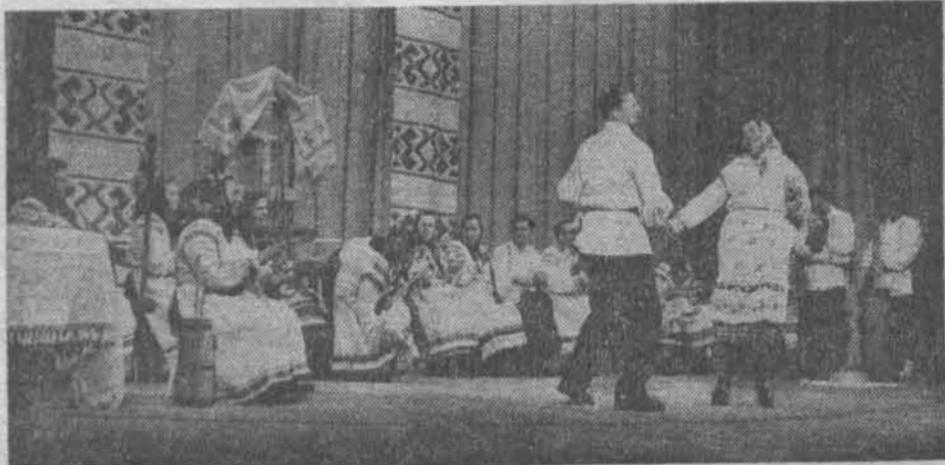
БЕЛАРУСКАЯ ВЫСТАўКА У АЛЖЫРЫ

У Алжырскім Нацыянальным музеі выяўленчага мастацтва адкрылася выстаўка работ мастакоў Саветскай Беларусі. У экспазіцыі прадстаўлены партрэты, пейзажы, графічныя работы — усюг звыш 80 твораў, якія расказваюць аб жыцці беларускага народа, яго дасягненнях у галіне знаоміці і культуры.

У Баранавічах адбыўся абласны агляд самадзейных артыстаў «Песні роднага краю», прысвечаны 60-годдзю БССР і Кампартыі Беларусі. Тут выступілі шматлікія фальклорныя калектывы, у праграме якіх былі народныя песні, вальсы-харэаграфічныя і бытавыя нарцікі.

На здымку: выступае фальклорная група Сакалоўскага сельскага клуба Вірозаўскага раёна.

Фота В. ЯКАВЕНКІ.

Даўно атрыманы дванадцятая пума-ры часопісаў 1977 — юбілейнага — года. Што ж прынёслі нам часопісы за год? Чым узбагацілі нашу паэзію? Прынёслі не так і мала: тры паэмы, шэраг вершаў, шмат новых імён/Актыўна працавалі летась народныя паэты П. Броўка, М. Танк, П. Панчанка, старэйшыя нашы пісьменнікі М. Лужанін, А. Зарыцкі, С. Грахоўскі, А. Астрэйка.

Тры падборкі вершаў надрукаваў у часопісах нядаўні юбіляр, народны паэт рэспублікі П. Панчанка. Спынімся спатку на іх.

«Для мяне самае важнае ў паэзіі — праўда жыцця, праўда пачуццяў маіх сучаснікаў, чалавечнасць. Мяне не захапляе сузіральная лірыка, якую іншы раз выдаюць за філасофскую. Я за актыўную грамадзянскую паэзію», — гаворыць ён у адным са сваіх артыкулаў. І мы бачым, як паслядоўна ажыццяўляе ён гэту дэкларацыю ў сваёй паэтычнай практыцы. Праблемы сучаснасці, пэўныя супярэчнасці, што нясе з сабой навукова-тэхнічная рэвалюцыя, абарона міру і прагрэсу — заўсёды ў цэнтры ўвагі паэта. Свет ён бачыць цэласна, у непарыўнай сувязі мінулага, сучаснага і будучага. Памяць вайны вясення прысутнічае ў яго вершах, аб чым бы яны ні былі. Як і раней, ён паэтызуе зялёную нашу зямлю і шчыра гаворыць аб тым, што не ўсё яшчэ ўладкавана на ёй. У сэрцы паэта неадлучны боль Сербіі і боль Хатыні. Зусім відавочныя гуманістычныя скіраванасць паэзіі П. Панчанкі, схільнасць да вырашэння маральна-этычных пытанняў. Ён выступае супраць чэрствасці, бяздушнасці, несумленнасці, прыстасавальніцтва, абьякавасці да чужога гора:

Вырашалі вечныя пытанні,
А суседка не пачулі плач...

П. Панчанка ставіць і эстэтычныя праблемы, выказвае заклапочанасць агульным станам сучаснай нашай паэзіі, незадаволенасць сваёй творчасцю, з жудым памемічным завастрэннем піша аб гэтым:

Ну колькі тых паэтаў ёсць у нас?
Чатыры альбо пяць,
А ўсё астатняе?
Найўны сон,
Адна магіла братняя
Няздзейсненых задум тваіх,
імклівы час...
Чаму мы часта цешымся лухтой?
А вершы — галавешкамі ачаклымі.

Ці сапраўды ў нас чатыры—пяць сапраўдных паэтаў і зусім затухае агонь грамадзянскай, баявітай паэзіі? П. Панчанка мае на ўвазе, вядома, не адзін толькі мінулы год, а ўсё 70-я гады.

Добрых паэтаў у Беларусі нямала, іншая справа, што не ўсе яны працуюць на поўную сілу... І ўсё ж кожны год дае паэтычныя творы, якія застаюцца ў літаратуры. Скажам, 1975-ы год даў паэму «Хамуціус» А. Куляшова, 1976-ы — «Трыпутнік» К. Кірзенкі, шэраг добрых вершаў і балад паэтаў розных пакаленняў. Праўда, у часопісах друкуюцца і слабыя, аднастайныя, пазбаўленыя яркай асабістасці вершы. Кідаецца ў вочы і жанрава-стыльвая іх аднастайнасць. За ўвесь мінулы год у «Малодосці», напрыклад, не было ніводнага сюжэтнага верша, байкі, балады...

У гэтым годзе маладых аўтараў падтрымала «Польмя», дало дзве іх падборкі (№№ 9 і 12).

З вершамі выступілі паэты-трактараводцы. Многія з іх, праўда, пішуць на рускай мове. Іх вершы даюцца ў перакладках Р. Бардуліна. Не будзем гадаць аб тым, хто з іх стане паэтам, а пакуль станюцца вылучаюцца вершы Н. Татур і С. Каробкінай. Паэзію маладых прадстаўляюць у другой падборцы В. Някляеў, М. Дукса, В. Гардзей, М. Шаўчонак, ужо досыць вядомыя аўтары. Тут ёсць прыстойныя вершы: «Восень, вярсець, вечар», «Рака дзіціцтва» А. Гаўрона, вершы М. Шаўчонак, С. Басуматравай. І ўсё ж малавата запалу, шырыні погляду на свет у некаторых маладых. Выключэнне складае паэма В. Беліжэні «Свята пумы», дзе ёсць і эпіргія радка, і ясная ідэяная паэзія.

Першае друкаванае слова пачаткоўцаў — лірычны верш. Як лепшыя можна адзначыць вершы М. Мятліцкага,

Л. Пятруль, У. Магго, падборку М. Федзюковіча «Граніт зямлі», дзе ёсць удалая спроба паказаць працу маладых рабочых-здабытчыкаў. На жаль, у вершах аб працы ўсё яшчэ мала паэзіі і асабістасці. Рызыкюйна сівярдажаць, як гэта робіць М. Федзюковіч у «Песні гранітчыкаў»: «У нас усё шчасліва, і кожны з нас герой!».

Некаторыя маладыя складаюць добрыя дэкларацыі, гучна абвясчаюць: «Я жыццё пішу, а не школьнае сачыненне» (В. Дашкевіч), а на самой справе жыцця ў іх вершах якраз і нестас.

Значную цікавасць уяўляюць сабой паэмы мінулага года. Першая з іх — «Ленін думае пра Беларусь» Г. Бураўкіна. Здаецца, што ўсе факты біяграфіі вялікага правадзіра вядомы ўжо. Але паэт знайшоў свой матэрыял і свой пункт погляду. У паэме ёсць мастацкая ўмоўнасць, фантазія, дапушчэнне — і гэта апраўдана. У. І. Ленін з яго прагаю ведаць гісторыю і культуру народаў Расіі сапраўды мог, будучы ў чэшскай Празе, браць у рукі выданні беларускага перадаўкара Ф. Скарыны, мог сустрэць у Мінску 15 ліпеня 1900 г. сіня-

лікт, незвычайная сітуацыя. Арыштаванага рабочага Мачаду сядзаты вядуць у пустыню, раненяга і змучанага по-тым кідаюць у пачору, каля якой чакае сваёй здабычы драпежная, крыва-жэрная пума.

Трагічны канец твора, але святло веры застаецца ў рабочых. Яны ведаюць: «Спее кара на катаў на кручах скалістых Андаў». Ранішняе сонца, што асвяціла пачору, салдарнасьць працоўных сведчаць, што мінеца ноч над Чылі і прыйдзе лепшы час.

Штогадовай прэміяй часопіса «Польмя» адзначаны паэма Г. Бураўкіна «Ленін думае пра Беларусь» і нізка вершаў Я. Янішчыц, апублікаваныя ў 1977 годзе. Пра паэму Г. Бураўкіна гаварылася ў друку як пра значную літаратурную з'яву юбілейнага года. Лірыка Я. Янішчыц («Польмя», № 2) радуе арганічнасцю, шчырасцю пачуцця. Паэтэса апы-вае тут смутак ростані і ўнеху звароту на роднае поле, у родны банькаў куток, дзе «пасуцца яшчэ не апошнія коці і складзеныя песні чысьце у стагах». Ёй дорага і міла ўсё дома: матуля з не добрым клопатам, хаціна і ўсё навокал, та-

многія аўтары заклапочаны тым, каб наша сённяшняя паэзія была больш жывой і дзейнай, каб у ёй меней было «бяздумных вершаў і паэм», апемічных ці надта крыквітых твораў.

Шырокія філасофскія разважанні, гістарычныя паралелі ўмяшчае нізка вершаў А. Русецкага («Польмя», № 4). У яго свой пункт гледжання на сучасны стан свету, на чалавека:

...Людзі ўсе непаўторныя,
з нас конны —
унікум.
Вялікасцю душ,
талінічым багаццем гэтым,
які чуда, не ўразліцца
гітлеры ды пінацеты...

Як значную творчую ўдачу трэба адзначыць «Баладу Камініскага» В. Макарэвіча, аб чым нядаўна прапікіна пісаў В. Вітка ў «ЛіМех».

Досыць багатая ў нас паэзія далёкіх дарог. А. Зарыцкаму ўдаліся многія вершы, што ўзніклі ў выніку падарожжа па Францыі. У іх свежыя паэтычныя дэталі і назіранні, эпічнасць, малюнкавасць («На вуліцы Мары-Роз», «Палкоўнік Лебра», «Валерыю Урублеўскаму»).

Абсягі нашай паэзіі пашырае Р. Бардулін. Многія яго творы вырастаюць з дарожных уражанняў, з паездкаў па краіне. «Блізкая далеч радзіма» — так назваў ён адну са сваіх падборак. Яна павольна цікавая: у ёй і сустрэчы з людзьмі, землякамі, і моўныя наватворы. «Для пчол тут калодна і вульва». Мусіць, не вельмі ўдала. Трэба адзначыць, што, на маю думку, у мінулагадніх вершах гэтага таленавітага і вынаходлівага паэта творчых знаходак меней, чым іх бывала раней.

Настойліва шукае падступ да тэм і матываў сучаснасці А. Пысін. Пакуль што не ўсё ў яго ўдаецца. Здаецца, што і рытм такі — «Дзякуй, дзякуй, свет мой белы, што радзіму мне зборог» — не арганічны для яго.

Асобныя паэты з большым ці меншым поспехам выкарыстоўваюць матывы і рытмы фальклору: В. Дашкевіч («За фальклорам»), В. Коўтун («Трыпціх калыханкі»), Н. Мацяш («Тры дудкі»), А. Бялевіч («Дзівочае», «На вяселлі»).

Лірыка-публіцыстычныя, шырокія па ахопу жыццёвых з'яў вершы П. Броўкі і М. Танка прывесчаны Радзіме, Кастрычніку, новай Канстытуцыі, пакарыццям Космасу.

1977-ы паэтычны год, такім чынам, не горшы ў шэрагу пражытых гадоў бягучага дзесяцігоддзя. Чаму ж менавіта ў тым годзе з'явіліся горкія радкі П. Панчанкі аб тым, што ў нас усёго чатыры альбо пяць сапраўдных паэтаў? Чаму ў канцы мінулага года з'явілася ў яго абнадзеіваючае прадчуванне?

А нехта ж прыйдзе мудры, як дзіця,
і пазірне туды, куды глядзелі мы,
і пачуе ўсе зробіцца надзелімі,
і ў вершах завіняць званы жыцця.

Сярод маладых такога паэта яшчэ не відаць. Але сённяшняе сціпанасць у паэзіі, цяга да самавытлумачэння і самакрытыкі сведчаць аб выспяванні ў ёй новых з'яў.

Гаворка пра паэзію мінулага года пачалася не сёння. Яна ідзе на старонках друку ўжо каля двух месяцаў. Вось нядаўна мы прачыталі артыкул С. Марчанкі «Не астравок у моры...» — пра вершы маладых аўтараў, змешчаныя ў часопісе «Польмя» (№ 12, 1977). Артыкул патрабаваўшы, доказы. У ім нямала слушных канкрэтных заўваг. Аўтар артыкула сівярдажа, што ў адносінах да маладых не патрэбна палжалінасці, нейкіх скідак на маладосць. І з гэтым вельга не пагадзіцца.

Вядома, ні гэта падборка, ні вершы паэтаў-трактараводцаў, што былі ў «Польмі», не вызначаюць агульны ўзровень паэзіі года.

Мы ўжо не першы год гаворым аб тым, што паэзія наша, у якой такія моцныя і слаўныя традыцыі, недзе пачынае не дабіраць вышыні. Але прычыну гэтага ніяк не можам знайсці. Яна, відаць, не толькі ў саміх паэтах.

Чуюцца напрокі, што паэзія пайшла ў «вечнасць». Нельга сказаць, што ўся яна ў роздуме аб вялікім і вечным, але задуманца ёсць над чым, і яна шукае, параўноўвае, робіць новыя захады ў гісторыю. І гэта яе права, бо не ўсё ж спазнана ў нас пра мінулае, пра вайну і пасляваеннае станаўленне. Паэзія, асабліва лірычная, жыць і натхняецца сучаснасцю. І сённяшняя цяжкасць яе, відаць, маюць больш глыбокія прычыны, чым гэта здаецца на першы погляд.

Марына БАРСТОК.

ДЗЯХАННЕ ЧАСУ

ПАЭЗІЯ НА СТАРОНКАХ «ПОЛЬМЯ» І «МАЛАДОСЦІ»

вокага хлопчыка з суніцамі і вялікім жаданнем «кніжак накупіць пабольш»...

— Ну вось.
А нехта нажа «глуш»,
Спялая, цёмная, дурная...
Змяце народ цароў, чынуш—
І беларусаў свет прызнае...

Паэт зрабіў тут яшчэ адзін крок у напрамку арганічнага спалучэння лірыкі і публіцыстыкі, паказу гістарычнага і індывідуальна-непаўторнага ў вобразе правадзіра. Прыемна, што беларуская Ленініна папаўняецца новымі творами, якія нясуць у сабе непазрэднасць і лірычную ўсхваляванасць.

Паэма «Бясмертнікі» С. Грахоўскага («Польмя», №5) пра Маці, якая чакае сына з вайны і верыць у яго зварот.

Ідзе на раздарожжа Маці,
Куды, не ведае сама,
Ні ў полі, ні ў суседняй хаце
Спакою Мацеры няма...

Маці прачула, што сын яе загінуў каля Варшавы, і вырашыла прайсці яго следам, шляхам, дзе стаяць незлічоныя абеліскі. Тут зліваюцца ў адно сны, успаміны і сапраўднасць, паказаны яе дарожныя прыгоды і сустрэчы. На польскай зямлі яна таксама сустракае разуменне і спачуванне. Аўтар дае ў паэме абагульнены вобраз беларускай жанчыны-маці, ціхай, лагоднай, шматпактнай, якая ў цяжкіх пасляваенных час

Насіла сена і цягала плуг,
Не ведаючы, скуль бярыцца сіла.

Яе тыповасць прызнае і скульптар, спатканы на месцы баёў ля Віслы: «Ён бачыць ад пачатку да канца ў кожнай рысе Матчыны пакуты». У партрэце маці, у яе абліччы, асветленым адной думкай, будзе жыць памяць аб сыне. Памяць аб ім засведчыў і абеліск, да якога маці паклала бясмертнікі. Яе партрэт, выразаны па дрэве, будзе ўстаноўлены тут, ля абеліска з прозвішчам сына. «Цяпер ім я за маці буду, разам пахаваным», — думае яна, і гэта прыносіць ёй супакой душы.

Паэт удала ажыццявіў задуму: знайсці ідэю бясмерця і даць ёй жыццёвае ўвасабленне.

Барачбу рабочых Чылі супраць фашыскага піначтаўскага рэжыму паказвае В. Беліжэнка ў паэме «Свята пумы» («Малодосці», № 6). Яна прысвечана светлай памяці Альберта Карвалана. У аснове яе востры драматычны канф-

лік простае, звычайнае. Сваю любасць да роднай зямлі і вёскі Я. Янішчыц выказвае і апасродкавана — «напагоднела на мяккі пакінутая мной бярозка», і непазрэдна — «няма радней тае мясціны, дзе ўзышла ты». Яе хвілююць простыя чалавечыя адносіны, замілаванне да сына, туга па сваёй бацьку, які адшоў у нібыт.

Хлеб сеючы, баронячы краіну,
Ты быў увесь жыццёвы і лясны...

Гаворачы пра сваю песню, якая раней радасна звінела, паэтэса вызначае новую мякку, пачатак сталасці, узбагачэння яе рознымі адценнямі пачуцця, трывогамі і за сабе, і за планету. Канфліктнасць і драматызм, уласцівыя сапраўднай паэзіі, становяцца неад'емнымі адзнакамі творчасці Я. Янішчыц на новым этапе.

Наша паэзія ў мінулым годзе панесла цяжкую страту: у росквіце сіл памёрла паэтэса Еўдакія Лось. Яе апошнія вершы змешчаны ў часопісах. Паэтэса шукала высокае ў людзях, «у жыцці з яго дзімі крутым, у быцці, дзе і шчырасць, і зман». Рыхтавала кнігу «Партызанскія легенды».

Прачулыя вершы памяці І. П. Мележа прысвяцілі В. Зуёнак і В. Коўтун («Польмя», №№ 2 і 5).

Сваё, роднае, Айчыну і сябрыну, славіць М. Лужанін («Польмя», № 3), а пра сваё і сувязь з вялікім светам:

Жывой вадой мне сэрца поіць
Братэрства чуд.
Нітуеш ты са светам повязь,
Мой родны кут!

Для творцы, лічыць паэт, самае страшнае застацца ў абозе жыцця, страціць сувязь са сваім часам. Цікава разважае ён пра натхненне, пра ўласны творчы вопыт у вершы «Апошняя ноч перад пазмай». Гнеў паэта выклікаюць чалавечкі-невідзімкі, што пішуць анімікі, даносы і вельмі шкодзяць жыццю і людзям.

Побач з высокім, строгім, узнесеным над зямлёю вянком саетаў А. Звонака прабіваецца на старонкі «Польмя» і будзённае, «заземленае» слова сатыры («Чалавечкі» М. Лужаніна).

«Велья санеты» — такую форму лірычнай паэзіі выкарыстоўвае Х. Жычка. У іх — самакрытыка і папрок тым, хто «у пушце — між небам і зямлёю — не зможа напісаць радка жывога, які б узрушыў душы чытачоў». Як бачым,

Летапіс, які абпальвае сэрцы

Документалізм... Документальная літаратура... Гэтых тэрмінаў няма ў «Краткой літаратурнай энцыклапедыі». Яшчэ няма. Бо сама документальная літаратура, як і паняцце «документалізм» у дачыненні да літаратуры, існуе. Асабліва багаты прыток у яе абазначыўся яшчэ ў гады вайны, калі на старонках газет і па радыё загучалі звароты да савецкіх людзей А. Талстога і І. Эрэнбурга, А. Фадзеева і В. Васілеўскай, Я. Купалы і Я. Коласа, М. Лынькова і К. Крапівы, К. Чорнага і І. Гурскага, П. Глебі і П. Броўкі, іх малодшых калег па пляру.

Публіцыстыка перыяду Вялікай Айчыннай вайны — гэта першая спроба літаратараў занатаваць для нашчадкаў усё тое, што звязана з подзвігам народа, які не стаў на калені, не скарыўся ворагу, а ўзняўся на лютую, святую вайну з карычневай чумой нямецкага фашызму. «Навука нянавісці» і «Партизаны, партизаны, беларускія сыны...», «Паўстаў народ» і «У імя будучыні», «Дрыжыце, падлогі-фашысты!» і «Паднялася Беларусь», а таксама іншыя творы — востра-публіцыстычныя, гнеўна-выкрывальныя гаварылі народу праўду пра вайну. Так, гэта была документальная літаратура, літаратура факта ў поўным значэнні гэтага слова. Яе можна смела параўнаць з вінтоўкай, патронам, гранатай, бо ядро пісьменнікаў служыла мужнасці, гераізму, адвазе.

А «Рускія людзі», «Васілій Цёркін», «Пісьмы да та-варыша», «Сцяг бригады», «Валакаламскае шасе», «Маабіцкі сшытак», «Слуцкі пояс!» Творы такія розныя па жанравых адзнаках і па ступені эмацыянальнага напаянення, па вобразнай сіле і рэпартажнай падрабязнасці, але ўсе яны маюць прыкметы сапраўднай документалістыкі, бо звязаны з канкрэтнымі падзеямі, у большасці сваёй маюць рэальных прататыпаў і герояў.

Дык вось якая яна, документальная літаратура! Гэта — і публіцыстычнае эсэ, і агітацыйна-прапаган-дысцкі артыкул, і палыманы верш, і патрыятычная паэма, і апавяданне, і раман, і аповесць.

Аднак ёсць адзін жанр, які цалкам зыходзіць з фактаў, з дакументаў. Гэта — мемуары, успаміны аўтара пра падзеі, непасрэдным удзельнікам або сведкам якіх ён быў, расказ пра сустрэчы, гутаркі і знаёмствы з вядомымі сучаснікамі. Прыклады іх добра вядомы ў сучаснай класічнай літаратуры. Аднак мемуары як жанр асабліва плённае сваё развіццё атрымалі пасля Вялікай Айчыннай вайны, калі тысячы савецкіх людзей, ад вядомых военачальнікаў, камандзіраў партызанскіх злучэнняў і бригад да родавых удзельнікаў падзей — воінаў Савецкай

М. Галай, Ю. Збанацкі, І. Шамякін, М. Алейнін, М. Лагвіненна.

Арміі, партизан, падпольшчыкаў, працаўнікоў тылу — назапасілі агромныя вопыт перажытага. Гэты вопыт па значнасці сваёй, вартасці і напоўненасці — сацыяльна-грамадскай і маральна-этычнай — перастаў ужо быць толькі часткай уласна-чалавечага, асабістага, а набыў важнасць агульна-грамадскага гучання.

Дасягненнем беларускага і ўсесаюзнага чытача, усёй нашай літаратуры сталі мемуары, якія выйшлі ў рэспубліцы. Гэта — «Людзі асобага складу» В. Казлова, «У баях за Радзіму» У. Лабанка, «Вечны агонь» Р. Мачульскага, «Партизанская рэспубліка» П. Калініна, «Абеліск каля дарогі» А. Караткевіча, «Браты па зброі» І. Вярова, «Партизаны Вілейшчыны» І. Клімава і М. Гракава, «Днём і ноччу» М. Джагарова, «Арлінае племя» А. Дзенісевича, «На акупіраванай зямлі» У. Якавенкі, «Зямля палала» С. Арзуманяна, «Лясная гвардыя» І. Дзядзюлі, «Навекі юныя» С. Ручіца, «Калі небяспека побач» С. Мальцова, «Тры партизанскія гады» Г. Храмовіча, «Гэта было ў Беларусі» Р. Аблавай і многія іншыя. (Усяго ў Беларусі за пасляваенныя гады выдадзена каля ста кніг ваенных мемуараў).

Безумоўна, учарашнія военачальнікі і партызанскія камандзіры, воіны, партизаны і падпольшчыкі,

маючы багаты жыццёвы вопыт, валодаючы вялікай колькасцю канкрэтных фактаў і звестак, не заўсёды могуць іх падаць чытачу лаканічна, вобразна. Вось чаму неадной у падобных выпадках з'яўляецца дапамога літаратараў і журналістаў.

Прыемна, што ў гэтым кірунку шмат здзейснена беларускімі пісьменнікамі. Літаратурны запіс мемуараў В. Казлова «Людзі асобага складу» зрабіў А. Кулакоўскі. Некалькі такіх работ на рахунку Р. Няхая. Ён запісаў успаміны В. Лівенцова «Партизанскі край», І. Вярова «Браты па зброі», І. Шубітыдзе «Палескія былі» і іншыя. Плённа працаваў з М. Новакавым У. Юрзвіч. І вось вынік — кніга «Пяць крокаў жыцця», якая дастойна папоўніла беларускую мемуарыстыку. Літаратурны запіс кнігі С. Шмуглаўскага «Радавыя падполля» зрабіў А. Петрашкевіч. Дзякуючы намаганням І. Навуменкі, мемуары І. Вярова ў дапоўненым і дапрацаваным выглядзе выйшлі на рускай мове, а кніга А. Дзенісевича (літаратурны запіс А. Асіпенкі) была адзначана прэміяй Ленінскага камсамола рэспублікі. З вялікай удзячнасцю шматлікія чытачы і самі аўтары ўспамінаюць пісьменнікаў М. Гарулёва, П. Шасцерыкова, А. Авецікіна, В. Бурносаву, М. Гіля, А. Міронава, А. Махначу, М. Шумава і іншых. Формы работы з мемуарыстамі

ЗВЯРТАЮЧЫСЯ да прысутных, І. Шамякін спаслаўся на пошту пісьменнікаў, дзе чытачы звяртаюцца з просьбамі шырока і аналітычна паказваць векапомную запяцю змагання савецкіх людзей з фашызмам.

Дзеці і ўнукі былых салдат і партизанаў просіць іх, ветэранаў вайны, расказаць пра вялікія аперацыі ў маштабе фронту і баявыя дзеянні батэрэй або разведгрупы, пра дыверсійныя акты на чыгуны і працу жанчын і дзяцей у працоўным тыле. Гэта заканамерна. Не кожны, аднак, можа запісаць свой расказ так, каб гэта стала гістарычным дакументам або з'явай літаратуры, якую мы называем документальнай. Гэта могуць зрабіць прафесійныя літаратары. І савецкія пісьменнікі ў гэтай высакароднай справе маюць немалы вопыт. Многія творы документалістыкі ўздымаюцца да вялікіх аб'ёмнасцей, да такой вобразнай напаянасці і такога эмацыянальнага ўздзеяння на чытача, што ён, чытач, часам і ўспрымае дакументальную кнігу як мастацкі твор. Прыкладамі такіх хваляючых твораў могуць служыць выданыя францускай дзецішкі ўдзельнікаў вайны. Прыкметнай з'явай у жанры ваеннага рэпартажу і мемуарыстыкі стала кніга «Розныя дні вайны» К. Сіманява.

Нядаўна выданыя францускай дзецішкі І. Мележа. Аўтар дзецішкі не быў ваенным журналістам, і калі рабіў свае нататкі, яшчэ не лічыў сябе пісьменнікам. Але ў «Першай кнізе» (так названа яна, хвая выйшла пасля таго, як Мележ выдаў дзесяткі кніг — раманаў, аповесцей, апавяданняў, крытычных даследаванняў, рэпартажаў) перад намі паўстае духоўны свет маладога чалавека, які спазнаў жах вайны і веліч духу народа, які змагася, зразумеві формулу «неўміручасць народа», па-новаму адкрываў для сябе мір і вайну, мастацтва і радасць жыцця, прыроду і духоўны свет чалавека. Дзецішкі не прызначаўся для чытача. Але ён патрэбен чытачам, і не толькі нашым сучаснікам, але і дзецям нашым, і ўнукам. Большасць дакументальных кніг пра

ЧАС — АБАВЯЗВАЕ, ЧЫТАЧ — ЧАКАЕ

З уступнага слова Івана ШАМЯКІНА

ваіну пісалася пасля перамогі над-ворагам. Мы з радасцю канстатуем, што напісана многа розных твораў дакументальнага жанру — мемуары военачальнікаў і радавых, партызанскіх камандзіраў і кіраўнікоў гаспадаркі і вытворчасці савецкага тылу, дакументальныя аповесці, нарысы. Гэта — наша багацце. Зрабіць агляд усёй гэтай літаратуры цяжка нават за самых прадстаўнічым «круглым сталом». Арганізатары нашай сустрэчы разумелі гэта і вызначылі тэму размовы наступным чынам: «Гераізм народа ў Вялікай Айчыннай вайне і сучасная дакументальная літаратура». Я спадзяюся, што мы засяродзім увагу на разглядзе твораў дакументальнага жанру і паспрабуем вызначыць паняцце дакументальнай мастацкай прозы.

Журналісты і пісьменнікі многа пісалі пра трагедыю беларускага народа, пра сотні нашых Хатыней, пра зверствы фашыстаў, пра гітлераўскую палітыку таталітарнага знішчэння савецкіх народаў. Сярод гэтай літаратуры вылучаецца таленавітая работа А. Адамовіча, Я. Брыля і У. Калеснікі — кніга «Я з вогненнай вёскі...», якая заняла пачэснае месца сярод літаратурных твораў аб вайне. Таксама ямавала было напісана аб мужнасці ленинградцаў у блакадзе. І тут А. Адамовіч і Д. Гранін сабралі і запісалі такія хваляючыя расказы, што кніга не можа пакінуць абмяжованых чытача любога пакалення, кім бы ён ні быў, у якой краіне ні жыў бы, якіх поглядаў ні прытрымліваўся б. «Блакадная Кніга» — страшная і суровая. Яна і высокагуманная, бо ўзбройвае людзей на барацьбу

за мір, супраць вар'яцкіх намераў прыхільнікаў новай вайны, стваральнікаў усё больш жахлівых відаў зброі.

Нядаўна зноў наведваў я з замежнымі гасцямі Брэсцкую крэпасць. Знаёмчыся з новай экспазіцыяй музея, слухаючы экскурсавода, я адчуваў прысутнасць Сяргея Сяргеевіча Смірнова і ў думках гартваў яго кнігі пра абаронцаў цытадэлі над Бугам. Грамадзянскі подзвіг гэтага пісьменніка прызнаны ўдзельнікам баёў за Брэст 1941 года і ўсім чытачамі яго незабыўных старонак. Не магу не сказаць аб рабоце беларускіх пісьменнікаў у гэтым напрамку. У нас назапашана вялікая ваенная публіцыстыка беларускіх пісьменнікаў. Адной з першых сур'ёзных дакументальных прац аб партызанскім руху з'явілася кніга Героя Савецкага Саюза В. Казлова «Людзі асобага складу», літаратурны запіс якой зрабіў пісьменнік А. Кулакоўскі. На кніжнай паліцы чытача з'явіліся мемуары партызанскіх камандзіраў і дзеячаў падполля, напісаныя ў садружнасці і дзякуючы вялікай творчай данамоце прафесійных літаратараў і журналістаў. Бібліятэка гэтых кніг — своеасабліва партызанская энцыклапедыя, якая разам з працамі вучоных-гісторыкаў аб'ягульвае вопыт партызанскай барацьбы, яе метады і формы, характарызуе ўсе этапы ўсенароднага супраціўлення ворагу. Дарэчы, гэтая бібліятэка — матэрыял для далейшага асацыявання пісьменнікамі летапісу векапомнага подзвігу беларускага народа.

Аўтары першых мастацкіх твораў пра подзвіг народа мелі магчымасць працаваць і працавалі, выходзячы пераважна

з асабістых уражанняў і асабістых успамінаў. Як я шкадую цяпер, што ў часе работы над «Глыбокай плынію» мне не хапала кніг успамінаў партызанскіх камандзіраў. Пісьменнікі, якія будуць глыбей і глыбей раскрываць тэму народнага подзвігу, цяпер ужо не змогуць абысціся без ваеннай дакументалістыкі, як нельга ім абысціся і без вопыту усёй савецкай літаратуры.

Формы дакументалістыкі разнастайныя — ад строга навуковай кнігі да дакументальнай аповесці і рамана, якія пішуцца па законах мастацкай прозы, але вымагаюць ад аўтара даследчай работы і асаблівай адказнасці. Прыклад такой работы і такой адказнасці — кнігі І. Новакава аб Мінскім і Віцебскім падполлях: «Руіны страляюць ва ўпор», «Дарогі скрыжаваліся ў Мінску», «Да світаня блізка», «Тварам да небяспекі». Як вядома, падпольшчыкі, асабліва ва ўмовах горада, амаль не пакідалі ні спісаў сваіх баявых груп, ні загадаў, ні пратаколаў пасяджэнняў. Таму і мемуарысты, і пісьменнікі довадзіцца аднаўляць агульную атмасферу падзей у акупіраваным горадзе, узвасаадносіны падпольшчыкаў, іх сувязі з партызанскімі атрадамі і бригадамі, імёны падпольшчыкаў і сувязных, дзеянні асобных груп. Такую папараму і стварыў пісьменнік, у таленце якога спалучаюцца журналіст, даследчык, гісторык, мастак.

Работа над дакументальным і мастацкім творам падначалена адметным законам творчасці, але асноўная функцыянальная задача кніг пра векапомныя дні вайны адна, агульная, — яны закліканы выхоўваць чытача, абуджаць у ім патрыятычныя пачуцці, паказваць праўду, якой жыве чалавек на вайне, абараняючы Радзіму ад фашыскай навалай.

Напярэдадні нашага абмеркавання праблем сучаснай дакументальнай літаратуры аб вайне апублікаваны успаміны Л. І. Брэжнєва «Малая зямля». Гэты факт кажае нашай размове пра дакументальны жанр літаратуры асаблівае значэнне і ўскладае на нас высокую адказнасць — у калектыўным абмеркаванні вызначыць здабыткі і задачы савецкай дакументалістыкі.

Летапіс, які абпальвае сэрцы

У іх самыя розныя. Гэта і непасрэдны запіс успамінаў, работа, бадай што, найбольш цяжкая і адказная, і літаратурная апрацоўка створанага аўтарамі, і рэдагаванне кніг, а ў выніку — папаўненне ў бібліятэчцы дакументальнай літаратуры: калектыўныя зборнікі «Салдатамі былі ўсе» і «Герайчная абарона», «Пра іх маўчалі зводкі» А. Бароўскага, «У брэсцкіх лясках» П. Кавальскага, «Бура гнева» М. Міхайлашава, «Шэсць сяцёр» З. Хаўранковай, «Салдаты міліцыі» І. Цімашэнікі, «Запіскі разведчыцы» М. Казловай, «Людзі высокага абавязку» і «Старонкі неўміручасці» Р. Мачульскага... Успаміны нямецкага антыфашыста Г. Барса пераклаў А. Зарыцкі і кніга «Мы сталі камуністамі» выйшла ў выдавецтве «Беларусь». Не меншую работу па запісу, літаратурнай апрацоўцы і рэдагаванню ўспамінаў удзельнічаў Вялікай Айчыннай вайны правялі і беларускія журналісты: М. Тараткевіч, А. Коласаў, А. Кейзераў, У. Жыжэнка, М. Шыбаліс, М. Грыцян, А. Касцючэнка, К. Папкоўскі... Літаратары па сутнасці з'яўляюцца сааўтарамі кніг У. Лабанка «У імя Радзімы», Р. Мачульскага «Вечны агонь», Э. Лаўрыновіча «Вогненныя рэйкі», У. Перахневіча «Вогненныя віхры», калектыўнага зборніка «Партызанская крынічкіна», Ф. Ромы «Мужала маладосць у баях», І. Друян «Клятву стрымелі», П. Іваненкі «У родных мясцінах».

Часам прозвішча пісьменніка ці журналіста не ўбачыш ні на вокладцы, ні ў выхадных дадзеных. У адным выпадку гэтага не дазваляла звычайная чалавечая сціпласць, у другіх ёсць іншыя прычыны. Менавіта таму і сталася так, што, чытаючы цікавую калектыўную кнігу ўспамінаў удзельнікаў партызанскай барацьбы на тэрыторыі цяперашняй Гродзенскай вобласці «У прыёманскіх лясках», падрыхтаваную Інстытутам гісторыі партыі пры ЦК КПБ, нямногія з нас ведаюць, што ў выхадзе яе ёсць вялікая доля працы і пісьменніка, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР В. Быкава, які рэдагаваў, дапрацоўваў, даводзіў, што гаворыцца, да ладу шматлікія мемуары.

Змястоўнай атрымалася і бібліятэчка «Людзі працоўнага і ратнага подзвігу», якую вось ужо некалькі гадоў выпускае выдавецтва «Беларусь». Дакументальныя аповесці, нарысы, якія выходзяць у ёй, расказваюць пра нашых сучаснікаў, пра Герояў Савецкага Саюза і Герояў Сацыялістычнай Працы, хто паказвае прыклад іншым, з'яўляецца запявалам добрых спраў. Кніжкі пісьменнікаў М. Гроднева «Высокі поўдзень» і «Зоркаўкі», А. Капусціна «Покліч сэрца», журналістаў І. Акшэўскага «Заслужаны будаўнік» і

«Ты са мной, маё поле», Ю. Новікава «Высокая прафесія», У. Правасуда «Зайздросны лёс» і «Светлая доля», Э. Прыгодзіча «Строгая дабрата», Л. Сузіна «Калі запальваюцца зоркі» і іншыя далі магчымасць нам блізка пазнаёміцца са знакамітымі людзьмі рэспублікі — рабочым, аграномам, дзяржаў, педагогам, выхавателем...

Асаблівае значэнне дакументальна літаратура набывае ў справе выхавання падрастаючага пакалення. І ў гэтым плане нашымі выдавецтвамі, у першую чаргу «Мастацкай літаратурай», робіцца шмат. Дагэтушка нагадаць хоць дзве серыі.

Адна з іх — «Слава твая, Беларусь!» — расказ пра тых, хто ў розныя часы з'яўляўся ўвасабленнем лепшых народных рыс, жыццё сваё прысвяціў змаганню за справу вызвалення роднага народа. Гэта — герой грамадзянскай вайны і баёў у Іспаніі М. Дворнікаў (Я. Драбінскі «Ад Гомеля да Эстрададур»), легендарны партызанскі камандарм В. Корж (С. Грахоўскі «Суровая дабрата»), Герой Савецкага Саюза і Герой Сацыялістычнай Працы К. Арлоўскі (І. Ражкоў «Чалавек з легенды»), славыты «дзядзька Косця» (Л. Ракоўскі «Канстанцін Заслонаў»), нацыянальны герой беларускай і літоўскага народаў К. Каліноўскі (аднайменная аповесць А. Якімовіча), патэса-рэвалюцыянерка Цётка (Л. Арабей «Стану песняй»).

У другой серыі — «З арлінага племені» — расказваецца пра дзяцей, падлеткаў, якія ў гады Вялікай Айчыннай вайны разам з дарослымі змагаліся з ворагам: Ю. Багушэвіч «Дырэктар лясной школы», М. Гелер «...Як крылы дзівоснай птушкі», А. Захарэнка «Сказ аб 60 адважных», А. Кузнячоў «Цярэпальскія вароты», Д. Слаўковіч «Я вярнуся, мама» і іншыя кнігі.

Памяць вайны, боль перажытага... Гэта тое, што ніколі не забываецца. Расказваць пра загінуўшых і жывых, адшукваць імёны забытых герояў, узаўяляць аб'ектыўную праўду падзей для сапраўднага літаратара не толькі (нават не столькі) пісьменніцкі абавязак, колькі грамадзянскі. Па закліку сэрца, сумлення ствараюцца такія кнігі, як «Я з вогненнай вёскі...» А. Адамовіча, Я. Брыля і У. Калесніка, як «Блакадная Кніга» А. Адамовіча і Д. Граніна, як «Тры старонкі з легенды» Г. Бураўкіна, як «Хатыні: боль і гнеў» А. Бялёвіча... Спіс гэты мы, безумоўна, можам прадоўжыць, называючы новыя імёны аўтараў, прыводзячы назвы кніг. І абавязкова ўспомнім І. Новікава, літаратара і грамадзяніна, які па сутнасці паўтарыў пісьменніцкі подзвіг С. Смірнова, расказаўшы

суровую праўду пра Мінскае падполле ў гады вайны, вярнуўшы з небыцця дзесяткі, сотні прозвішчаў людзей, што мужнасцю і героізмам сваім заслужылі права на ўсенародную памяць. Аднак не варта забываць, што, акрамя «мінскіх» дакументальных аповесцей «Руіны страляюць ва ўпор», «Дарогі скрываюцца ў Мінску», «Да святання блізка», ён аўтар цікавых кніг пра Веру Харужую і віцебскіх падпольшчыкаў («Вера Харужая», «Тварам да небяспекі»). Сярод дакументальных твораў пра вайну кнігі Я. Герцовіча «На вайне як на вайне», П. Кавалёва «Герой Савецкага Саюза Уладзімір Лабанок», В. Панамарова «Партызанскія гады Кірылы Арлоўскага» і «Мяцежнае сэрца», У. Савіцкага «Ні мінуць спакою», В. Шымка «Леў Даваатар» і многія іншыя.

Вядома, усе названыя кнігі вельмі розныя па праблематыцы, насычанасці фактамі, па ідэйна-мастацкіх вартасцях. Аднак жа тое, што зроблена ў нашай рэспубліцы па дакументальнаму адлюстраванню подзвігу народа ў гады Айчыннай вайны і пасля, у гады мірнай стваральнай працы, заслугоўвае самай пільнай увагі з боку тэарэтыкаў, крытычнай думкі.

Удзельнікі склікання ў Мінску «круглага стала» на тэму «Героізм савецкіх людзей у гады Вялікай Айчыннай вайны і сучасная дакументальная літаратура», ініцыятарамі правядзення якога былі Савет па нарысу і мастацкай публіцыстыцы СП СССР, рэдакцыя часопіса «Вопросы литературы» і праўленне СП БССР, і рабілі спробы канкрэтна абазначыць межы паняцця «дакументалізм» і «дакументальна літаратура». У гаворцы прынялі ўдзел пісьменнікі, літаратуразнаўцы, журналісты, гісторыкі, ветэраны вайны і партызанскага руху, работнікі музеяў і архіваў. Сярод гасцей былі сакратар праўлення СП СССР, Герой Сацыялістычнай Працы, лаўрэат Ленінскай прэміі К. Сіманаў, першы сакратар праўлення Кіеўскай пісьменніцкай арганізацыі, Герой Савецкага Саюза Ю. Збанацкі, сакратар праўлення СП РСФСР і Ленінградскай пісьменніцкай арганізацыі Д. Гранін, намеснік старшыні ваенна-мастацкай камісіі Маскоўскай пісьменніцкай арганізацыі, Герой Савецкага Саюза, заслужаны лётчык-выпрабавальнік М. Галай, намеснік галоўнага рэдактара часопіса «Вопросы литературы» Л. Лазараў, старшыня ваенна-мастацкай камісіі Маскоўскай пісьменніцкай арганізацыі прэзаіт Я. Вараб'ёў, прэзаіт А. Ржэўская, крытык В. Кардзін, А. Бачароў, А. Шарыпаў, М. Лагіненка, прэзаіт і перакладчык М. Алейнік, галоўны рэдактар часопіса «Север» Д. Гусараў, сакратар праўлення Ленінградскай пісьменніцкай арганізацыі А. Розен, спецыяльны карэспандэнт «Літаратурной газеты» Н. Мар і Т. Залатухіна.

У Сяўтарстве з НАРОДАМ

3 даклада Алеся АДАМОВІЧА

Высакародная ідэя — стварыць кнігу, у якой наша абяцанне загінуўшым — «Ніхто не забыты...» — было б рэалізавана на самой справе. Партыйныя камітэты, творчыя саюзы пісьменнікаў і журналістаў маюць даручэнне ЦК Кампартыі Беларусі сабраць ва ўсіх гарадах і вёсках звесткі аб тых, хто загінуў у барацьбе за Радзіму ў мінулай вайне, адшукваць у архівах імёны тых, хто змагаўся за вызваленне нашай зямлі. Такую працу зрабіць можна толькі ўсёй грамадой, «сталакой», уцягваючы ў яе тысячы і тысячы людзей. Перш за ўсё — школьнікаў, моладзь. Нашы пісьменнікі, журналісты і вучоныя-гісторыкі ўжо распісаны кожны за сваім раёнам (дзе нарадзіўся ці жыў).

І не мёртвым, а жывым патрэбна такая Кніга!

Ідэя такой кнігі кідае святло і на звычайную работу літаратараў — дакументалістаў. Створана велізарная па колькасці кніг мемуарная літаратура аб Вялікай Айчыннай вайне. Нашы пісьменнікі і журналісты — А. Кулакоўскі, Р. Няхай, У. Жыжэнка, А. Міронаў, М. Цімошак, А. Пётух, В. Хліманаў і іншыя — у садружнасці з былымі партызанскімі і армейскімі камандзірамі зрабілі вялікую працу. Аб сваёй брыгадзе, аб сваім атрадзе напісаў М. Ткачоў («Згуртаванасць»). У гэтым пераліку — кнігі Я. Брыля («Нёманскія казакі»), А. Карпюка («Пушчан-

ская адзеся»), дакументальны партрэт В. Каржа, напісаны С. Грахоўскім. Грамадзянскім подзвігам пісьменніка справядліва названа праца С. Смірнова пра абаронцаў Брэста. Мінскае падполле дзякуючы працы перш за ўсё літаратараў атрымала тую ацэнку, якую заслужыла подзвігамі і ахвярамі (нарысы І. Новікава і М. Матукоўскага). Калі прыгадаць вялікі паток мемуарнай літаратуры, што выдаецца ў нашай краіне, у тым ліку кнігі буйных военачальнікаў — Г. Жукава, К. Ракасоўскага, К. Мерацкова і іншых, — то стане зразумелым, што ўвага чытача да такіх твораў узраслае. Узраслае і патрабавальнасць чытача. Усё больш выяўляецца такая ісціна, такая заканамернасць: кнігі, адрасаваныя ўмоўна-сярэдняму чытачу, а не рэальнаму нашаму сучасніку, які жыве пачуццямі і думкамі свайго часу, падзяляе лёс тых ведамасных выданняў, што чытаюцца толькі людзьмі, чые прозвішчы і справы там упамінаюцца. Дык жа не для аднапалчан урэшце пішашца і выдаецца мемуарыстыка! Тут паўстае самая складаная задача: як наладзіць кантакт нашай памяці з маладымі душаўмі, у якіх аж занадта сваіх захапленняў і спраў? Для размовы з нашым сучаснікам патрэбна, відаць, і сучасная мера праўдзіваці і адкрытасці. Да гэтага, дарэчы будзе сказаць, прывучыла нашага чы-

тача і сапраўдна ваенная літаратура. Маладому чытачу ёсць з чым параўноўваць новыя кнігі.

Многае, напрыклад, напісана і пішашца пра мужнасць Ленінграда. Невялікую кніжку «Пра тых, хто выстаяў» напісаў і беларускі акадэмік М. П. Яругін. Яна стала фактам літаратурнага жыцця. Аўтар не прыняў шматлікія «прафесійныя» парадзі, не стаў рабіць «як у іншых», пакінуў усё так, як сам памятае. Пачуццё абавязку аўтар праявіў як разуменне заканамернасці праўды, за якую не сорамна. Ні перад жывымі, ні перад мёртвымі.

Апублікаваны «Розныя дні вайны» К. Сіманава — адна з найбольш значных кніг аб вайне. У ёй многа салдацкіх расказаў, запісаных непасрэдна на фронце — з жывымі падрабязнасцямі, з непаўторнымі асаблівасцямі мовы... Што гэтую кнігу вылучае? Аўтар — карэспандэнт цэнтральных газет, і адсюль маштабы падзей, якія ён мог асабіста назіраць. Ён безаглядна і азартна далучаўся да салдацкага, да армейскага лёсу ў Беларусі, у Крыме, на Поўначы, у Сталінградзе. Я не ведаю другой кнігі, у якой бясконца лінія фронту 1941 года так бачыцца ўся — трагічна і праўдзіва, — як у «Розных днях...» Тут і працягла нечаканасць новых і новых, не заўсёды зразумелых тады прарываў і поспехаў ворага, тут і прагна фіксацыя

В. Трыхманенка, П. Папчанка, М. Танк.

фактаў, учынкаў, характараў, падзей, у якіх выпраменьваліся нашы будучыя перамогі. Пераможны 45-ы стаў магчымы таму, што летам, восенню, зімою 41-га быў сарваны нямецкі бліцкрыг. Пра гэта з прафесійным веданнем, і аўтарскімі каментарыямі, зробленымі цяпер да запісаў на вайне, і напісана гэтая кніга. Есць у К. Сіманава яшчэ і чалавек — у многіх вымярэннях, даступных паказу толькі ў літаратуры.

А будучыя пісьменнікі-баталісты Г. Бякляваў, Ю. Бондараў, Д. Гранін, А. Анасьеў, У. Багамолаў, В. Субоцін, В. Быкаў, І. Мележ былі тады лейтэнантамі або салдатамі, прывязанымі да лёсу дывізіі, батальёна, палка, узвода, дзе яны служылі. У іх не было асабістага бачання шырокага фронту, але іх кнігі глыбока зрошчаны з акупным салдацкім жыццём.

Значнасць пісьменніцкіх кніг-успамінаў, кніг-дзёнікаў вымяраецца шмат якімі якасцямі,

але на першым плане — іх «маральная забяспечанасць». Такімі маральна-забяспечанымі і значнымі мне бачацца «Дзённым зоркі» В. Бяргольца, «Ленінград дзейнічае» П. Лукіцкага, «У акружаным Ленінградзе» А. Князева і — сіманаўскія «Розныя дні вайны».

Наш «круглы стол» нацэлены на прафесійную гаворку пра творчасць дакументалістаў і заканамернасці жанру. Дазволю сабе спасылацца на асабісты вопыт. Мае саўтары па кнігах «Я з вогненнай вёскі...» і «Блакадная Кніга» — Я. Брыль, У. Калеснік і Д. Гранін — мяне не ўпаўнаважвалі выказаць тыя ці іншыя думкі, але тое, аб чым я скажу, мы шукалі разам, хоць знаходзілі не заўсёды. Першым штуршком да работы было адчуванне, што народная памяць аб гэтым (аб сотнях Хатыней, аб левінградскай блакадзе) існуе побач з намі, прырываючыся, як гарачыя гейзеры, і яна пра-

(Працяг на стар. 8).

Летапіс, які абпальвае сэрцы

(Працяг. Пачатан на стар. 7).

падае, знікне назаўсёды, калі яе не запісаць. Спачатку было такое пачуццё. Думкі, як гэта зрабіць і ў што гэта аформіцца, прыйшлі пазней. Жанр абзначыўся потым. Удалы ён ці не ўдалы — іншая справа, але што гэта жанр, г. зн. нешта здольнае да паўтарэння і ў той жа час здатнае да развіцця, навінна даказаць «Блакадная Кніга». Самім загаловам «Блакадная Кніга» мы сфармулявалі адчуванне таго, што гэта не раманы, не апавесці, не мемуары. Тады — што ж? Можна назваць і рэпартажам з месца гістарычных падзей, рэпартажам-успамінам, падкрэсліваючы, што ён — гістарычны. Таму што не месца тут важней за ўсё, а час. З мінулага, з даўно прайшоўшага часу рэпартаж: гэта адбываецца ў вас на вачах — трыццаць пяць гадоў назад!

Мастацкая літаратура вядзе расказ аб тым, што адбываецца нібы зараз, у гэтую вольную мінуту, як бы мадэліруючы тую самую фантастычную «машыну часу». Письменнік засяляе мінулае выдуманымі ці гістарычнымі персанажамі і запрашае чытача, пераносычы яго з сучаснасці ў мінулае. Любы раманы ўрэшце ператвараецца ў такую «машыну часу». А рэпартаж? Ці магчыма такая «машына часу» тут? Рэпартаж прапаювае «снюминутны» падзеі, што адбываюцца «вось цяпер». Але ж для хатынскай, для блакаднай памяці бегу часу, яго руху як бы не існуе. Не, гэтыя людзі жывуць штодзённымі, сённяшнімі клопатамі, патрэбамі, — як усе. Ды тая памяць, калі яе нешта патрывожыла, ажывае ў іх як таксама «цяперашняе» перажыванне, адчуванне, амаль дзеянне. Нават як фізічная рэальнасць. Былы блакаднік кажа: «Есці не хочацца, але зубы ўвесь час гараць...» Расказвае жанчына з забітай вёскі аб тым, што адбывалася трыццаць пяць гадоў назад, але ўражанне такое, што яна сама толькі што вырвалася адтуль, а вы — першы чалавек з жывога, з пазабітага свету, каму яна расказвае, верачы і не верачы сама, што такое з імі зрабілі.

Не любая падзея, нават калі яна сапраўды гістарычная, здольна стварыць і жыцьцё такую памяць, а значыць, і гэты жанр — жанр рэпартажу з мінулага часу. Трэба ж каб сапраўды (і ў многіх) душу перавярнула на ўсё жыццё!

Клопат і праца аўтараў такіх кніг-рэпартажаў перш-наперш у тым, каб народную памяць, якая складалася з мноства бязлітасна праўдзівых расказаў, звесці ў фокус. Каб чытач адчуваў боль і пакуту, холад і голад іншых людзей. Павоншта? А хоць бы таму, што, забываючы мінулае, чалавек

рызыкуе сустрэцца з тым жа заўтра. Часам чытачы задаюць пытанне: ці трэба такая бязлітаснасць у дакументальным жанры? І часта самі ж адказваюць: трэба апыкаць праўдай нашых сучасніка, абуджаючы ў ім патрыятычныя пачуцці.

Множнасць расказаў, расказчыкаў у кнігах, падобных «Вогненнай вёсцы» і «Блакаднай» — найважнейшая ўмова самога жанру. Форматваральная ўмова. Запісы асобных расказаў, лёсаў людзей з народа практыкаваліся здаўна. З захаваннем усіх асаблівасцей жывой мовы, жывой інтанацыі. Выдадзены былі цудоўныя зборнікі падобных расказаў. Напрыклад, «Смаленскі этнаграфічны зборнік» беларускага і рускага фальклары-

сты або не быць чалавецтву на планеце. У прамым, у фізічным значэнні гэтага слова. Грымелі і адыходзілі ў падручнікі гісторыі і ў гістарычныя раманы войны. Народ заўсёды ведаў больш за іншых, што яно такое — вайна. Але і гаварылі, і расказвалі аб ёй іншым, а народ маўчаў («безмолвествовал»). Хіба што ў пэнях выказаўся. Ніхто і ніколі яго не распытваў усур'ез, каб пачуць усю праўду аб вайне. Расказвалі за яго. Добра, калі — геніі. Талстой, напрыклад. І справа не ў тым, што сярод нас няма Талстых, а ў тым, што сёння вайна і мір — сапраўды агульначалавечая праблема. І хто ў нашых умовах можа заявіць: я ведаю пра вайну усю праўду, я за вас

часе разуменне чалавечам, што ён такое, што ён можа, а чаго не, чаго ад яго можна патрабаваць, а чаго нельга...

Сучасны сур'езны чытач не любіць аўтарскага насілля. І не трэба яго гвалтаваць ні сюжэтнымі, ні «мастацкімі» спакусамі, не трэба яго нікуды цягнуць. Няхай праўда сама прыйдзе да яго, простая і непасрэдная — з трыццаці пяці, сарака, а пяцідзесяцігадовай далечы.

Дакладчык гаворыць, што расказы ахвяр фашысцкага генацыду — важны чалавечы дакумент. Але і псіхалогія паводзін былых каліжыц — таксама дакумент. Дакумент бесчалавечнасці, або «расчалавечнасці».

У дакументальнай літаратуры гаворыцца і аб гэтым. Есць справаздачы пра першыя судовыя працэсы над фашыстамі і іх прысудачамі, створана кніга «Бездань» Л. Гінзбурга.

Літаратура, у тым ліку і дакументальная, заклікае папярэджваць чалавецтва. Чуму перамаглі, калі разгледзелі і вывучылі бацылы, якія разбураюць чалавечы арганізм. Фашысцкая чума таксама мае свае бацылы, і калі іх вырощваюць у сталёных сейфах, дык «сеюць» іх не дзе-небудзь, а ў жывых людскіх душах, і там яны размнажаюцца пры пэўных умовах.

Поле дзейнасці для дакументальнага расказаў і асэнсавання вайны — бязмежнае. І наколькі такая літаратура робіцца вельмі папулярнай, да яе працягваюць вялікую цікавасць тысячы і тысячы, на гэтай ніве ўзнікаюць і казусы. Дакументалістыку часам дыскрэдытуюць аўтары, якія спяшаюцца ісці ў нагу з модай і латаюць дакументальнасцю слабенькую мастацкую тканіну сваіх твораў.

Яркія дакументальныя латы на бяспветнай «мастацкай тканіне» ў некаторых ваенных романах (асабліва ў шматтомных романах нахштальт «Вайны» І. Стаднюка) сталі як бы і стылем, і жанрам, абавязковай прыкметай сённяшняй «эпапеі». І тут я хутчэй пагаджуся з праўдзікамі дакументальнасці (калі гэта таксама «дакументальнасць»), якія сцвярджаюць наступнае: «...У некаторых романах аб вайне бачым толькі факты, сякія-такія казытлівыя падрабязнасці, некаторае абнароўванне архіўных дадзеных, якія самі па сабе цікавыя, але вольныя гістарычнага пачуцця няма, а калі ўжо пераходзіш ад рэальных асоб да прыдуманых, робіцца проста сумна».

Вачачы, чытаючы такія раманы, адзін член нашага, беларускага СП, мабыць, рашыў: дакументаваць, цытаваць — дык па-наватарску! І напісаў таўсценную эпапею (пакуль

што яшчэ першую (цігу)!). І вось ужо колькі гадоў выданства ратуецца ад яго націску, хаваюцца за ўнутранымі рэцензіямі. Папрасілі дапамогі і ў мяне. Такім спосабам і я пазнаёміўся з «наватарскай эпапеяй». Зразумела, такія прыклады гавораць толькі аб адным: што і само павялічэ «дакументальнасць», дакументалізм у літаратуры — прадмет, які яшчэ чакае свайго шырокага і ўсебаковага навуковага даследавання.

Дакладчык справядліва гаворыць аб тым, што крытыка пакуль адстае ад літаратурынага працэсу. Больш таго, асобныя выступленні літаратуразнаўцаў на пытаннях дакументальнай літаратуры ўносяць блытаніну. Між тым, дакументальны жанр, падкрэсліў А. Адамовіч, і ў 50-я і 60-я гады не супрацьстаяў так званаму высокаму мастацтву, — наадварот, дакументальнасць з невялікім поспехам рэалізавала і пераўтварала сябе ў мастацтва. У мастацкіх жанрах прозы, напрыклад, можна назваць мноства вартых высокай ацэнкі твораў шматнацыянальнай савецкай літаратуры, якім дакументальнасць надае вагу і характэрна.

Праўда, дакладчык не ўдаладзіў, што ён мае на ўвазе, калі аб'ядноўвае пад агульнай рубрыкай дакументалізму такія розныя па маштабах і глыбіні мастацкага даследавання жыцця кнігі як, напрыклад, «Лёс чалавека» М. Шалахава і «Жыццё Фёдара Кузькіна» Б. Мажаева, «Палескую хроніку» І. Мележа і «За рысай літасці» Д. Гусарова, а потым пералічвае раманы і апавесці Ю. Бондарава, В. Быкава, І. Чыгрынава, Я. Авіжуса, называе «свяскую прозу» В. Шукшына або В. Бялова, апавесці Ю. Трыфанова... Ці не робіцца само паняцце дакументалізму расплытым у такім шырокім па амплітудзе пераліку розных імёнаў і назваў? Ці дастаткова ўважэння ў раманы або ў апавесці пратаколаў, этнаграфічных запісаў, дакладна перададзеных тэкстаў лістовак, газетных артыкулаў, судовых дакументаў? Каб свет выдуманых мастаком герояў меў права называцца дакументальна адноўленым!

Слушна гаварыў А. Адамовіч аб тым, што гістарычная праўда, адноўленая ў дакументальнай паслядоўнасці і дакладнасці, — вольны высакародная мэта савецкага пісьменніка. Такая літаратура ніколі не згубіцца ў моры белетрыстыкі. І таму, сказаў ён у заключэнне, старасвецкае — «Едножды солгавши, кто тебе поверит» — дакументалістам варту номінаць асабліва моцна. Таму так не проста быць дакументалістам. Таму так ганарова для любога мастака лічыцца дакументалістам.

У. Калеснік, Я. Брыль, А. Адамовіч.

та Дабравольскага. Менавіта пра гэты матэрыял Уладзімір Глыч Ленін гаварыў, што па ім «можна было б напісаць выдатнае даследаванне аб падзеях і спадзяваннях народных». А мастак Верашчагін некалі выдаў ілюстраваныя біяграфіі «некалькіх нічым не выдатных рускіх людзей», дзе прадстаўнікі розных сацыяльных груп сваёй мовай расказвалі пра «сваю жыццё».

Інстытут мовазнаўства АН БССР захоўвае запісы, дзе сустракаюцца і расказы аб Вялікай Айчыннай вайне і нават «хатынскай». Асобныя апавяданні аб трагедыі беларускіх пёсак пераказваліся, друкаваліся (гісторыкам Рамяноўскім і іншымі). Уся справа ў мнстве — толькі з гэтага можа нарадзіцца жанр «рэпартажнай» кнігі. Прытым патрэбна не проста сума расказаў, а іх актыўнае ўзаемадзеянне, якое ўзнікае з закладзеных у іх жа эмацыянальных токаў. Гэтыя токі выявіць, працягнуць, зрабіць так, каб расказы, эпізоды, дэталі размясціліся па ўнутраных сілавых лініях, а не ў якасці ілюстрацыі да вашай думкі — у гэтым складанасць задачы.

І ў ранейшых войнах вырашаліся гістарычныя лёсы народаў, дзяржаў. Але ніколі не стаяла, не вырашалася пытанне: быць ці не быць чалавеку,

усіх яе выкажу? Таму расказы з народных вуснаў маюць велізарнае значэнне. Яны не заменяюць мастацкую літаратуру, але і для яе, думасца, нараджэнне і існаванне дакументальных жанраў неабходныя, каб ёй было з чым сябе параўноўваць.

Жанр, аб якім ідзе тут размова, ствараецца асабліва маральнай напружанасцю расказаў. Без той атмасферы маральнага напружання шмат што магло б здацца непатрэбнай жорсткасцю, нават паталогіяй. І наадварот: дзякуючы першапачатковай маральнасці народнай памяці з'яўляецца магчыма так падрабязна запісаць тое, аб чым літаратура дагэтуль і не расказвала. Маральнасць у расказах жыве, дзе яе прыхвацае няпло, а часам і гучыць адкрыта: судзіць і выносіць прысуд. Як у словах той беларускай жанчыны з Палесся, што крыкам крычала, пыталася ў нас, аўтараў кнігі, а праз нас — у цэлага свету: «Дык што ўжо гэта, што ж гэта за вайна? Ну той, што на фронце, ну, таго чалавека заб'юць, — дык ён жа ваяваў, праўда? А дзіця тое беднае? Хлопчык, ён жа, бедны, відзе не быў... За што ж яго?»

У народнай памяці аб вайне не толькі свой асаблівы маральны клімат, але і здзіўляю-

Гады лапаціць, нібы жыта, У свірне старасці сваёй.

Рутвіца

Рутвіца задумліва ўздыхае, Жоўтым снегам цепліцца ў барах. Першыя праменні асыпае На дарогі стыллыя зора.

Касавіца - цётхна на ўзможку Студзіць хусткай мокрае чало. Раніцой арэхавую сцэжку Праз густыя травы павяло.

Рутвіцу як бач вятры скасілі, У стагах духмяніцца краса. Крэкчуць колы восені бяссіла, Жоўты снег палае на вазах

Успамін

Страхе ўжо месяцам абліта, Стары з надзеяю сівай

Дэжджыны приходзяць, як унукі, І цешаць хворую душу, І немаг яго дакукі Сплывае ціха на мяжу.

Зблажэлай памяці сувоі Шукнае дзед каля ракі, Па хвалях коцяцца паволі Яго юнацтва ручнікі.

І маладая... Маладая... І незабытая — яна! Надзея з вуснаў аблятае У далоні ночы да відна.

Прымроўца: імчацца коні, Вяселле ж — у чужых гудзе.

Упершыню вольны толькі сёння Ад скрухі ледзь не плача дзед.

Сінюшкі

Ляццяць пад ногі восені істужкі, Каля дарог, у шыгаллі лясным Заціснуліся ў купінку сінюшкі, Нібы баяцца нечага яны.

І прашаптаў мне бор сваё паданне Пра тых дзяўчат, якія тут жылі. І кожная — з блакітнага святання, І вочы ў кожнай сінія цвілі.

Лясныя феі, дзеі юначых мроі, Адна з адной у згодзе і дабры... Хто непалохаў вас ліхой парою, Ці вецер з-за карча, ці лось стары?

Ці, можа, палляўнічага пагоня? Ён, летуценнік, весела ляцеў...

Валянціна КОУТУН

Летаніс, які абпальвае сэрцы

САВЕЦКАЕ літаратуразнаўства і крытыка, у прыватнасці і беларуская, пастаўлены перад фактам, які нельга ацэньваць адназначна: дакументальная літаратура заваявала сабе шматлікіх прыхільнікаў і чытачоў. Відавочна, што перад аўтарамі дакументальных твораў, як пісьменнікамі, так і непасрэднымі ўдзельнікамі Айчынай вайны, якія выступаюць зараз у ролі сведкаў гістарычных падзей гераічнага мінулага, стаіць пачэсная задача шматгранна, глыбока, па-мастацку пераканаўча адлюстраваць бачанае і перажытае, тое, што нараджала масавы гераізм, не паўтараючы прайдзенае, расказанае і вядомае ўжо чытачу.

Пошукі новых форм, рашэнняў і г. д. — вось на што трэба звярнуць увагу тым, хто бярэцца зараз за пяро, калі наш чытач мае ўжо сотні кніг дакументальнай літаратуры аб вайне. Між тым, наша крытыка ўсё яшчэ не можа даць дакладны адказ на шматлікія пытанні, якія задае практыка. Напрыклад, аб крытэрыі, з якім трэба падыходзіць да ацэнкі твораў дакументальных жанраў.

Відавочна, што самыя розныя аспекты гэтай тэмы і меў на ўвазе «круглы стол». Выступаўшы ў спрэчках першы **А. Бачароў** завастрыў увагу на такой з'яве, якой цяжка знайсці тлумачэнне. Тоўстыя літаратурныя часопісы, як «Знамя», «Октябрь», «Молодая гвардия», у апошні час чамусьці мала месца ўдзяляюць дакументальным творам. А мастацтва ж навінна рэалізоўваць схованкі чалавечай памяці, выносіць самае важнае, варты ўвагі на суд шырокага чытача. У сувязі з гэтым узнікае і такое пытанне, як маральнае ўздзеянне дакументалістыкі, роля якой узрастае з кожным днём. Той, хто бярэцца за напісанне дакументальнага твора, павінен быць як мага больш аб'ектыўным.

Гаворачы пра творы апошніх гадоў, **А. Бачароў** вылучае сярод іх «Я з вогненнай вёскі...» **А. Адамовіча**, **Я. Брыля**, **У. Калесніка** і «Блакадную Кнігу» **А. Адамовіча** і **Д. Граніна**, асноўнымі дзейнымі асобамі якіх з'яўляюцца, па сутнасці, не героі вайны, а, умоўна кажучы, ахвяры яе. І ўсё ж яны — непасрэдныя ўдзельнікі падзей. Цікаваць увага менавіта да гэтых людзей і дапамагаюць нам лепш зразумець трагізм і веліч падзей вайны.

З гэтым пагадзіўся і **У. Юрэвіч**, які лічыць, што названая кнігі з усёй сваёй сілай удзейнічаюць і на сэрца чытача, і на яго розум. Яны ж даюць падставы для далейшай гаворкі аб значэнні дакументальнай літаратуры, бо аўтары іх паўстаюць перад намі аўтарамі думачымі, а не фіксатарамі нейкіх фактаў.

І. Мележ, працягваючы **У. Юрэвіч**, у інтэрв'ю для «Літаратурнай газеты» сказаў: «Мала толькі свайго вопыту, патрэбен вопыт многіх». Ён вельмі прагны быў на гэты вопыт. Сумленна, праўдзіва вёў свае ваенныя дзёнікі ў першыя гады вайны, з якімі мы цяпер знаёмімся ў «Першай кнізе», якая стала лебядзінай песняй пісьменніка. Але чытаеш яе не толькі як дакументальны матэрыял, але і як з'яву куды большую. Мы не заўважалі слядоў апаленасці на твары **І. Мележа**, пра што ён напамінуў у дзёніку. Не заўважалі таму, што галоўны след вайны застаўся не на твары, а ў душы, у самой сутнасці чалавека. Спасцігнуць гэтую душэўную глыбіню — зноў жа — такі бяспэжны дар.

Дакументальная аснова моцна адчува-

ецца ў творах **К. Сіманава**, **А. Ганчара**, **Д. Граніна**, **І. Чыгрынава**, **І. Шамякіна** і, вядома, у **В. Быкава**. У той жа час выкарыстанне дакументальнага матэрыялу ў кожнага пісьменніка адбываецца па-рознаму. Зрэшты, заўважыў **У. Юрэвіч**, так і павінна быць. Аднак пачынаеш здзіўляцца, калі бачыш, што ў адной кнізе ў аўтара задума адна, а ў другой — нешта іншае, як гэта здарылася з трылогіяй **І. Навуменкі**.

На думку **У. Юрэвіча**, «яўна спяшаецца» ў сваёй новай кнізе **І. Чыгрынаў**, хоць, безумоўна, пакуль што цяжка меркаваць, што страчвае і што набывае ў ёй пісьменнік, бо надрукаваны толькі адзін раздзел.

дакументалістаў, прыклад таго, як трэба ставіцца да фактаў, абагульняць іх, выбіраць найбольш істотнае і важнае, каб праўдзіва, пераканаўча расказаць пра тое, што перажыта табой самім і ўсім народам, усёй краінай.

Тэма Вялікай Айчынай вайны ў дакументалістыцы невычэрпная, і да яе будучы звяртацца ўсё новыя і новыя пакаленні пісьменнікаў. Нам жа, хто ўжо напісаў творы дакументальнага жанру, апрацоўваў мемуары ўдзельнікаў незабытых падзей, трэба абагульняць свой вопыт, перадаваць яго іншым. А ён, гэты вопыт, лічыць **Ю. Збанацкі**, у кожнага свой. Кожнаму неабходна імкнуцца да аб'ектыўнасці, але ў кожнага аба-

правяраецца часам. Гэта па-пісьменніцку складаная і мужная работа, таму што тут узнікае падсвядомая спакуса сёння нешта паправіць, як бы дапісаць гэты дзёнік. Высока ацаніў **Д. Гранін** кнігу «Я з вогненнай вёскі...», падзяліўся сваім вопытам працы над новым дакументальным творам — «Блакаднай Кнігай», якую ён піша разам з **А. Адамовічам**.

Кнігі пра Вялікую Айчынную вайну, у тым ліку і дакументальная літаратура, мемуары вядомых савецкіх воінаў-афіцэраў, успаміны радавых удзельнікаў вельміх падзей — школа мужнасці, выхавання і загартоўкі савецкіх воінаў, гаварыў генерал-маёр **А. Быкаў**. Асабліва карысныя тыя творы, у якіх на яскравых, канкрэтных прыкладах паказана пераемнасць пакаленняў, кіруючая роля партыі Леніна, якая натхняе народ у мірныя і ваенныя дні. Важна, канечне, каб пра ўсё гэта апавядалася цікава, нават займальна, аднак жа знешняя займальнасць, адыход ад гістарычнай праўды, павярхоўнасць у адлюстраванні падзей прыводзіць да скажэння праўды вайны, да прыніжэння велічы подзвігу народа. **А. Быкаў** заклікаў пісьменнікаў уважлівей вывучаць жыццё сучаснай Савецкай Арміі, часцей расказваць пра яе салдат, афіцэраў, генералаў.

Пра дакументальную, фактычную аснову кніг пра вайну і звязанае з гэтым пытанне тыпізацыі ваеннага матэрыялу гаварыў **І. Навуменка**. Ён лічыць, што пісьменнік павінен не толькі маляваць праўдзівы характары, але і дакладна раскрываць праўду абставін вайны. Калі мы будзем паказваць гэтыя абставіны аблегчанымі, ідэалізаваць іх, мы не здолеем узнавіць сапраўдную героіку. На вайне абставіны вельмі часта былі менавіта за чалавека, пераадоленне іх нараджала і подзвіг, і трагізм — нават у такой справядлівай вайне як Вялікай Айчынай. На жаль, у некаторых кнігах можна сустрэць аблегчаныя сюжэты, незвычайныя сітуацыі, дзе байцам, разведчыкам, партызанам вельмі дэрга ўдзецца абманваць ворага. Безумоўна, патрэбныя і добрыя дэтэктывы, але кеска, калі дэтэктыў выдаецца за сур'ёзны, рэалістычны твор.

І. Навуменка не пагадзіўся з заклікамі **У. Юрэвіча**, зробленымі ў адрас яго раманаў, і на канкрэтных прыкладах з творчай біяграфіі паказаў, як ён ажыццяўляў сваю задуму, абспіраючыся на дакументальную аснову.

Да факта, дакумента трэба ставіцца асабліва уважліва, падкрэсліў **А. Шарыпаў**. Нават адна, няхай і не вельмі значная недакладнасць, падрывае аўтарытэт (Заначанне на стар. 10).

Дакументы — гэта вельмі тонкая рэч. І якім высокім тактам, мастацкай, маральнай этыкай павінен валодаць аўтар для таго, каб дакументы не толькі не аслабілі мастацкай праўды твора, а, наадварот, узмацнілі яе.

Тэма вайны ў літаратуры не вычарпана. За справу яе адлюстравання бярэцца новыя пакаленні, якія здольны замініць вопыт вайны жаданнем зразумець і ацэніваць яе. Зрокавая памяць захоўвае больш і далей, чым эмацыянальная. Эмацыянальная памяць з часам блякне. Памяць жа аб вайне — назаўсёды.

Мне здаецца, заўважыў **У. Юрэвіч**, што мы шмат страчваем, калі не бачым сярод аўтараў кніг радавых працаўнікоў вайны — няхай гэта будзе салдат, партызан ці работнік тылу. Усе яны былі салдатамі, і трэба імкнуцца рыхтаваць і выдаваць іх успаміны, у гэтай справе шмат можа дапамагчы друк, радыё, тэлебачанне.

Ю. Збанацкі з вялікім хваляваннем гаварыў пра мемуары **Леаніда Ільіча Брэжнева** «Малая зямля», змешчаныя ў другім нумары часопіса «Новый мир». Гэта — яркі прыклад для пісьменнікаў-

вязкова павінна быць і штосці свай, суб'ектыўнае, іншымі не заўважае, магчыма нават — не адчувае, не перажывае. Нельга чакаць талент, які ўсё расказае за нас. Трэба ўсё збіраць па крупінах, каб зберагчы, захаваць для будучых пакаленняў вялікую праўду вялікай вайны.

Дакументальная літаратура, гаварыў **Д. Гранін**, патрабуе пісьменніцкага таленту. Пра знешняй лёгкасці яна вельмі цяжкая. Яе стэнаграфічнасць падманлівая. Лягчэй нешта прыдумаць, чым памастацку ўзнавіць тое, што было на самой справе.

Якімі ж павінны быць адносіны да дакумента, факта? Добры прыклад тут паказвае **К. Сіманаў**. Яго кніга «Розныя дні вайны», лічыць **Д. Гранін**, — адна з лепшых кніг пра Вялікую Айчыную вайну наогул. Яна зроблена на аснове дзёнікавых запісаў, аднак не валодала б такой вялікай мастацкай і публіцыстычнай сілай, калі б была толькі дзёнікам. **К. Сіманаў** асэнсоўвае, кампенсіруе свой дзёнік, і дакумент, менавіта дзякуючы гэтаму каментарыю і асэнсаванню, набывае гістарычную рэальнасць. Дзёнік

К. Сіманаў, М. Аляксееў, генерал-маёр А. Быкаў.

В. Быкаў, П. Кавалёў, Р. Няхай.

А жылка ўтомы білася на скронях,
А страх, як дождж, у голлях шалясцей.

Той паляўнічы заблудзіўся быццам,
Ды ўслед за вамі праз агонь дуброў
Трывога, як галодная ваўчыца,
Не адстае, саскі абдзёршы ў кроў.

Куды ж вы, феі?
Гінуць вашы душы...
Каля дарог, у шыгаллі лясным
Зашмыліся у купінку сіноўшкі,
Нібы баяцца нечага яны.

Фомкава жонка

З НАРОДНАГА

Ні згатаваць абеда,
Ні жаць, ні ткаць, ні мыць...
Ой, пачакай, кабета,
Дай божа правучыць.
Хэй недзе добра спіцца

Той жоначчы...
Дарма!
У жончынай спадніцы
Ля печы — сам Фама.
Прышла дамоў кабета,
Ды бачыць праз акно,
Што гаспадарыць нехта
У хаце ўжо даўно.
Каля свайго падворка
Стаіць яна, бы ў сне:
— Дык Фомкава я жонка?
Ці гэта я, ці не?
Вось ета двор Андрэя,
А ета двор Нупрэя,
А тут і хата Гната,
А гэта — наша хата.
У акно глядзіць кабета,
Не адвадзе вачэй —
Стаіць ля печы нехта,
Стаіць, бліныцы пячэ.
Пячэ — дык гаспадыня.
А, значыць, я — не я.

Чужыя куры, свінні,
І хата — не мая!
А па сляу гамонка
Бжыць з кенца ў канец:
— Дык Фомкава то жонка?
— Мо гэтак, можа й не...

Баба Яга

У вёсцы то мяцеліцца, то весніць,
То залаціцца каля плоту ўкроп...
І травы чарадзейныя, і песні,
І — усё жыццё — насіла баба... горб.
Гады палолі, як чужыя грады,
У прыполе дні цягала, як траву.
І чорнай хусткай крыўды і пагарды
Укрывала баба моўчкі галаву.
Каторай маці стане млосна, колка:
— Бяжы, дачушка, тую... пазаві...
У староў Ягі былі заўсёды зёлкі
Ад зляку, ад нямоглае крыві.
У нялёгкай воз, адчайная, у праглася

Кабет вясковых лекарка-Яга.
Пра лёс яе ніхто ўжо не пытаўся,
Даволі, што хоць ёсць свая страхы.
І толькі казкі да яе начамі
Туліліся...

Радно, як рашата.
Смяяліся у сне яны, крычалі,
Вядома, дзеці, —
Сніцца ёй — што.
Ішла яна бясконцаю дарогай,
А за староў — хвіліны і ваякі.
Ты лупавін абмацала ці многа,
Хвароб ці мала выпіла ў глякі?
Хоць горкі час адтуль яшчэ з маленства
За ёй плыў, бы грохаловы змей, —
Ад нас, малых, было ў хаціне цесна.
— Расказвай, баба, не маўчы... далей...
І зноў Іванка булавою ляскаў,
У балаціне чорт стары гібеў...
Мы ўсе выходзілі, нібы асілкі, з казкі,
А страхі пакідалі ў тым гарбе.

Летаніс, які абпальвае сэрцы

У ІМЯ ПРАЎДЫ, СПРАВЯДЛІВАСЦІ, БУДУЧЫНІ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 9).

аўтара, прымушае чытача насцярожліва ставіцца да ўсяго напісанага. На жаль, падобнае яшчэ даволі часта сустракаецца ў многіх творах, у тым ліку і ў шырока вядомых, у прыватнасці ў рамане У. Багамолава «У жніўні сорак чашвэртага...», аўтар якога сям-там выяўляе няведанне ваеннага побыту.

А. Шарыпаў лічыць, што трэба адрозніваць дакументальную прозу ад мастацка-дакументальнай літаратуры. У кнізе канкрэтны факт набывае асабліва важнае значэнне, калі ён прыводзіцца цалкам, без скарачэнняў і якіх бы там ні было паправак. А вось важным архіўным дакументам некаторыя пісьменнікі і не надаюць належнай увагі, тым самым адыходзяць ад гістарычнай праўды. Гэта прыводзіць да таго, што ў чытача з'яўляецца памылковае ўяўленне аб важнейшых падзеях. Нешта падобнае, як мяркую прамоўца, атрымалася і з ацэнкай некаторымі аўтарамі першых дзён мінулай вайны.

На думку В. Каваленкі, патрэбны куды большая ўзгодненасць паміж тэорыяй і практыкай літаратуры. Тэорыя тэорыяй, а ў нас, як і раней, працягваюць з'яўляцца ўспаміны ўдзельнікаў вайны, запісы паспешліва, мабыць, тымі літаратарамі, у стылі якіх бярэ верх хутчэй за ўсё непатрабавальная баявіскасць, чым удумлівасць і сур'езнасць. Вось чаму наранейшым з'яўляюцца мемуары, у якіх прыхарошана, спрощана і згладжана паказана вайна. Вядома, будзе няправільна ўсе недахопы сучаснай дакументальнай літаратуры ставіць у віну толькі аўтарам. Мабыць, у выдавецтвах не заўсёды асмельваюцца ўзяць на сябе разам з аўтарам адказнасць за падрыхтоўку кнігі.

Узнікла такая сітуацыя, працягваюць В. Каваленка, калі мастацкая проза, бывае, паказвае сёння больш складаны, жыццёва глыбей абгрунтаваны драматычны і гераічны лёс чалавека на вайне, чым дакументальная. У сувязі з гэтым ён называе творы В. Быкава, І. Навуменкі, А. Адамовіча, І. Шамякіна, І. Чыгрынава і іншых празаікаў, што пішуць пра вайну.

Дакументы часоў вайны, успаміны яе непасрэдных удзельнікаў — гэта багаты фактычны матэрыял, сцвярджае намеснік дырэктара Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ А. Філімонаў. У архівах інстытута захоўваюцца багатыя фонды, прысвечаныя партызанскай барацьбе на часова акупіраванай тэрыторыі Беларусі. Матэрыялы гэтыя, безумоўна, і ў далейшым шмат дапамогуць у напісанні новых кніг, у тым ліку і дакументальных, пра велічны час народнага змагання.

Шмат ужо і зроблена. Інстытутам падрыхтаваны і выдадзены зборнік дакументаў «Усенародны партызанскі рух у Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны» — першы том і першая кніга другога. У хуткім часе ўбачаць свет другая кніга і трэці том гэтага важнага калектыўнага выдання. Знайшлі сваю дарогу да чытача і такія кнігі, як «Партызанская барацьба беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны», «У прыёмных дзясках», «У дзясках Беларусі» і многія іншыя. Усяго ж за пасляваенны час у рэспубліцы апублікавана каля ста буйных мемуарных прац.

А. Філімонаў паведаміў, што з мэтай павышэння патрабавальнасці да кніг у інстытуце створана спецыяльная група на рэцэнзаванню мемуарнай літаратуры.

Дакументальная літаратура, лічыць Я. Вароб'ёў, павінна строга прытрымлівацца факта. Аднак, на яго думку, магчымы і пэўны домysel у мастацка-дакументальных творах; як, напрыклад, у яго рамане «Зямля, да запатрабавання...» пра Героя Савецкага Саюза легендарнага разведчыка Льва Маневіча.

Дакладнасць і толькі дакладнасць у адлюстраванні падзей, удзельнікам якіх у свой час табе давалося быць, — першае і самае галоўнае правіла для мемуарыста, гаварыў, дзелічыся вопытам напісання кнігі «Пра тых, хто выстаў», М. Яругін. Каб зразумець гісторыю вайны, трэба пісаць пра вайну.

А. Кулакоўскі расказаў прысутным

аб тым, як разам з Героем Савецкага Саюза, былым сакратаром Мінскага падпольнага абкома партыі, камандуючым адным з партызанскіх злучэнняў Васілём Іванавічам Казловым працаваў над кнігай «Людзі асабага складу». Гэта была цяжкая і карпатлівая праца, таму што з багатага фактычнага матэрыялу неабходна было выбраць самае важнае. На маладосці сваёй, узроставай і пісьменніцкай, прызнаецца А. Кулакоўскі, я тады нават не разумеў усёй адказнасці, якую браў на сябе.

Азіраючыся на пройдзены жыццёвы і творчы шлях, абгульваючы зробленае, прамоўца прыходзіць да вываду, што нікому з пісьменнікаў не варта рабіць літаратурны запіс чужых кніг сваім пастаянным заняткам. Разумею, гаворыць ён, што трэба дапамагаць бывалым людзям, і ўсё ж не раю. Гэта можа прывесці да рамесніцтва, да аднаціпнасці кніг дакументальнай літаратуры.

Па-другое, трэба больш настойліва арыентавацца на напісанне мемуарыў саміх удзельнікаў падзей. І, па-трэцяе, варта найбольш актыўней адлюстроўваць у дакументальнай літаратуры толькі самае важнае, новае, раней іншымі не заўважанае.

Клопаты кінадакументалістыкі ў многім бліжэй клопатам дакументальнай літаратуры, лічыць кінарэжысёр В. Дашук. У гэтай галіне мастацкай дзейнасці таксама трэба імкнуцца да таго, каб пакінуць для гісторыі як мага больш сведчанняў яшчэ жывых удзельнікаў падзей. Любыя ўпущэнні, прагалы ў гэтай важнай справе новыя пакаленні нам не даруюць. Пра гэта ніколі не варта забывацца. В. Дашук расказаў пра сваю работу над дакументальнымі фільмамі па матывах кнігі «Я з вогненнай вёскі...», пра тых цяжкіх, якія ўзніклі ў час здымкаў.

Абмеркаванне, якое ўмоўна называецца «круглым сталом», зазначыў В. Кардзін, паказала, што і ў круглага стала ёсць вострыя вуглы. Гэтых вуглоў, лічыць ён, нават больш, чым паспелі назваць выступаючыя, таму што дакументальная і, у прыватнасці, ваенна-дакументальная літаратура па-сапраўднаму не наследавана літаратуразнаўцамі.

Пытанне дакументальнасці вельмі шырокае і шматграннае. Яно ўключае ў сябе самыя розныя аспекты, звязаныя з жыццём персанажаў, іх побытам, гістарычнымі абставінамі. Па-сапраўднаму мастацкія творы ў той жа час у многім дакументальныя. З рэшт рэшт, усё залежыць ад ступені таленту літаратара, які працуе ў жанры дакументалістыкі. Такія думкі выказалі ветэран вайны Ю. Кусэнка, пісьменнік М. Галай, крытыкі Г. Егарэнікава і М. Лагіненка.

Пытанні выдання мемуарнай і дакументальнай літаратуры закрануў Р. Няхай. Ён з радасцю зазначыў той факт, што ў апошнія гады цікавасць да такіх твораў не толькі не памяншаецца, але нават і ўзрастае. Калі раней кнігі гэтыя куплялі ў асноўным самі аўтары, іх знаёмыя, родзічы, а таксама былыя партызаны, падпольшчыкі, каб адшукаць сваё прозвішча, дык сёння мемуарная літаратура прыйшла да шырокага чытача, у тым ліку да пакаленняў, што нарадзіліся пасля вайны. І задача пісьменнікаў, журналістаў, саміх удзельнікаў падзей заключаецца ў тым, каб напісаць творы хвалючыя, аб'ектыўныя.

На жаль, так атрымліваецца не заўсёды. Есць, на думку Р. Няхай, пэўныя недахопы ў рабоце выдавецтва «Беларусь». У рэдакцыі ваенна-патрыятычнай літаратуры няма ніводнага чалавека, які добра ведаў бы гісторыю партызанскай барацьбы і падпольнага руху. У выніку да аўтараў часам прад'яўляюцца неабгрунтаваныя прэтэнзій. Разам з тым з друку выходзяць і кнігі слабыя, у якіх маюць месца зусім суб'ектыўныя ацэнкі. Трэба ўзімаць якасць дакументальных кніг.

А спяшацца з запісам успамінаў удзельнікаў ваенных падзей варта, бо прайшло ўжо больш трох дзесяцігоддзяў пасля Перамогі. Многія людзі адыходзяць ад нас, Перажытае ж ім

варта таго, каб застацца для нашчадкаў.

Мне здаецца, гаварыў Л. Лазараў, у нашай дакументалістыцы ў апошні час адбываліся вельмі складаныя змены, якія ў нечым бачацца і ў літаратуры мастацкай. Калі ўважліва паставіцца да такіх твораў, як «Я з вогненнай вёскі...», «Блакадная Кніга», да салдацкіх мемуараў К. Сіманавіча, то ніякжа заўважыць, што мы выйшлі на новы ўзровень асэнсавання усенароднага маштабу барацьбы з фашызмам. Мы выйшлі на той узровень, які дазваляе ва ўсёй паўнаце і шматграннасці ўбачыць характар простага працаўніка вайны — радавога салдата, партызана, падпольшчыка. На яго сёння павінна быць скіравана ўвага савецкай літаратуры, у тым ліку і дакументальнай.

Доктар гістарычных навук А. Залескі падкрэсліў, што аўтары-мемуарысты, а таксама тых літаратараў, якія дапамагаюць ім апрацоўваць успаміны, павінны быць асабліва патрабавальнымі ў сваёй рабоце. Прамоўца звярнуў увагу і на тое, што не варта прыводзіць паралель паміж кнігамі чыста мемуарнага плана і дакументальнымі звесткамі. Апошня, на яго думку, — мастацкі твор, у якіх захоўваецца прынтцып дакументальнасці. Далей прамоўца назваў пісьменнікаў-франтавікоў, якія пакінулі каштоўны скарб ваеннай дакументалістыкі.

— Праблему дакументальнай літаратуры закрануць пытанні праўды, пытанні дакладнасці на кніжных старонках, — сказаў К. Сіманавіч, — а яны маюць больш шырокае значэнне, чым толькі прыналежнасць дакументалістыкі. Удзельнікі нашай сустрэчы паглядзелі фільмы, зробленыя па кнізе А. Адамовіча, Я. Брыля і У. Калесніка «Я з вогненнай вёскі...» рэжысёра В. Дашука. Мяне яны таксама ўзрушылі, як і сама кніга. Я падумаў, што літаратуры важна і дорага паказваць народную драму, мужнасць і няскоранасць людзей перад абліччам фашыскай бесчалавечнасці. Пісаць трагедыю не трэба баяцца, бо чалавек бачыць у ёй і вялікую жыццёвую сілу нашага народа. Адчуванне гэтай сілы, напрыклад, ёсць у кнізе І. Новікава пра Мінскае антыфашысцкае падполле.

Дакументальная літаратура — гэта ні кроку ад асабістага імя удзельніка падзей, ад прозвішча, ад даты, ад месца падзей. Усё пісьменнік павінен высветліць з абсалютнай дакладнасцю. Давер чытача гарантуецца толькі гэтым. І тым павінен гаварыць у кнізе: вось тое, што ты ведаеш з дакумента, а гэта — тваё меркаванне з прычыны роздму пра дакумент, а гэта ты чуў, і назаві — ад каго чуў. Гэта трэба пісаць адкрыта. Бо вельмі прыкра, бывае, чытаць мемуарныя старонкі, дзе аўтар апісвае падрабязнасці баявой аперачыі, удзельнікам якой ён сам не быў, не бачыў, а ведае пра яе з баявых данясенняў або з расказаў іншых.

Трэба памагаць людзям пісаць мемуары. Трэба ствараць атмасферу ўзаемнай увагі, бо ў мемуарыста і аўтара запісу мемуараў — адзіная мэта, адзінае жаданне. І тут не варта кліпаціцца пра сваю амбіцыю. Літаратару трэба адчуць характар чалавека і рэдагаваць яго рукапіс, захоўваючы індывідуальнасць таго, хто ўспамінае. Літаратурная апрацоўка мемуараў павінна весціся на высокім якасным узроўні.

Прамоўца гаворыць аб тым, што да збораў матэрыялаў пра вайну варта прыцягваць, напрыклад, кінааматараў-дакументалістаў, якія паспяваюць зафіксаваць на стужках падзеі і абліччы, што з цягам часу аднавіць пасля не ўдаецца. Час не чакае, і трэба мабілізаваць на пошукі і аднаўленне фактаў і імёнаў студэнтаў гістарычных і журналісцкіх факультэтаў ВУНУ. Хай яны працуюць у архівах, даследуюць дакументы, параспытаюць удзельнікаў вайны. Для іх гэта будзе карысная практыка для прафесійнага станаўлення.

А пісьмы з фронту і на фронт — якія гэта хвалюючая скарбніца нашай памяці!

Прамоўца падкрэсліў, што дакументальны жанр не церпіць штучнай белэг-

рызацыі. Памыляюцца і тия аўтары, якія прымушаюць герояў сваіх твораў даваць сучасныя ацэнкі з явам і падзеям саракавых гадоў. Недаравальная і такая проза, дзе літаратар на падставе прачытанага дакумента пачынае «па-мастацку» аздабляць факты.

Агульны настрой усіх удзельнікаў нашай сустрэчы аднадушны: нам хочацца зрабіць, пакуль у нас ёсць сілы, як мага больш, каб расказаць праўду аб вайне дзеля славы нашай партыі, нашай арміі, нашага народа. Мы жадаем сур'езна займацца гэтай работай. І калі вынікі нашай нарады нам дапамогуць паспраўднаму рабіць гэта, значыць — яна выканалася сваю задачу...

У выступленнях амаль усіх прамоўцаў на сустрэчы гучалі заклікі ў адрас крытыкаў і даследчыкаў літаратуры працэсу. Дваццатае стагоддзе ўносіць у жанравае багацце літаратуры штосьці новае, якасна адметнае, чаго не ведала літаратура раней. Напрыклад, раней не было кінадраматургіі, сцэнарнай літаратуры. Не было і дакументалістыкі, запісанай і напісанай так, як гэта робяць аўтары кніг у сямідзесятых гадах нашага стагоддзя. Тут ёсць і творчыя аспекты, ёсць і тэхнічныя. Магнітафонная стужка, дакументальная кінакадры робяцца амаль абавязковымі атрыбутамі працы літаратара над дакументальнай кнігай. З такой дакладнасцю аднаўляць мову і аблічча чалавека раней літаратары не маглі. З'явіліся кнігі — плён садружнасці ваеннага або партызанскага дзеяча і прафесійнага літаратара. Іх уземаадносін, разуменне імя сваіх творчых правоў і творчых абавязкаў далёка не заўсёды бываюць аднолькавыя.

Калі менш на ўвазе колькасць дакументальнай літаратуры на ваенную тэму, то яна не можа не выклікаць пацучыя падзкі тым, хто стварае такія кнігі. Цяпер вастрэй стаіць пытанне якасці такой літаратуры. У святле дасягненняў гісторыяграфіі і таго творчага вопыту, што назанасілі і былыя ўдзельнікі вайны, якія выступаюць аўтарамі успамінаў, і літаратараў, якія рэдагуюць, запісваюць, апрацоўваюць рукапісы, кожны новы твор павінен быць рухам далей. У глыбіню, у шырыню ахопу з'яў і фактаў. І ў вышыню — па ўзроўню і літаратурнай якасці.

Уся гэта работа павінна абавірацца на тэарэтычную думку па праблемах дакументальнага жанру. Ход дыскусій за «круглым сталом» пацвердзіў: крытыкі і даследчыкі пакуль што далёка нерэгулярна сачылі і абгульвалі працэсы, што адбываюцца ў дакументалістыцы. Ці не таму так часта ўзнікаюць пытанні? Той агляд праблематыкі дакументальнага жанру, які быў зроблены ў Мінску ўдзельнікамі «круглага стала», вымагае далейшай распрацоўкі тэарэтыкамі. Такое запатрабаванне часу: ад рэцэнзій на асобныя выданні варта пераходзіць да асэнсавання законаў жанру і плёну літаратуры працэсу пасляваенных гадоў. Мабыць, тут карысна будзе выходзіць з таго, што дакументалістыка мела раней. Якім высокім пісьменніцкім талентам адзначаны літаратурны дакументальны партрэт У. І. Леніна, зроблены Максімам Горкім! Прыкладам высокага газетнага рэпартажу, які набывае каштоўнасць літаратуры твора, можа быць «Іспанскі дзёнік» М. Кальцова. А дзёнікі Усевалада Вішнеўскага — якое гэта багацце для вывучэння псіхалогіі ўдзельніка і сведкі векапомных дзён... Ці заўсёды літаратуразнаўцы і крытыкі вядуць творчую гаворку, адчуваючы вопыт папярэднікаў? А без гэтага наўрад ці тэарэтычная думка будзе сталай і прычынай новай.

Маючы на ўвазе гэтае шырокае кола праблем, Ю. ЗБАНЦКІ, які быў старшынёй апошняга пасяджэння, і заклікаў крытыку да больш актыўнага ўдзелу ў распрацоўцы актуальных пытанняў развіцця дакументалістыкі. Ад імя ўсіх удзельнікаў гэтай сустрэчы ў горадзе-герой Мінску ён выказаў падзяку партыйным і грамадскім арганізацыям рэспублікі за гасцінасць і добрую арганізацыю творчай работы.

МЯККАЄ свято сөөца на матавую паверхню светла-шэрых сцен і на драўляную нефарбаваную падлогу. Гэтае звыклае святло пахмурнага дня здаецца бясколерна-спакойным, таму што тут няма нічога яркага і нічога не выстаўлена на паказ. Засланая тканай поцілкай канапа, нізкі, прадаўгаваты стол — вось, па сутнасці, і ўся мэбля. Цесна паўстаўленыя са шчыльнымі столсамі часопісаў і не дэманструюць эфектных супервокладак. Палатная драпіроўка, як тэатральная заслона, закрывае палатно, што зараз у рабоце. Толькі зыхаці пакладзены на задкі прамавугольнік палітры сплаўненымі плямамі чыстых фарбаў, ды веер пэндзяў сонечна-пабліскава ідэальна вымытымі ручкамі. Ля сцяны, супраць вокнаў, акуратна састаўлены палотны. Іх нямнога: большасць карцін набываецца для музеяў і выставачных фондаў. Карціны ездзяць па свету. І геаграфія гэтых падарожжаў неабдымна: Масква і мноства іншых гарадоў нашай краіны, Італія і ГДР, Англія і Японія, Канада і Венгрыя, Манголія і Румынія. Народнага мастака СССР Міхаіла Савіцкага ведаюць і паважаюць далёка за межамі гэтай сціплай майстэрні, роднага горада і роднай рэспублікі. Калі чалавек цікавіцца жывапісам, няхай ён будзе жыхаром Масквы, Прыбалтыкі, Каўказа або Сярэдняй Азіі, у шэрагу вядучых савецкіх мастакоў ён назаве Савіцкага. Прыгадае, у прыватнасці, яго вядомую «Партызанскую мадонну», якую не раз бачыў калі не ў арыгінале, то ў рэпрадукцыі. А, можа быць, ведае ён і тое, што знаходзіцца яна ў Дзяржаўнай Траццякоўскай галерэі...

Па-юнацку мяккай, імклівай хадою ён накіроўваецца сюды в восьмай гадзіне раніцы. На работу. Дакладна, без спазненняў. Савіцкі ва ўсім пунктуальны. Ён не любіць бязладдзя, мітусліваці. Бо з іх складваецца — з пункту гледжання Міхаіла Андрэвіча — такая рэч, як безадказнасць. І, наадварот, важнейшай чалавечай якасцю, першай, так сказаць, прыкметай асабістай вартасці чалавека ён лічыць адказнасць за слова, за справу — наогул, за лінію жыццёвых паводзін.

Савіцкі ўмее кіраваць сабой. Смела скажам, што і само натхненне яму падуладнае. Гэды працы паказалі, што нараджаецца гэты дзівосны стан нічым іншым, як напружанай працай над мастацкім творам. І тут Савіцкі — адзін з самых жорсткіх рацыяналістаў.

Ідучы ў майстэрню, ён дакладна ведае, што павінен зрабіць сёння, у канцы дня вызначае сабе заданне на заўтра. Прыкладна ведае, чым будзе заняты праз месяц. А ёсць задуму на працяглае час, на гады.

Савіцкі піша карціны не таму, што ў свой час атрымаў прафесію жывапісца. І нават не проста па невядомому і непасрэднаму закліку сэрца. Яго творчасць не імпульсіўная і не залежыць ад выпадковасцей — сёння нешта спадабалася, заўтра — іншае... Хай гэта будзе гучна сказана, але гэты жывапісец са здзіўляючай паслядоўнасцю выконвае сваю, вызначаную ў агульных рысах яшчэ ў юнацтве, праграму жыцця. Выконвае сваю творчую місію.

Так, удумліва, планамерна можа ўзводзіць будынак творчага быцця толькі мастак, які, у што б там ні стала, павінен сказаць нешта вельмі значнае, неабходнае чалавеку, як паветра і страва; тое, што вынесена з урокаў жыцця і што паслужыць у канчатковым выніку, прэгрэсу існасці чалавечай.

...На адным з нядаўня закончаных палотнаў схуднелы юнак

у паласатым адзенні арыштанта з кароткімі не па росту штанамі і рукавамі курткі. На нагах — цяжкія драўляныя калодкі. На шыю павешаны на вярочачы алюмініевы жэтон з выбітым на ім нумарам. Страта гэтага жэтона ў канцлагеры каралася смерцю. Той жа самы нумар нашыты на грудзях гэтай жудаснай апраткі. Побач — чырвоны трохкутнік з літарай «R», што азначае «рускі», «палітычны». Юнак стаіць на фоне трывожнага цёмнага неба з прывіднымі касмыкаватымі воблакамі, перасечанымі кратамі варотаў Бухенвальда: крыж-накрыж жалезныя стрыжні, схопленыя ў месцах скрываўлення колцамі... Юнак стаіць горда. Выпраміўшыся, крэху закінуўшы галаву, быццам падняўшы сцяг чалавечай годнасці. І дзёрзкая смеласць, выклік у яго вачах...

Гэта адзіны, напісаны Савіцкім, аўтапартрэт. Толькі ў 1974 годзе пачаў мастак працаваць над серыяй карцін пра фа-

У гутарцы Савіцкі заўсёды нешта актыўна сцвярджае або адмаўляе. Таму голас яго, звычайна ціхі, раптам набірае сілу прамойцы. Яго думка вострая і дынамічная. Яна не згладжае складанейшых праблем, а хутчэй выклікае іх на адзінаборства. Яна як бы ідзе насустрач нашым развагам, прапапоўвае іх прадоўжыць. І дзіўна, што гэта якасць захоўваецца пры дастаткова рэзкай катэгарычнасці. А катэгарычнасць... Яна родная сястра пераканання.

— Што такое мастацтва і на што яно патрэбна? Паспрабуем паразважаць так. Чалавецтва па прыродзе сваёй — руплівы гаспадар. І яно ў гаспадарцы сваёй не будзе трымаць тысячагоддзямі тое, што яму не патрэбна. Для чаго? Мастацтва дапамагае спазнаць свет і чалавека. Сваімі сродкамі — эмацыянальнымі, вобразнымі. Але гэта не ўсё. Другі момант — чалавек не можа жыць без прыгожых. Правільна. Але і

свету адразу трох геніяў — Сікейраса, Рыверу і Ароска. Кастрычніцкая рэвалюцыя — рэвалюцыя і ў мастацтве. Дастаткова прыгадаць, што ў жывапісе — гэта лепшыя творы К. Пятрова-Водкіна, А. Дайнекі, Б. Іягансона, што і па сённяшні дзень мастакі чэрпаюць натхненне з гэтага невычэрпнага, адкрытага гісторыяй вытоку. Я прыйшоў да вываду: подзвіг савецкага народа ў Айчынай вайне — грандыёзная падзея нашай эпохі, яна стала зыходным пунктам для ўзлёту мастацтва ў наш час.

Ва ўсёй неабдымнай колькасці матэрыялаў і фактаў Айчынай вайны Савіцкі знаходзіць сваю тэму. Галоўнае пытанне, на якое ён павінен адказаць сваёй творчасцю, — якім быў чалавек яго Радзімы ў дні цяжкіх выпрабаванняў? Які ён, самы цудоўны, самы лепшы чалавек, што супрацьстаіць смерці і гвалту, маральна гатовы на подзвіг і здзяйсняючы подзвіг? Можна запытаць, чаму «самы

сторуя. Ён заўсёды — як благагаславенне сялянскіх, мацярынскіх рук, што яго выстэвалі і падаравалі свету.

Асаблівы сэнс мае для Савіцкага вобраз зямлі — Зямлі-маці, карміцелькі. Пра гэты вобраз напамінае вобраз герояў, спрацаваных рукі, іх сялянскія загараляты твары. Заўважым, што зямля ў карцінах Савіцкага напісана, як правіла, фарбамі цёплымі, сонечна-залацістымі. Не толькі таму, што такой яе можна ўбачыць, калі спева збжына, або калі восенню жаўцее трава лугоў, але і таму, што родная зямля — сімвал добра і жыцця, таму што ўкладзеная ў яе любоў і праца — гэта золата народнага сэрца. Таму героі Савіцкага — заўсёды прыгожыя людзі. Мастак піша прыгажосць для выяўлення свету духоўнага, як у карціне «Поле»: нават забітыя салдаты не страцілі гордай паставы.

Думка мастака настойліва вяртаецца да пункту, узятага ім за зыходны ў філасофскім асэнсаванні мастацтва. Да пункту са знакам бясколернасці — да разважанняў аб часе. Калі карціна «дыхае» сваім часам — гэта яе вартасць, якая асабліва цэнніца сучаснікамі. Але ж гэта мала. Заўсёды паяўлялася мноства карцін, вершаў, песень, актуальнасць якіх была абмежавана перыядам іх стварэння. «Аднадзёнкі» бестваротна адыходзяць у мінулае. А каб жыць у якасці творца мастака абавязкова павінен мець выток у мінулае, гаварыць аб сучасным, утрымліваць і тое, што называецца вечным, непераходным. Тады твор не страціць сэнсу і для будучага. «Племя моладое, незнакамае», вядома, успрыме яго інакш, таму што іншай будзе свядомасць чалавецтва, але жывы водгук у сэрцы патомкаў знойдуць пачуцці, каштоўнасць якіх не абмежавана часам.

Чаму стагоддзямі людзі маліліся мадонне? Як сімвалу вечнага адраджэння жыцця? Сіле яе мацярынскай пяшчоты і дэбраты? Мужнасці яе, самай безабароннай, якая больш за ўсіх рызыкуе і пакутуе на вайне? Так, на вайне... Таму што мадонна, якая прыносіць у ахвяру свайго сына, — заўсёды аказваецца ў эпіцэнтры спрадвечнай вайны добра і зла. Вобраз не выдуманый. Не стваралі б жывапісцы мінулага сваіх бессмертных жанчын, калі б не бачылі яны іх у жыцці, калі б многіх з іх не асвечвалі рысы ідэалу мацярынства. Ці не тая ж мадонна Беларускага моці на шматпакутнай зямлі? Цярплівая, мужная, захавальніца добра, любові, жыцця — вось яна, мадонна нашага веку. Партызанская... Народная. Беларуска мадонна...

Яе твар пранікнёны, незабыўны ў сваёй прастадушнай адкрытасці, замілаваны без намёку на саладжавасць. У ім — стрыманасць пачуццяў і строгага годнасці. І глыбокі смутак спэўвання. І гаючая, заспакойваючая яснасць у яго цудоўным твары. Яснасць маральнай чысціні і жыццёвай мудрасці, без якіх не выстаяць у цяжкую хвіліну. У «Партызанскай мадонне» мы чуюм песеннае гучанне велічнага эпасу пра любоў і мужнасць, пра родную зямлю і яе абаронцаў...

У мастака ёсць два метады барацьбы са злом. Адзін — паказаць яго. Другі — супрацьпаставіць яму цудоўнае. І тое, і другое — з фальклорнай яснасцю і канкрэтнасцю, якая не дапускае двух прачытанняў. Савіцкі ніколі не пісаў кветак. І вось з'явіліся ў яго карціне першыя «кветкі запознення» — квітнечыя ружовы куст. Змочны, з затоенай халоднай сінювой і густымі чырвонымі ўспышкамі фарбаў. А на фоне яго — (Заканчэнне на стар. 12).

АДВЕЧНАЕ І СУЧАСНАЕ

шызм (да яе адносіцца і аўтапартрэт), каб у эмацыянальных, трагічных і гнеўных вобразках паказаць тое, што немагчыма зведаць ні з вусных апісанняў, ні з дакументаў. Час, напэўна, толькі цяпер дазволіў дакрануцца да перажытага, як быццам наклаўшы на мінулае, на яго крываваую рану павязку з пласту гадоў...

— Магчыма, вы скажаце, што фашызм пахаваны, што ён — ужо гісторыя, і ці трэба так настойліва нагадваць пра яе? Але ці не напоўнена атмосфера эпохі пякучай трывогай за лёс нашай цудоўнай планеты і за яе галоўную каштоўнасць — чалавека? З дапамогай касманаўтаў і астранаўтаў мы яшчэ раз, на новым узроўні, ўсвядомілі, што наша планета цудоўная, як азіс у пустыні. Трывога павінна нараджаць дзеянне. Кожны з нас у адказнасці за будучае. У сілу гэтай адказнасці я не маю права маўчаць. Мне давалося быць сведкам страшэнных злачынстваў. І гаварыць аб іх, ускрываць іх сутнасць не позна, а неабходна і зараз. Безумоўна, з пазіцыі веры ў чалавека...

— Я быў у масе людзей розных нацыянальнасцей, лёсаў, характараў, быў адзін з гэтай масы. І таму, перад тварам смерці, раскрываўся ўвесь дыяпазон, уся шкала чалавечых характараў — ад прадажніцтва да самаахвяравання. Я бачыў, назіраў гэтыя калізіі не збоку, а знутры, сам у іх удзельнічаў... Розум чалавечы заўсёды імкнецца аналізаваць і прыйсці да нейкай высновы, заснаванай на ўласным вопыце. І я зрабіў гэты вывад. І гэты вывад супрацьлеглы таму, чаго хацелі фашызм. Знішчаючы нас фізічна, фашызм імкнуўся даказаць, што чалавек — нікчэмнасць, што чарвек на дарозе мае большыя правы на жыццё, чым ён. Але, аказалася, існуе тое, над чым фашызм не мае ўлады — чалавечая годнасць, сіла духу. І я зразумеў, якая ж гэта непахісная, вялікая сіла, калі нават пякельная машына фашызму не змагла яе раздушыць... Вось таму я веру ў перамогу добра на нашай планеце. Веру, таму што краіны, абсалютныя па сваёму трагізму і жорсткасці калізіі пераканалі мяне ў каштоўнасці чалавека, у высакароднасці яго душы і розуму...

гэта, на мой погляд, не галоўнае. Мастацтва з самага свайго нараджэння было носыбітам таго або іншага сэнсу, ідэй. І людзі зрабілі яго магутным сродкам уздзеяння ў сцвярдзэнні вядучых грамадскіх ідэалаў. Гэта функцыя звязана яшчэ з адной, таксама, на мой погляд, вечнай і галоўнай...

Чалавек магутны. Ён можа накіраваць па іншаму руслу рэчку, стварыць мора, узарваць гару, расшчэпіць атам, узляцець у космас... Па сутнасці — адзінае, што ў прамым сэнсе, не падуладна чалавеку — час. Яго нельга ні ўзяць, ні пакараць, ні спыніць, ні павярнуць назад, ні прыспешыць. У чалавецтва ёсць памяць. Але мяняюцца пакаленні. І рэальныя падзеі, што некалі ўскалыхнулі свет, ператвараюцца ў легенды. Заўважце, яны, такім чынам, працягваюць жыццё, толькі ў іншай форме. Легенда — гэта ўжо галіна мастацтва. Падзеям, людзям, рэчам, з'явам, нарэшце, ідэям, увасобленым у іх, мастацтва дае другое і самае доўгае жыццё. Так яно супрацьстаіць цяжніну часу. І дзеля гэтага — каб захоўваліся на карысць людзям духоўныя каштоўнасці ўсяго чалавецтва — створана і заклікана мастацтва...

Развіццё мастацтва ідзе вельмі нераўнамерна. Былі эпохі ўзлёту, уздыму. Былі перыяды спаду, дэпрэсіі. Чаму? Калі па-справазе зразумець гэта як законмернасць, тады мастак свядома зможа працаваць на карысць паступальнаму руху мастацтва, — рэзаванае. Савіцкі. — Перыяды росквіту мастацтва заўсёды звязаны з буйнымі гістарычнымі падзеямі, якімі жыў ці жыве народ. У XV стагоддзі барацьба Маскоўскай дзяржавы супраць татарскага іга выклікала небывалы ўздым ва ўсіх галінах старажытна-рускай культуры. Тады ж з'явіліся шэдэўры літаратуры, дойлідства, жывапісу. Рэвалюцыйны ўздым у Францыі канца XVIII—XIX стагоддзю — гэта Стэндалі і Бальзак, Дам'е і Дзюкрэа і мноства іншых вялікіх імёнаў. Мексіка была непрыкметнай на сусветнай арэне прафесійнага выяўленчага мастацтва да пачатку XX стагоддзя, калі раптам рэвалюцыйны шторм узяў на сваім грабяні монументальны жывапіс і даў

лепшы? У жыцці ж бываюць і не самыя лепшыя? Таму што мастак выбірае з жыцця тое, што неабходна яму для вырашэння сваіх творчых задач. Таму што толькі такі чалавек можа выступаць ад усяго народа, увасабляць народ.

Непарушная воля «Добраахвотнікаў», мужнасць пяцярых асуджаных у карціне «Пакаранне смерцю», натоўп «Віцебскіх варот», які рухаецца падобна праведнай помсце, — тут за кожным героем стаіць народ. У суровых буднях партызанскай вайны або ў мірнай працы героя Савіцкага адзін і той жа — лепшы чалавек яго Радзімы.

У Савіцкага два вялікія цыклы твораў. Першы — прысвечаны партызанскай вайне, дзе матыў працоўнага жыцця ўспрымаецца апасродкавана, не будучы галоўным. Другі — прысвечаны непасрэдна чалавеку — працоўніку. І тады матыў ваеннага, перажытага часу гучыць як успамін, як пачуццё гісторыі, што ўнікае асацыятыўна. І, зразумела, другі цыкл звязаны з дзяцінствам і юнацтвам. Не толькі памяццю, а той асновай характара, той істотай натурны мастака, якая была закладзена і выхавана з ранніх гадоў. У аякеце Міхаіла Андрэвіча піша, што ён з сям'і калгасніка. Але справа не толькі ў аякеце. У характары, вобразе думак і ладзе пачуццяў чалавека на ўсё жыццё застаюцца ўласцівыя першапачатковыя, неад'емныя ад яго. Хоча ён таго ці не хоча, яны адбываюцца ў далейшым фарміраванні яго асобы. Міхаіл Андрэвіч ганарыцца сваім сялянскім пыходжаннем. Годнасць селяніна, які вырошчвае хлеб, — яна ў творах мастака. Адсюль так горда ідуць сялянскія жанчыны ў карціне «Хлеб» і такое ўрачыстарагітуальнае дзеянне на палатне «Збожжа».

Хлеб у карцінах Савіцкага — не звычайны прадукт харчавання. Ён — сімвал жыцця. Як з'яўляецца ён такім сімвалам у апавесці Аляксея Талстога «Хлеб». Як у вядомым плакаце Маора «Дапамажы!» надломлены сагнуты каласок, наадварот, — сімвал голаду, пагібелі. Выпакутаваны, адваяваны народам у гістарычных бітвах хлеб... Кожны яго кавалак, які ўвабраў жыватворны сок зямлі і гарачыню сонца, — гэта яшчэ і гі-

ЄСЦЬ АРТЫСТЫ, якія бліскуча выконваюць ролі і тым «робяць славу» сабе і спектаклю. Сабе ў першую чаргу. Єсць артысты, што сваімі паводзінамі ў мастацтве, якія выяўляюцца зноў жа ў выкананні імі роляў, вызначаюць кірунак творчых пошукаў і, на пэўны перыяд, развіцця ўсяго калектыву тэатра, дзе яны служаць. І калі той тэатр мае хоць які ўплыў на агульную хату сцэнічнага жыцця ў краіне, яны — у выніку — складаюць актыўна дзеючую сілу мастацтва.

Лепшыя работы Дзяржаўнага рускага тэатра БССР імя М. Горькага прыцягваюць да сябе ўвагу грамадскасці. Творчая гісторыя такіх п'ес, як «Варвары» і «Апошнія» М. Горькага, «Кароль Лір», «Антоній і Клеопатра» і «Макбет» У. Шэкспіра, «Узнятая паліна» паводле М. Шалахава і «Антымістычная трагедыя» У. Вішнеўскага, «Улада цемры» Л. Талстога і «Маскарад» М. Лермантова, цяпер пазначана ў іх летапісе эксперыментальным пошукам або самастойнай трактоўкай мінчан на рускай сцэне. Здабыткі і адкрыцці ў галіне акцёрскага мастацтва А. Кістава і Г. Абуховіч, Я. Карлавічава і Г. Някрасава, А. Каймавай і Р. Янкоўскага выходзяць за межы рэгіянальнага значэння: яны характарызуюць агульны стан сучаснай артыстычнай тэхнікі і сучаснага разумення «жыцця чалавечага духу», які застаецца ў фокусе ўсіх тэатральных пошукаў.

Расціслаў Янкоўскі належыць да артыстаў, здатных сваім пэўным пэрсонажаму прафесійным, такім, якім яму і належыць быць, выкажэннем асобных роляў асветляць пунцявіны ўсяго ансамбля, ўсяго калектыву. І таму, што іграе, як кажуць, галоўнае і галоўных, і таму, што мае права на гэта, дадзенае яму талентам. І яшчэ. Ён умеє спачатку «зрабіць» вобраз, а потым яго «паказаць», а нам, глядачам, гэтага падзею працы на этэры і не забываючы ніякай «адрэацыі» няма, а ёсць інжынер Чашкоў, казак Макар Нагульнаў, кароль Макбет, «эконскі доктар» ветэрынар Чапурыной, правініцыйны эстэт Якаў Каламіянаў, рымскі трыумвір Марк Антоній, партызанскі ваяка Іосіф Левінсон, сляны ветэран вайны Фларыян Гайшын, вялікасецкі пан Яўгеній Арбеніш, памочнік Галоўначына таварыш Аптымістэнка... Называюць імяны, якія прыгадваюцца адразу, варта толькі прыгадаць артыста Р. Янкоўскага. Нават і гэты пералік — сведчанне шырыні творчых інтарэсаў артыста. Здольнасці пераўвасабляцца або зусім непанавальна, або зусім «скрыхнуць». Умення палітыкаўца ў адметны стыль жыцця героя драмы або камедыі і ў стыль выканання, у стыль паказу праўды рэальнасці як праўды мастацтва. Быць розным. Велічым і ў думках, і ў справах, і ў пачуццях. І быць нічымым. Мізраным. То тэмпераментным і эфектным, то знарок кволым і духоўна пэрым. Сведчанне маляўнічасці і саканітых колераў акцёрскай палітры.

Усё правільна. І любяць, нават самыя патэтычныя кампліменты ў адрас Р. Янкоўскага толькі набліжаюць нас да адчування гэтай мастакоўскай

асобы. Заўважу: ён умеє слухаць «музыку страці», якой захоплены і апанаваны яго персанаж. Адеюль у яго такі дакладны рытм паводзін на сцэне.

У п'есе А. Арбузава «З вечара да поўдня» ён іграе Кіма, спартыўнага трэнера. Герой яго ні разу не прадстае ні перад іншымі персанажамі, ні перад глядачамі ў прафесійным абліччы. Ён — Кім, сур'ёзны, здольны самастойна мысліць, чулы да характара і да душэўных вулканаў тых, хто побач, хто разам, хто сёння тут, а ім. Ён цяжка перажывае здраду сына, якога рыхтаваў і рыхтуе да сапраўдных выпрабаванняў у жыцці. Яму балюча зноў бацьчы былую жонку, якая і на верхніх прыступках лесеўцы

ральнік, вымушаны бываць бланкам або перасмешкам. Прыжывала. Спачатку герой Р. Янкоўскага згубіў любімую жанчыну, а потым здагадаўся — чаму: бо адарваўся душой не толькі «ад самога сябе», ад усіх, хто ведае або здагадваецца, дзе праўда і ісціна. Хістка пазіцыя «нейтрала», асуджанага на смерць, зноў жа неяк дзіўна і дзівосна пульсавала ў рытме сцэнічных паводзін Р. Янкоўскага ў ролі Якава Бардзіна...

Я вералічваю даволі кантрастныя сцэнічныя ўвасабленні акцёра. Між тым, як і кожны тэатральны журналіст, хацеў бы вызначыць, кажуць на сваім жаргоне, унутраную мастакоўскую тэму артыста Р. Янкоў-

роцтву старых вядзьмарак і парадзе лэдзі Макбет, якія зноў жа «толькі» пацвердзілі яго ўласную ўпэўненасць у тым, што ён — законны кароль Шатландыі. Што пры адной умове ён выканае прызначанае яму лёсам і правам — калі надзею карону на галаву, калі, на-часнаму кажучы, «адбудзецца» як чалавечая асоба ў якасці караля на троне. Таму — смерць кожнаму, хто замінае. І гіне сам — разумны, таленавіты, ад прыроды высакародны рыцар з рэпутацыяй забойцы-тырана. На маю думку, Р. Янкоўскі па-акцёрску бездакорна матывуе ўчынкі Макбета, выходзячы з таго, што спачатку герой «толькі» і хацеў правяршыць справядлівасць лёсу і здабыць тое, што

ў вачах — ці зразумелі яго, ці разгадалі?

І высокія хвалі інтэлектуальнага напружання — ролі людзей існай ідэі, вялікай мэты. У шалахаўскім Макары Нагульнаве Р. Янкоўскі здзіўляе судзім сапраўды святой прастаты і па-мужыцку зямнога разумення «добра» і «зла» ў іх класавых вымярэннях. Чалавек думас, што ведае, як і што трэба рабіць, каб новая мараль, мараль сацыялістычнага запанавала тут, у Грымычым, а жыццё ставіць перад ім кожны раз новыя і кожны раз да пакут гарачыя пытанні. Вось ён пад адабрэнне казакоў і казачак выкрыкнуў заклік, ды раптам і сам задумаўся: а што далей? І з вясёлым, бывае, адчаем гэты Макар Нагульнаў пракладае шлях у заўтра, як рабіў гэта на грамадзянскай. Без шаблі, але з тым жа азартам і верай у перамогу.

«Чалавек збоку» — артыст лепіць фігуру назвычайна засяроджанага на сваім ідэале Чашкова. Спачатку ўспрымашце яго як аскета і мізантропа. Артыст тэмпераменту даваў выяўляцца тады, калі яго стары інжынер амаль фанатычна сцвярджаў прынцыпы НТР, якія вымагаюць ад кожнага на вытворчасці бездакорнай работы. Сантыменты ён адвяргае, бо ўсякая чуласць — перашкода, любая палёгка — шкода. Гарань вочы і па-камандзірску строга зрываюцца з вуснаў загады. Сімпатый такі абудзіць не можа. Чаму ж тады мы так часта на яго баку, падзяляем нафас чашкоўскіх філіпін? Ды гэты чалавек мысліць у духу часу, у якім мы жывём: тэхнічнае развіццё дактуе новыя нормы маралі. Магчыма, Чашкоў Р. Янкоўскага перабірае норму, магчыма, з ім цяжка знайсці атмасферу сумязьчальнасці, больш таго — бывае, ён дэманстравана пракамуе дзелавітасць у якасці панаці ад усіх пралікаў. І ўсё ж ён — багатая, духоўная чалавечая асоба. Калі Р. Янкоўскі дазваляе нам гэта адчуць у сваім героі, мы разумеем і мастакоўскую пазіцыю выканання ролі: ён і як мастак лічыць патрэбным нам дэлава нафас спецыяліста касмічнай эры, выхавана савецкай школы кіравання вытворчасцю.

Цяжэй за ўсё яму іграць натуре пасіўнага, тых, хто пачынае жыццёвыя баі з духоўнай квітучасці. І калі гіне яго Антоній або Яўгеній Арбеніш, гэта смерць іскравай і таленавітай асобы, апантанай падманым ідэалам.

А драматычны лёс іншых герояў Р. Янкоўскага, такіх, як Макар Нагульнаў, як Чашкоў, як Іосіф Левінсон, прынцыпова «не той», хоць і імі кіроу матыў выкліку, — яны свядом абралі пазіцыю барацьбіта за новае ў грамадстве.

Такія персанажы і героі Р. Янкоўскага. Таленавітага і дапытлівага майстра. Мастака, які вобразамі выказвае свае меркаванні аб часе і чалавеку. Артыста, якога па праву называюць трагікам вялікага тэмпераменту. Аўтара выдатных і самастойна адкрытых ім сцэнічных партрэтаў. Творчай асобы, чые мастакоўскія шуканні і перакананні працягваюць святло на агульны стан тэатра.

Барыс БУР'ЯН.

ЛЮБОЎ ПАВІННА ЗВАЦЦА ЛЮБОЎЮ...

славы ўсё ж у печым, Кім пра гэта здагадваецца сэрцам, прыціжана і абрабавана. Сямейная драма. Пакавы канфлікт. Злаецца, не больш! А ён, Р. Янкоўскі ў ролі Кіма, жыве тым рытмам, які зададзены і стаў неад'емны ад яго там, на спартыўнай арэне, бо там не толькі спаборніцтва, а і тыя ж выпрабаванні мадальнай стойкасці чалавеча. Такое адчуванне, што раніцай, калі Кім яшчэ толькі снідае ён рыхтуецца або яшчэ не астыў ад падымку Гэта ў ім, у душы, у сардэчных імпульсах. А знешне — надкрэслена звычайна чалавек, з якога «нічога больш» як трэнера не атрымалася, хоць ён абяцаў...

Гэта ўжо не партрэт сучасніка, аднаго з многіх. Гэта — лёс.

Закаханы ў Клеопатру Марк Антоній нібы па-шэкспіраўску катэгарычна абвясціць, што

...Любоў любоўю звацца не павінна.

Калі яна мянецца ад кружкі або ў якую чорную гадзінку... Робіць гэта з такой бязмежнай страцю, што маналогі, якія вымаўляе Р. Янкоўскі, здаецца, толькі афармляюць і «дакументальна» замацоўваюць адчутую імя пільны яго пачуццёў. Ён адраджае Клеопатру, ён дыскутуе з рымскімі палкаводцамі і палітыкамі, ён прагне бою і ахвотна вымае меч, каб давесці сваю праўду. І ўсё гэта — дзеля яе і для яе, для егіпецкай прыгажуні, любоў да якой не будзе любоўю, калі яна пахіненца хоць на хвіліну... Прыгожы. З пачына, па якіх можна чытаць «кнігу быцця» Марка Антонія. Велічкая постаць. Права кахаць і быць каханым. І трапяткое прадчуванне надману. Герой Р. Янкоўскага гоніць ад сябе гэтае прадчуванне толькі таму, што павярнуў: яна, непаўторная егіпецка, любіць так, як ён умеє і можа — без кружкі, без сумненняў, без разліку.

І прыгледаны, духоўна абрабаваны Якаў Бардзіна ў горкаўскіх «Ворагах». Праз алкаголь ён вастрэй бачыць, што сам ён — з трэціх: не з тых, хто ўмеє памнажаць багачце, і не з тых, хто на іншы бок сацыяльных барыкад. Глядач, назі-

скага. Мяняючы маскі, пераўвасабляючыся арганічна, выступаючы ў стратэгічным рэпертуары ў пастаноўках зусім адметных рэжысёраў, ці мае ён ітосьці сваё, яму дарагое? Ці ёсць у яго магчымасць гэтую ўнутраную тэму пранесці праз ролі? Здагадваючыся, што любы катэгарычна адказа на такіх пытанні прыблізна і хутчэй з'яўляецца здагадак, чым лагічнай высновай, рашаюць сцвярджаць: ёсць! Пры ўсёй прынцыповай розніцы ў сацыяльных і асабістых, у філасофскіх і індывідуальных матывах паводзін таго ж Марка Нагульнава і Макбета, Якава Каламіянава і інжынера Чашкова героям Р. Янкоўскага, бывае, карціць кінуць выклік агульна прынятаму ў іх асяроддзі парадку. У адных выпадках такі выклік — гэта гістарычны пераварот; у другіх — змены ў маштабе заводскага цэха; у трэціх — сямейнага маштабу перабудова маральнага клімату. Але гэта — выклік. Чалавек, які адважыўся на гэта, рыеці ці пазней здагадаецца, што ніякі тэрмаз рэакцыяльных разважанняў ужо стрымаць яго пачуццёвыя парыванні не зможа. Арбеніш звар'яцее, заб'юць сябе Антоній і Якаў Бардзіна, загіне ў падымку Макбет, заб'е самую каханую і самую светлую для яго істоту Макар Нагульнаў, згубіць палітыкаў Чашкоў, інава да-вплечніка пачынаць Іосіфа Левінсону пасля разгрому атрада... Так, у адных выпадках гэта — лёс і нават фатум, у іншых — адзіна магчымая альтэрнатыва квітучасці і самаадрачэння, у трэціх — сляны завулак, куды завяла героя страціць. Варыянтаў прычын і высноў мноства.

Больш таго, сёння Р. Янкоўскі сыграе Джэры ў п'есе «Двое на арлях» так, нібы гэта дзель прасвятлення і пакут сумлення яго персанажа і ставіць спектакль, а заўтра раскрыве ў сваім Віктары («Варшаўская мелодыя») драму духоўнага адступніцтва ад высокага абавязку і заліку. Ды і ў Макбете ў Р. Янкоўскага такія выразныя хвіліны роспачу: ён жа «толькі», як яму здаецца, павярну пра-

яму накіравана па праву. Злачыныя крок зроблены, і цягце, цягце багня ў крывавы вір, дзе гінуць баявыя сябры, законныя ўладары, дзеці сапернікаў, забойцы іх... І ў зіроку трагедыіна прасветленага розуму Макбета, якім яго сыграў Р. Янкоўскі, толькі фармулююцца сафізмы і горкія высновы спустошанага прэтэндэнта на абсалютную ўсёдазvoleнасць.

Лабірынты псіхалагічных адкрыццяў і здагадак, якімі кіруюцца персанажы Р. Янкоўскага, бываюць то зусім прастымі, як след страля, то звільстымі і блытанымі. У адных выпадках герой сам ідзе насустрач тым адказам, што дае нам жыццё, у іншых — спрабуе схавання ад іх, а яны няўмольна і паслядоўна вымагаюць ад яго ўчынкаў і дзеяння. Дыялектычная супярэчнасць некаторых вобразаў спачатку наогул выглядае так, нібы акцёр чагосьці яшчэ пакуль што не знайшоў, і толькі пазней ты здагадаешся: праўда была на баку Р. Янкоўскага. Так здарылася, напрыклад, са спектаклем «Любоў Яравая», дзе яго паручнік Яравой быў свядомым і перакананым антыподам Кошкіна і Швабца, а выканаўшы гэтых роляў ігралі спроччаны варыянт ідэйных змагароў. Таму персанаж Р. Янкоўскага выглядаў нават «дэманічным», і яму ніхто не супрацьстаяў на ступені перакананасці ў печым.

Іграць з ім нялёгка. Але як часта ён знаходзіць па-музычнаму бездакорнае сугучча з тэмпераментам А. Клімава, з пастроенай на патэтыку Г. Абуховіч, з псіхалагічна дакладным Ю. Сідаравым, са стрыманым напалам К. Шышкіна, з прадстаўніцкай сярэдняга пакалення і моладзю трупы Рускага тэатра ў Мінску! Тая тэма, аб якой я ўмоўна гаварыў вышэй — выклік агульнапрынятаму парадку, — заўсёды тады абазначалася ў Р. Янкоўскага, калі яму ёсць з кім спрачацца, ваяваць, канфліктаваць. Вось ён прасочвае логіку тэксту і падтэксту свайго персанажа, адрасуючы ўсё не так сляху партнёра як воку. І сам шукае

АДВЕЧНАЕ І СУЧАСНАЕ

(Зананчэнне. Пачатак на стар. 11).

прыгожая і юная маці, шчаслівая, заспакоеная. Ідэальны чысты і плаўныя лініі яе цела, абрыс галавы, шыі, плеч і рук, якія абнімаюць дзіця. Злева ля куста стаяць дзве дзяўчыны, справа — пажылая жанчына. І, нацешыўшыся спяваннем жамчужна-залацістых, ружовых ко-

лераў у сугуччы з цёмнымі халоднымі танамі смарагдавай зеляніны, бачыць, што ў гэтых жанчынах — увасабленне фазы чалавечага жыцця, ад нараджэння і юнацтва да сталасці і старасці. Яны падобныя на пары года, падначаленыя таму ж кругавароту, што і ва ўсёй прыродзе — адцвіценню, завязанню, новаму цвіценню.

У кожным жыцці ёсць вясна і шчасця, і клопаты лета, урадлівасць восені, холад зімы...

Усю сваю шматпактную гісторыю смяротны чалавек марыў аб бясперці. Усё жывое мае свой канец. Але мае і працяг. Кожны чалавек паяўляецца як працяг жыцця, агульнага жыцця роду чалавечага. І прадаўжае яго ён сам, з'яўляючыся звяном бясконцага ланцужка быцця. Толькі зразумейшы гэтую мудрасць, адчуўшы сябе часткай чалавечтва і яго гісто-

рыі, можна думаць не пра міфічную, а рэальную неўміручасць. Неўміручасць роду, неўміручасць спраў, спадчыны, пакінутай нашчадкам... Вось аб гэтым, думаецца, карціна-песня аб цудоўным «Кусце руж»...

Свой ідэал, узор цудоўнага і добрага мастак прапануе як светапоглядны і маральны імператыв — як безумоўнае патрабаванне да чалавечтва: не адкладна, пакуль не позна, «перастарыць» чалавека, павярнуць яго да вялікіх і бессмя-

ротных страцей стварэння, прадаўжэння і аховы роду, пазнання сябе і свайго прызначэння ў жыцці... Мастак сцвярджае сваю думку актыўна і бескампрамісна, сугучна прагрэсіўнай грамадскай думцы нашага веку. І выказваючы сваё пачуццё, мастак гаворыць ад народа, таму, што яго ўяўленні і ідэалы адпавядаюць народным. Такая якасць буйнога таленту — быць «рэхам» свайго народа.

Э. ПУГАЧОВА.

ВОБРАЗЫ МІЛЫЯ РОДНАГА КРАЮ...

...Здавалася, праніжэння коласаскія вершы назаўжды злітыя са шчырымі музычнымі радзімамі. На лаканічным, але манументальным харавым палатне ажываў і драматызм мінулых дзён Беларусі, і светлыя карціны яе савецкай лавы. Філарманічная зала поўнілася гучаннем «Юбілейнай кантаты» Анатолія Багатырова, напісанай на партычныя тэксты Якуба Коласа і прысвечанай паўнаваму шляху нашай рэспублікі.

Гэты аўтарскі канцэрт лаўрэата Дзяржаўных прэмій СССР і БССР, народнага артыста рэспублікі, нашага старэйшага кампазітара выклікаў вялікую цікавасць музычнай грамадскасці. Былі выкананы вядомыя і прызнаныя слухачом «Святая канцэрта», канцэрт для кантрабаса з аркестрам, оперныя аршы і фрагменты з музыкі да спектакля «Маснарад», раманаў на вершы А. Ахматавай.

Сардэчнае слова падзякі, з якім выступіў Анатоль Васільевіч Багатыроў, у поўнай меры адрававалася і шматлікай ўдзячнай аўдыторыі, і ўдзяльнаму канцэрту, падрыхтаванаму з вялікай павагай да аўтара музыкі. Праграму выканалі Дзяржаўны сімфанічны аркестр БССР пад кіраўніцтвам Т. Каламіцавай, хор Беларускага тэлебачання і радыё пад кіраўніцтвам В. Роўды, нашы госці — народная артыстка СССР Н. Ткачэнка і саліст Вялікага сімфанічнага аркестра Цэнтральнага тэлебачання і Усесаюзнага радыё В. Вародна, Беларускай артысты І. Адзіноца, Л. Галушына, Т. Мілінсарава, А. Саўчанка. Вяла вечар музычнаму аўтару Э. Язерскаму.

З УЗНАГАРОДАЙ!

За заслугі ў развіцці савецкай літаратуры і ў сувязі з 60-годдзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР узнагародзіў пісьменніка БАЧЫЛУ Аляксандра Мікалаевіча ордэнам ДРУЖБЫ НАРОДАУ.

За плённую літаратурную дзейнасць і ў сувязі з сямідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў пісьменніцу БЯГАНСКУЮ Ядвігу Іосіфаўну Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

ПЕСНЯ І ПРАЦА — ПОБАЧ

У Барысаве прайшоў конкурс маладых выканаўцаў палітычнай песні, арганізаваны гаркомнам камсамола і гарадскім аддзелам культуры. Сярод хараных калектываў апанне лаўрэата заваяваў хор завода аўтактарнага электраабсталявання імя 60-годдзя Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі.

Лаўрэатам конкурсу стаў ватальна-інструментальны ансамбль «Влікітныя рытмы»

дзрвапрацоўчага камбіната імя Камінтэрна.

Сярод салістаў пераможцамі конкурсу сталі токар завода аўрагатаў А. Рэут, алмазчыца шклозавода імя Дзяржынскага Л. Сярпілоўская і работнік мільцы А. Ваглаеў.

Лаўрэаты і дыпламанты конкурсу ўзнагароджаны ганаровымі граматамі гарадскога камітэта камсамола і гарадскога аддзела культуры, каштоўнымі падарункамі.

А. БЕНЯНСОН.

АДЗНАЧАНЫ МІНІСТРАМ АБАРОНЫ

За стварэнне мастацкіх твораў на героіка-патрыятычную тэму і ў сувязі з 60-годдзем Савецкіх Узброеных Сіл загадам міністра абароны СССР Маршала Савецкага Саюза Д. Ф. Усцінава групе вядомых савецкіх

пісьменнікаў прысуджаны юбілейныя літаратурныя прэміі Міністэрства абароны з уручэннем дыпламаў і нагрудных знакаў.

Сярод лаўрэатаў — народны пісьменнік БССР Іван Шамляк.

КАСМАНАУТАМ ПРЫСВЯЧАЕЦА

Набор з 39 паштовак «Герой космасу» выпусціла выдавецтва «Изобразительное искусство». У яго ўвайшлі партрэты савецкіх касманautaў, выкананыя

мастаком А. Яр-Краўчанкам. Сярод іх — двойчы Герой Савецкага Саюза, наш земляк Пётр Клімук.

ГЭТА — НАША ПАМЯЦЬ

У Кіеве ў рэспубліканскім Доме літаратуры адбылося вялізнае пасяджэнне «Круглага стала», арганізаванага рэдакцыяй «Літаратурной газеты» сумесна з Саюзам пісьменнікаў Украіны і прысвечанага 60-годдзю Савецкіх Узброеных Сіл.

У шчырай, зацікаўленай гаворцы пра стан ваеннай літаратуры, пра задачы, якія неабходна вырашыць у бліжэйшы час, прынялі ўдзел маскоўскія і ўкраінскія пісьменнікі, а таксама госці з Грузіі, Таджыкі, стана, Узбекістана.

Беларускую літаратуру прадставіў сакратар праўлення СП БССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР І. Чырынаў, які выступіў з прамовай.

ВЕХІ ВЕКАПОМНАГА ШЛЯХУ

Шасцідзесяцігоддзе Савецкай Беларусі і КПВ Галоўная рэдакцыя літаратурна-драматычнага вшчання Беларускага радыё прысвечала цыкл штотыднёвых перадач «Вехі векапомнага шляху». У гэтым цыкле прагучаць спектаклі, пастаўленыя тэатрамі рэспублікі і запісаныя на плёнку, а таксама спектаклі, ашыцёўленыя непасрэдна на радыё.

Прагучалі першыя перадачы гэтага цыкла — спектакль Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа па п'есе А. Звонака «Навальніца будзе» паводле трылогіі Я. Коласа «На ростанях», спектакль Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янін Купалы па п'есе К. Крапівы «Партызаны», радыёпастаноўка па паэме М. Клімковіча «Уся ўлада Саветам» і радыёпастаноў-

ка У. Мехавы «Тры старонкі легенды» пра вядомага чэкіста І. Апанаскага.

У далейшым слухачы пазнамяцца са спектаклямі і радыёпастаноўкамі паводле твораў «Людзі на балодзе» І. Мележа, «Спалох на загонах» П. Галавача, «Патэль воўка» Э. Сямуйленка, «Хлеб» І. Шамлякіна, «На парозе будучыні» М. Лобана, «Засценак Малінаўш» А. Чарнышэвіча, «Векапомныя дні» М. Лынькова, «Канстанцін Заслонаў» А. Маўзона, «У Забалотці дзее» Я. Врыля, «Калі зліваюцца рэкі» П. Вроўкі, «Жыта» А. Асіпенкі.

Сярод пастановак пра сучаснасць — радыёспектаклі паводле рамана «Песня Дэвіны» Т. Хадкевіча, «Глыбокі агонь» паводле рамана Л. Гаўрыліна «Не магу без цябе», «Самы высок паверх» па апавесці А. Савіцкага, драматычная хроніка «Інтэгралы на цэгле» В. Луцкі і іншыя.

В. НИКАЛАЕУ.

У ЛІТАРАТУРНЫХ АБ'ЯДНАННЯХ

«ПРАЛЕСКА» АБВЯШЧАЕ КОНКУРС

Літаратурнае аб'яднанне «Пралеска», якое працуе пры рэдакцыі гомельскай раённай газеты «Мая», мае немалыя традыцыі. Творы многіх членаў літаб'яднання нярэдка змяшчаюцца на старонках абласной і рэспубліканскіх газет, а яго былыя выхаванцы Ніна Шклірава і Уладзімір Шварц выдалі свае першыя інікны вершы. Штогод «Пралеска» папярняецца новымі творчымі сіламі.

Пастаянную ўвагу ўдзяляе рабоце з творчай моладдзю Гомельскай РК ЛКСМБ. Менавіта ў райкоме камсамола і адбылося

не так даўно пасяджэнне літаб'яднання «Пралеска». На ім ішла зацікаўленая размова аб далейшым удасканаленні работы з творчай моладдзю, аб актыўным удзеле пачынаючых літаратураў у ідэйна-палітычным і эстэтычным выхаванні моладзі раёна.

На пасяджэнні літаб'яднання абраны новы яго савет і абмеркаваны план работы на гэты год. Абвешчаны ўмовы конкурсу «Мой сучаснік» на лепшы твор, прысвечаны 60-годдзю Ленінскага камсамола, які райком камсамола праводзіць сумесна з рэдакцыяй газеты «Мая».

У заключэнне члены літаратурнага аб'яднання прачыталі свае новыя вершы.

А. ЗЭКАУ.

ПШУЦЬ СЕЛЬМАШАЎЦЫ

На ордэна Леніна заводзе «Гомсельмаш» імя 60-годдзя Вялікага Кастрычніка створана літаратурнае аб'яднанне «Крыніцы». Яго члены — рабочыя, інжынерна-тэхнічныя работнікі і служачыя прадпрыемства, якія спрабуюць свае сілы ў літаратуры. Іх вершам, апавяданнямі і нарысам ахвотна дае месца шматтыражная газета «Сельмашевец», якая з пачатку сёлета года пачала выдавацца на чатырох старонках.

Першымі на суд чытачоў «Сельмашевца» прадставілі свае вершы ветэран завода, начальнік бюро тэхнічнага кантролю механазборнага цэха № 1 М. Бутневіч, майстар механічна-

га цэха № 3 А. Лерман, інжынер-канструктар аддзела механізацыі і аўтаматызацыі У. Баластаў, інжынер, начальнік бюро праектавання аддзела тэхнагляду Ю. Спарынін і іншыя аўтары.

В. СЯМЕНАУ.

«КРЫНІЦА» — У ГАСЦЯХ У РАБОЧЫХ

У святая пазіў вылілася сустрэча паэтаў літаратурнага аб'яднання «Крыніца» пры рэдакцыі рэспубліканскай маладзёжнай газеты «Чырвоная змена» з маладымі рабочымі, якія жывуць у інтэрнаце № 10 Мінскага трактарнага завода.

У госці да трактарзаводцаў прыйшлі Яўген Крупенька, Мікола Вяршынін, Валерыя Маргуліс, Ганна Нашуба, Алесь Емяльянаў і Кастусь Жуц.

А. ПРАЦЬКО.

ЦУД НАШАГА ВЕКУ

Здавалася б, чым можна яшчэ здзівіць чалавеча сям'я — даўно адыклі мы ад неверагодных казачных цудаў. Аднак тое, што дэманструецца на гэтай выстаўцы, здзіўляе кожнага, як бы гаворачы: і ў наш час нельга абысціся без цудаў. І гэты цуд — галаграфія, «усезапіс», адно з самых буйных навуковых адкрыццяў другой паловы нашага веку.

Некалькі дзён у Акадэміі навуц рэспублікі працаваў спецаб'ект музей, экспанаты якога — галаграфіі — здзівілі многіх сваёй неверагоднасцю. Сніфскае золата, імператарскі прыз 19-га стагоддзя, россыпы брыльянтаў і алмазаў і шматлікія іншыя бласценныя каштоўнасці Эрмітана, Артылерыйскага музея, Аружэйнай палаты, ювеліргандлю і алмазнага фонду.

а побач з імі зафіксаваныя на пласцінах-галаграфіях атамны ледакор «Арктыка», алімпійскі велатрэн, «БелАЗ» — і ўсё гэта існуе ў трох вымярэннях і ва ўсёй гаме колераў. Аднак варта спыніць дзельнае лазерных праектараў і ўсё, хто ішчэ не асмеліўся паіратаць цуд рукамі, упэўніваюцца, што гэта ўсё го толькі своеасаблівае гульні пласцінак-галаграм.

Якое будзе будучае галаграфіі? Ці прыйдзе яна ў наш паўсядзёжны попыт, падменіць кіно і тэлебачанне, даць магчымасць экспартаваць слаўтасці музеяў у розныя куткі свету? Шукаць адказ на гэтыя і шматлікія іншыя пытанні і з'ехаліся аучоныя ўсёй краіны ў Мінск на свой чарговы форум, дзе ўжо сям'яныя дэбаты, што гэты цуд магчымы.

М. МЯТЛІЦІ.

Пры доманіраўніцтве № 53 горада Мінска працуюць шматлікія дзіцячыя гурты — малыванні, дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, фотааматараў. Гуртоўцы неаднаразова ўдзельнічалі ў гарадскіх выстаўках дзіцячай творчасці, асобныя іх работы экспанаваліся ў 1976 годзе на выстаўцы дзіцячага малюнка ў Японіі.

Вялікім поспехам карыстаецца выстаўка юных фотааматараў, арганізаваная ў фазе сталічнага інтэатра «Сучасна», дзе зроблен гэты здымак.

Фота І. ГАРВАЦЭВІЧА.

Нэла ТУЛУПАВА

Чымсьці здавацца.
Лепш згубіцца
У адкрытым моры.
...А пад кілем
Гадоў дванаццаць
Ад «Пацёмкіна» да «Аўроры».

СОНЦА

Заходзіць сонца.
Ну, зайшло і ўзыхдзе,
Пакуль мы спім,
Другім пагрэе бок.
Пралупім вочы —
Промневы клубок
Да сэрца кожнага,
Да макаўкі, да донца.
А нам спрасоння
Усё яшчэ не так,
І мы, шчэ пазяхаючы,

Бурчым:
— Што зноў
Круціцца ў коле
Да суботы,
Што кола тое —
Дом,
Трамвай,
Работа —
Даўно вось тут,
У горле,
Як камяк.
А вась другіх
Мы любім павучаць,
Як трэба жыць,
І сонца
Як страчаць.
О, людзі,
Людзі,
Пабрацімы зор,
Душою вокнаў
І прыцэпам нор
На сонца жыватворнае
Глядзім,
І як адзім
Мы спажываем
Сонца з году ў год,

КАРАБЛІ
РЭВАЛЮЦЫІ

Год,
Нібы нерв напаты —
Тысяча
Дзевяцьсот пяты.
Мітынгі,
Рэвалюцыі:
— Холіць! Сваё адплакалі.
Караблём рэвалюцыі
Расія зрываецца з якеру.
Толькі праўдаю,
Толькі вераю —
— На сваіх не павернуць
пушкі!
А зямля
Была хісткім берагам —
Бесказыркі мішэн на мушцы...
«Вы жертваю палі...»
— Не плачце, таварышы, мерна.
Новых песень прыйшоў Бяля.
І вучыўся Ленін у Маркса
Барыкадным баям...
— Лепш загінуць,

Ды знойдзецца каторы:
— Давай, давай,
Свяці, калі свяціла,
Ну, што табе?
Працуеш без матора...
...Заходзіць сонца
Вобмацкам начэй
Яму вяртаем сонечнасць вачэй.
Яно ўзыходзіць,
Небам скача сонца,
Як мячык,
На дзіцячае далоньці.

ХУСТКА

Аднагодкі мы с хусткай,
Сяброўкай зімніх вясэрніц...
На хустцы вясёлыя ўзоры,
І фарбы, нібы ўчарашнія,
І мода яе прызнала.
Ах, мілыя нашы мамы,
Мы вашы ўборы даношваем,
Як сёння мае ўборы
На вострых плячах дачушкі.
Час ідзе вельмі хутка!

Хустку дарыў табе тата
У дзень майго нараджэння.
Вайна прайшла няшчодна.
А ты зберагла пшчотнасць,
Дзяцей зберагла. І — хустку...
Час ляціць вельмі хутка.

У замяці страт і даляў
Не помню цябе няшчаснай,
Ты толькі штогод стражэш,
А штосьці не так — бядуеш,
Ды так, каб ніхто не бачыў,
Слязу, што ў вока папросіцца..
Мне страшна, мама, падумаць,
А раптам я хустку страчу,
Альбо яна возьме — зносіцца?

СНЯЖОК

Мішу Марозу, якога сябры
звалі Сняжком
Ніхто не знае досвітку свайго.
Ніхто свайго не ведае
змяркання.

Ды ў кожнага бывае дзень і год,
Такія, што не змераць іх
вяжамі.
І ўсё, як на пярэднім рубяжы,
І за сябе самога не схавацца...
Хвіліна за хвілінаю бяжыць,
Каб вечнасцю пад сэрцам
абарвацца.
На скронях маці выпадае
сняжок,
Ды ты, Сняжок, у тым не
вінаваты.

А ты ўсё непакоіўся, Сняжок:
— Цяпер мяне не возьмуць у
салдаты.
...І кожны з нас, як поле па
вясне,
Засеяны зярнятамі чакання.
І кожны з нас, нават і ўва сне
Зялёных сваіх парасткаў чакее.
І ўсё, як на пярэднім рубяжы,
І за сябе самога не схавацца...
І знаем мы, што ты
не дабяжыш,
Ды коласу звінець
і красавацца.

БОСАЯ
ЦІШЫНЯ

Шыбы зацярушыць
Даждавое проса,
Ноч мяне закружыць
Цішынёю босай.
Босаю бяссонніцай,
Босаю трывогай,
Голай бессаромніцай,
Нібы перад богам.
Толькі абалонка,
Ды душы свячэнне.
Ноч, нібы палонка —
Міг на ачышчэнне.
Ніякіх гарантый
Ад згрызот сумнення,
Усе мы кватаранты
У свайго сумлення,
Грэшныя, святыя,

Маскі пазрываны,
Гэтыя і тыя
Ноччу параўнаны.
Дум высокіх россып,
Міратворства вечна.
Цішынёю босай
Узыходзіць вечнасць.
Разыдземся не караблямі, а
трамваямі.
Пятарахцім у розныя бакі...
На тармазы, што крыўдамі
прывараны,
Ні ты, ні я не пакладзем рукі,
А што далей? Далей усё
звычайна:
Мазута след ды з праведу
іскра...
А вечарам за сподкам з
крэпкім чаем
Адным-адна, нібы хто абакроў.
Пустэча ў думках, у душы, і ў
мроях.
Ніхто нікому, Ніякіх даўгоў...
А новаму не зараціцца рою,
Бо ўжо ніхто не прыйдзе па
яго.

У бок твой не зірну,
Не папрашу пшчоты.
Сябе перагарну
Не першы раз, а соты.
Сябе перакрычу,
Перакручу насуха,
Цябе перакрышу...
Не бойся і не слухай.
Я зараз і заўжды
Такая, як заўсёды,
Насторч ідуць ільды,
Калі віруюць воды,

ПРОЗА

Рыгор ІГНАЦЕНКА

БЕЛАЯ КАЗКА

АБРАЗКІ

МАЛАДАЯ БЕЛІЗНА

Яшчэ учора лес быў чорны, не прывабны. І вась
выпаў ноччу мяккі сняжок, і ўсё ў ім змянілася да
непазнавальнасці. Стаіць ён цяпер у сваім дарогім

срэбным наптане ды хітра ў нашлатую бараду пасміх-
ваецца.

Першая зімовая раница...
Сям-там між дрэвамі яшчэ трымаюцца начныя
прыцемкі, а чырвонагаловы дзіцел — лясны донтар—
ужо за працай. Сядзіць ён, упёршыся хвостом у шур-
паты ствол адзінокай асінікі на паляны, ды дзелавіта
дзяўбе сухую верхавіну.

— Тук-тук-тук, — чуецца ў прыціхлым лесе яго
мерны стук.

Нізна над дрэвам імліва праліцела чародка стра-
катых амлушан. Уперадзе куст каліны, запалены
чырвонымі гронамі ягад. Вось птушкі апусціліся на
яго і таропна сталі падмарожанымі ягадамі ласават-
ца, ціха перасвістаючыся паміж сабою.

А гэта што за калабок па мінкай сценцы коціцца?
Эге, ды гэта ж малады заяц-белячок! Ён сёння
упершыню ў сваім жыцці убачыў белы снег. Ubачыў
— і спалохаўся, вась насававі і вырашыў ад страш-
нага ўцячы. Мітусіцца, аблавухі, выбіўшыся з сіл, па
белым лесе, а ўцячы ад снегу ніяк яму не ўдаецца.

Яшчэ сюрпрыз: нехта ноччу на зялёныя ствалы ма-
ладых асінак белыя бранзалеты надзеў. Тут жа, пад
дрэвамі, і сляды невядомага. А вуны ім і нейкі рыз-
ман на кусце забыты.

Вось яно што! Ды гэта ж, аказваецца, ніякі не рыз-
ман, а лясны рог у галлі забытаўся. Цяжкі тані, з
мноствам шаналадных адгалінаванняў.

Але-е, пакарыла маладая зіма ляснога волата. Ха-
цеў ён гэтага ці не, а паслухмяна зняў перад бела-
снежнай прыгажуняй сваю дарагую разную карону,

ЗИМОВЫ ДЗЕНЬ

Сонца яшчэ няма, яно дзесьці за гарызонтам ха-
ваецца, але вёска ўжо не спіць. Гаспадыні запалілі ў
печах. Шызыл дым з комінаў высокімі слупамі уз-
няліся да самага неба. Часам там-сям ляпне брама,
працяжына мынне жывёла.

Каля драўлянага мастна, яні перакінуўся праз раў-
чун у алейніку, чуецца плёскі вады і фырканне. Гэта
стары конюх Тамаш коней поіць. Ён чэрпае вядром
з палоніі ваду і лье ў драўлянае карыта, якое тут жа
стаіць на берэзе. Коні тыцкаюцца белымі пысамі ў
сцюдзёную ваду і цэдзляць яе праз зубы.

Нечакана з-за гарызонта узнялося зімовае сонца.
Ды такое чырвонае, влізнае! Нібыта хто добра запе-
чаны бохан пшанічнага хлеба на белы абрус зямлі
панлаў.

Зайнелая лазіна, што стаіць на пагорку, раптам за-
гарэлася рознакаляровымі агеньчынамі: чырвонымі,
карміннымі, зялёнымі, сінімі. Дзятва, што сплшала ў
шнолу, убачыла яе і радасна закрычала:

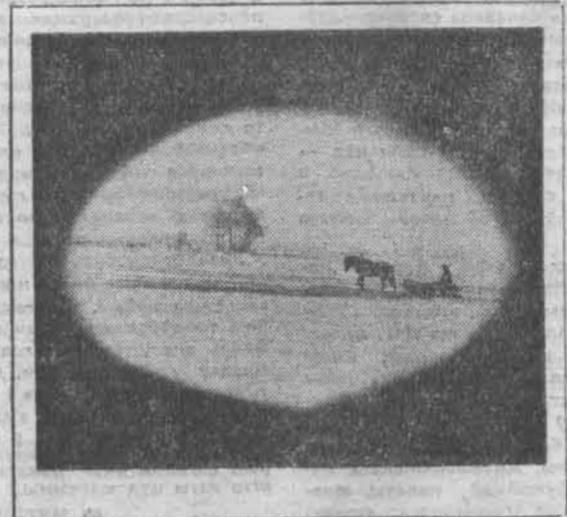
— Елка! Жывая ёлка гарыць!

Увесь зімовы дзень па мёрзлай дарозе натужна
грымелі трантары і машыны. Адны з іх вывозілі
ўгнаенні на палі, другія — зямлю на плаціну. Вясною
яна перагародзіць раўчун, утварыўшы каля вёскі
влінае возера.

Паўсюдна віруе жыццё. Тонка, дзесьці ў гаражы,
з невялікімі перапынкамі, звініць цырнуларная піла.
Нястомна грукае ў кузі кавальскі молат. Весела гру-
кае сякера. Ва ўсім гэтым бадзёрым рытме адчуваец-
ца набліжэнне вясны.

Ужо надвечорнам санны абоз вяртаўся з сенам з-за
ракі. Стомлена рухаючыся па пагорку, ён вёз у вёску
на духмяным сене бохан заходзячага сонца. Влізны
чырвоны шар паволі перабіраўся з аднаго воза на
другі. Вось ён нарэшце апынуўся на апошніх санях.
Павагаўся з хвіліну, нібыта не жадаючы развітвацца
з добрымі возчынамі, потым неян асцярожна сасліз-
гнуў на зямлю і паволі стаў хавацца за небакрай.

Кароткі зімовы дзень. Узнялося дзённае свяціла за
Пракопавым домам і тут жа, непадалён, у нанцы
агародаў, схавалася. Не тое, што летам: у адным кан-
цы вёскі ўзнімецца, а ў другім — сядзе.

З ФОНДАЎ МАСКОЎСКАГА КРАМЛЯ

Партрэт Пятра I. Пецірбургская імператарская шпалерная мануфактура. Канец XVIII стагоддзя.

У Дзяржаўным мастацкім музеі БССР упершыню дэманструецца унікальная выстаўка шпалераў. Гэта невялікая частка насценных дыянаў з налекцамі, якая захоўваецца ў фондах Дзяржаўнага музея Маскоўскага Крамля.

Шпалера — адзін з відаў прыкладнага мастацтва, шырока распаўсюджанага ў Еўропе. Звычайна шпалеры выконваліся ў тэхніцы закладнага тнацтва, якая вымагае доўгай і напружанай працы. Гэтая тэхніка не змянілася і да нашых дзён. Сучасны тнац у Францыі, напрыклад, на працягу года можа выткаць толькі 1,5—2 метры тнаніны. Таму над адным творам часта працуюць некалькі чалавек.

У сярэдневяковым замку шпалера ўжывалася як для ўпрыгожвання памяшкання, так і для ўцвяплення халодных каменных сценаў. Характар архітэктуры таго часу дыктаваў і асноўныя рысы шпалераў. Гэта звычайна плоскасныя выяўленне кампазіцыі ў выглядзе фрыз на цёмным (сінім, зялёным або чорным) фоне, з такім кветкамі. Большасць шпалераў таго часу выяўлялі тэму біблейскіх легенд. Самыя раннія ў экспазіцыі дзве шпалеры — на сюжэт легенды аб Іосіфе Прыгожым. Тэма шпалеры «Знак, які панідае Трою», ужо ўзята з грэчаскай міфалогіі.

Вялікага росквіту дасягнула шпалернае мастацтва ў XVII стагоддзі ў Фландрыі. Параўнальна суровы клімат Фландрыі дыктаваў свой асаблівы характар убранства інтэр'ера. Палацы правіцелью і арыстакратаў Фландрыі афармляліся з вялікай пышнасцю. І прыкладнае мастацтва вызначалася тут урачыстасцю формаў, яркім нафармаваннем, выразным арнамантам. Гэта буйства арнаментальных формаў стала адметнай рысай мастацтва барона. Фламандская шпалера развілася пад уплывам вялікага фламандскага мастака таго часу Рубенса. Ён выконваў серыю кардонаў для Брусельскай мануфактуры. Яму заказвалі кардонныя для шпалераў арыстакраты Францыі, Італіі, Іспаніі. Характэрным прыкладам фламандскай шпалеры з'яўляецца дыяна «Аляксандр Македонскі і яго верны сябар Кліт». У экспазіцыі прадстаўлены таксама дыяны, вытанчаны ў Англіі, Францыі, Іспаніі.

У XVIII стагоддзі на змену урачыстаму барона ідзе інтымнае, вытанчанае мастацтва ранка. Гэта адбываецца і на мастацтвае шпалераў. Рашучае слова тут належыць Парыжскай каралеўскай мануфактуры габеленаў (па прозвішчы фарбавальшчыка Ж. Габелена, у доме якога была арганізавана першая шпалерная мануфактура). Габеленамі сталі называцца ўсе французскія шпалеры, выкананыя на гэтым прадпрыемстве. Першымі габеленамі былі серыя на тэму Дон Кіхота. Даведзеныя да вышэйшай ступені вытанчанасці, яны з'явіліся і апошнім узлетам гэтага віду мастацтва. Пазней шпалера становіцца рамеснай імітацыяй жывалісных палотнаў, выкананых у тэхніцы тнацтва.

У Расіі вытворчасць шпалераў звязана з імем Пятра I. У 1717 годзе ў Пецірбургу з'явіліся майстры шпалераў, затым была арганізавана Пецірбургская імператарская мануфактура. Самыя вядомыя насценныя дыяны, сатканы ў гэтай мануфактуры, — копія карціны Угрумава «Узляцце Казані войскамі Івана Грознага». Яна, а таксама партрэт Пятра I, дэманструецца зараз у залах Мастацкага музея.

У XIX стагоддзі шпалеры сталі падмяняць сабой станковы жывапіс і страцілі сваё першапачатковае значэнне. Вытворчасць шпалераў прыйшла ў заняпад.

Увядзенне аб тым, што такое шпалера, дае невялічкая, але змястоўная выстаўка, наладжаная ў музеі.

Т. СЦЕПНА,
мастацтвазнаўца.

Напярэдадні 60-годдзя Узброеных Сіл СССР у Мінску адкрыўся музей гісторыі Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай аграды. На здымку: у адной з залаў новага музея. Фота У. МЯЖЭВІЧА. (БЕЛТА).

Алесь БАЧЫЛУ—60

заслужанаму дзялчу культуры Беларусі, самыя сардэчныя віншаванні ў дзень Вашага шасцідзесяцігоддзя.

Вам, выхадцу з беднай сялянскай сям'і, Савецкая ўлада адкрыла шырокі шлях да ведаў і культуры. Атрымаўшы вышэйшую адукацыю, Вы настаянічалі ў розных раёнах рэспублікі, аддавалі свае сілы і веды выхаванню дзяцей. У гады Вялікай Айчыннай вайны Вы прайшлі па вогненых дарогах, змагаючыся супроць фашызму на Керчанскім паўвостраве, на Варонежскім і Першым Прыбалтыйскім франтах. У пасляваенны перыяд Вы актыўна ўключыліся ў літаратурнае жыццё, працавалі час працавалі ў рэдакцыях газеты «Літаратура і мастацтва» і часопіса «Полымя». Займаючы зараз пасаду старшага рэдактара выдавецтва «Мастацкая літаратура», Вы з уласцівай Вам стараннасцю і прынцыповасцю рыхтуеце да выпуску ў свет творы беларускіх пісьмнікаў.

Вашы першыя вершы з'явіліся ў друку ў 1934 годзе. Аднак толькі ў пасляваенны час, калі ў 1947 годзе выйшаў зборнік Вашых вершаў «Шляхі», пачынаецца сталы перыяд Вашай творчасці. Старонкі Вашай працоўнай біяграфіі, багаты вопыт франтавіна сталі крыніцай тэм і вобразаў, якія знайшлі пэўнае ўвасабленне ў кнігах «Подых вясны»,

«Зоры вясення», «Юнацтва», «Асенняя аповесць», «Кавалер Мініта» і іншыя. Шырокую папулярнасць набыла Ваша песенная творчасць. Створаныя на Вашы словы песні гучаць не толькі ў нашай рэспубліцы, але і далёка за яе межамі. Па Вашых лібрэта пастаўлены оперы «Яснае світанне», «Калючая рука», «Калі ападае лісце», «Зорна Венера», якія прыхільна сустраля культурная грамадскасць.

Ваша шматгранная літаратурная творчасць прасякнута пафасам жыццёва-прадэкальнасці, партыйнай мэтайнасцю і выразнасцю мастацкай формы.

Вы прымаеце актыўны ўдзел у грамадскай і творчым жыцці пісьменніцкай арганізацыі рэспублікі.

Партыя і ўрад высока ацанілі Вашы заслугі, узнагародзішы Вас ордэнамі Чырвонай Зоркі, Айчынай Вайны 2-й ступені, «Знак Пашаны» і медалі.

Мы рады, што Вы свой юбілей сустракаеце поўны бадабрасці і новых творчых задум. Жадаем Вам, дарагі Алесь Мікалаевіч, моцнага здароўя, пэўнага натхнення, трывалага шчасця.

Рэдакцыя штогодніўніка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання і жадае Алесю Мікалаевічу доўгіх год жыцця, плённы ў творчай працы.

ПЕСЕННАЕ СЭРЦА ПАЗТА

«Радаіма мая дарагая...» — хто не ведае гэтай пудоўнае песні! Яна стала любімай і ў прафесійных спевакоў, і ў народных хорах, і за бяседным святочным сталом. Беларуская радзіе яе мелодый пачынае працоўны дзень. На дзіва ўдала спадучыліся простыя, сардэчныя словы паэта з мілагучнай, задушэўнай музыкой, алісіе ў цяжкіх ясных, крынічна празрыстых пачуццях сямінаўнай любові да роднай зямлі з высокай гордасцю за ўсю вялікую Радзіму.

Немалым выпадкам шчасце стварыць песню, якая становіцца жаданай для душы. Радкі яго вершаў на крылах музыкі ўпэўнена набралі вышыню, і заўсёды вабяць нас характэрным сваіх вобразаў.

Алесь Бачыла, як паэт, мае адметную візітную картку і свой творчы напісарт, стала прапісаны ў беларускай літаратуры.

Сучасную музычную культуру Беларусі пачынаюць ўявіць без яго песень, без опер «Зорка Венера», «Яснае світанне», «Калючая рука», «Калі ападае лісце», створаных па яго лібрэта.

Новае жыццё пачала вясёлая, гарэзлівая, дасціпная і мілая «Паўлінка» Янікі Купалы, увасабленая на сцэне музычнай камедыі паэтычным талентам А. Бачылы.

Немагчыма ўявіць сабе і паву беларускую лірыку без яго вершаў, поўных роздзума над жыццём, прасякнутых шчырасцю людскіх пачуццяў.

Чым вабіць лірыка А. Бачылы, чаму так многі прыхільнікі маю талент паэта?

Думаю, перш за ўсё тым, што ў яго вельмі дакладнае адчуванне народнага слова, народнай песні. Якасьць, якая набываецца не кніжным вывучэннем фальклору, а ў самім асяроддзі народнага жыцця з яго пазіцыяй, з яго эстэтычным і этычным вытокамі.

Яго, як паэта, ніколі не спакушалі ні павевы моды, ні прыёмы знеціжыга наватарства. Яго верш застаецца верны тым высокім традыцыям, якія стваралі не толькі нашы вядомыя напярэднікі ў паэзіі, але і пэўныя пакаленні безыменных песняроў, што свае паэтычныя скарбы перадавалі ў заповіт народнай памяці — з веку ў век, з сэрца ў сэрца.

А. Бачыла ў сваёй творчасці заўсёды душэўна верны занаветнаму слову матчынай кляхтанкі, сваёй радзіме, народу, які ўзгадаваў яго, даў яму пачэснае права з гордасцю гаварыць аб велічы народнай душы, якая вымяраецца не колькасцю насельніцтва, што жыве на гэтай зямлі, а глыбінёй перажытых пакут і герызмам подзвігаў, праслаўленых у вяхах.

Лірыку паэта жывіць крыніца, якая ён адтрыў з маленства на сваёй бацькаўшчыне — роднай Мішчыце з яе ўрачыстымі барамі, халоднымі ў летнюю спеку рэчкамі, з сонечнымі ўзгоркамі, зацішнымі ярамі, зарослым густым малінікам.

Не дзіва, што найбольшым лірызмам, неспарэднасцю жывога пачуцця вызначаюцца вершы, якія ён прысвяціў родным мясцінам, лю-

дзям, з якімі пасябраваў на ўсё жыццё, характэрнае вясці Лешніца, у якой нарадзіўся паэт, і нават з вышыні ўжо сталых год глядзіць на яе як на самы дарагі куточак сваёй душы:

Я зайздоршчу табе і прыветна ўсміхаюся
і дарогам, і нівам, і цікім газям,
і малым ручайком веснавым уліваюся
у твае частыя воды, радаіма мая.

Ён належыць да пакалення равеснікаў Вялікага Кастрычніка, да пакалення лодзей, якіх выхоўвала само жыццё па ўсёй строгасці сваёй законаў, логікай натуральнага, а не штучнага пазнання свету. Можна быць, гэта і ёсць лепшая школа выхавання, калі з юных год чалавек пачынае разумець і ўласную адказнасць за самога сябе, і сваю грамадзянскую годнасць. Сам паэт расказвае, што пасля заканчэння педтэхнікума ў Мінску ён быў накіраваны на працу ў родныя мясціны. І людзі ўжо лічыліся з ім не толькі як з настаўнікам, але як і дзяржаўным уваўнаваным па арганізацыі калгасаў, па выкананню нарыхтовак, падаткаў і па барацьбе са «злоснымі зрыўшчыкамі», хоць самому «уваўнаванаму» ледзь мінула... шаснаццаць год.

З адчуваннем абавязку адказнасці за свой народ, за радзіму прайшоў паэт і праз цяжкія выпрабаванні, што выпалі на долю салдата Вялікай Айчыннай вайны ў час жахлівай трагедыі на Керчанскай пераправе ў маі 1942 года, а пасля ў баях за Новарасійск, Харкаў, Курск, Віцебск.

Сціпласцю свайго характару, строгай патрабавальнасцю да сябе і да пісьменніцкай працы ён прывабіў многіх сваіх сяброў. Не адзін дзесятак год працаваў я і разам з ім, і палізу — у неспарэдных творчых дачыненнях, і заўсёды шчыра пешыўся і пленнаму супрацоўніцтву, і добраму сяброўству.

Творчыя сімпатыі А. Бачылы вельмі пэўныя і выразныя. Яго строга густ вызначыла адметнасцю таленту, які рос і развіваўся пад уплывам і на традыцыйна майстроў высокай паэтычнай культуры. Магло здацца нечаканасцю, калі ён раптам заняўся вывучэннем і даследаваннем жыцця і творчасці Максіма Багдановіча. Што новага пасля спецыялістаў мог сказаць паэт, які ніколі да гэтага не займаўся літаратуразнаўствам? Аднак і часопісныя публікацыі, і кніга «Дарогамі Максіма» здарэвалі ў ім тонкую інтуіцыю і дакладнасць гістарычнага аналізу спадчыны, якая яшчэ толькі ў сабе шмат таямні і загадкаў. Понукі А. Бачылы далі шчаслівы плён, нацэлілі даследчыкаў на новыя аспекты і кірункі вывучэння творчасці Багдановіча і яе вытокаў.

Лішне было б пералічваць усе кнігі, напісаныя ім, тым болей, што ў такіх сядліных даты, як шэсцьдзесят год, самі віноўнікі ўрачыстасці менш за ўсё падлічваюць зробленае, а болей заклапочаны тым, што яшчэ павіны зрабіць.

Гэтая неспакойнага клопата, упэўненасці ў сваіх сілах і творчага натхнення я жадаю Алесю Бачылу і яго песеннаму сэрцу.

Васіль ВІТКА.

ГАДЗІННІКІ
РАСКАЗВАЮЦЬ
ПРА ЧАС

«Счастливые часов не наблюдают...». Сменная і не зусім, можа, да месца, але менавіта гэты афарызм прыгадаўся на выстаўцы старых гадзіннікаў у Дзяржаўным мастацкім музеі Беларусі. Мо таму, што разглядаючы гэтыя дзівосныя рэчы, сапраўды не заўважаеш, як ляціць час...

Кожны экспанат гэтай выстаўкі — маленькі цуд ювелірнай работы. Гадзіннік-кулон, гадзіннік-тубакерка, гадзіннік-запіска, гадзіннік-пірсцёнак... Гадзіннік, інкруставаны эмаллю, бронзай, упрыгожаны каштоўнымі камянямі, фігурамі апалонаў і німфаў... Гадзіннік ў малахітавым корпусе, гадзіннік каменны, гадзіннік, усе дэталі якіх зроблены з дрэва...

Альбо вось гадзіннік-чарапахка, а стрэлкі — змейкі! Якой бязграднай фантазіяй валодаў майстар, што стварыў гэты вобраз-метафару! Не менш вынаходніцтва праймаў і механік, які ўмандраваў механізм у сцэпальны чарапаханы панцыр!

Усе гэтыя прадметы — сапраўдны творы дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, што данеслі да нас вякі.

Гадзіннік майстра Таміра Францыя. Пазалочаная бронза. Пачатак XIX стагоддзя.

Колькі было іх, гадзіннікаў? Былі гадзіннік сонечны, вогненны, вадзяны. Памятаецца, у Афінах ім вымяралі рэгламент прамоўцы. Адтуль і пайшоў выраз «ліць вадзі дарэмна». «Шмат вадзі ўліць». Вынаходства пясоных гадзіннікаў дало магчымасць стварыць стовіцаў іх у маршаванні.

Нарэшце ў XII ст. быў створаны гадзіннік колавы, які прыводзілі ў рух цяжкія гіры. Менавіта тады з'явіліся першыя гадзіннік, спачатку на велькі Вестмінстэрскага абацтва ў Англіі, потым у Мілане, Кане, а пазней — на вежы Забрэжскага церама Маскоўскага Крамля (ён займаў плошчу ў два паверхі).

Усе гэтыя гадзіннікі пазнавалі час вельмі прыблізна: гадзіна туды, гадзіна сюды... І толькі ў XVI стагоддзі, калі быў вынайдзены маятнік, чалавецтва стварыла механізм, які паказваў час «дакладна, як гадзіннік». Вадаі, гэтыя словы сталі ўжываць тыя, хто набыў гадзіннік швейцарскага майстра А. Врэге, які гарантараў дакладны ход на 8 гадоў. Дарэчы, гадзіннік Врэге (так званыя слаўныя «брыгеты») вынаходзіў і афармленнем. Не існуе ў свеце двух падобных «брыгет». Кожны экзэмпляр — унікальны. У тым ліку і тыя некалькі экзэмпляраў, што прадстаўлены ў экспазіцыі ў Мінску.

Цікавы факт. Адзіны ў сваім родзе «брыгет» быў знойдзены пасля забойства на стале французскага рэвалюцыянера Ж.-П. Марата, які слябраваў са знакамітым майстрам. На цыферблате гэтага гадзінніка выгравіраваны словы: «Служыць толькі закону, любіць толькі айчыну».

У Расіі майстрам гадзіннікавых спраў быў вядомы ўмелыя Кулібін. Гадзіннік Кулібіна формай і памерам з курчанае яйка, сабрапы а 427 дэталей, у розны час сутак выконваў розную мелодыю. Гэты унікальны механізм захоўваецца ў Аружэйнай палатцы Маскоўскага Крамля, адкуль і прывыла да нас у Мінск гэтая ўнікальная экспазіцыя.

Р. БАКУНОВІЧ.

Праўленне Саюзу пісьменнікаў БССР вызвае глыбокае спакушэнне пісьменніку Валяціну ПАНАМАРОВУ з выпадку смерці маці.

ПРЫВЫКАЮЧЫ да тых або іншых манер, паводзін, мы фарміруем свой унутраны свет, фарміруем сабе як асобу. Так, неаднаразова дазваляючы сабе дзёрзкасць, мы рызыкуем стаць дзёрзкімі і можам ператварыцца ў агіднага, злоснага чалавека. Ад напукной грубасці адзін крок да рэальнай. Вось чаму нельга мірыцца з ілюменнем людзей паводзіць сябе ў грамадстве, так і з наўмыснай неахайнасцю, якая нярэдка прыкрывае элементарную няыхаванасць. Недарма ў народзе гавораць: «Пасееш учынак — пажнеш звычку, пасееш звычку — пажнеш характар, пасееш характар — пажнеш лёс». Яны выпрацоўваюцца ў працэсе шматгадовай чалавечай сувязі як найбольш мэтанакіраваныя формы кантактаў.

Узгадненне інтарэсаў, пошук кузамавыгаднай пазіцыі — такія задачы культурных сувязей паміж людзьмі. Сапраўднае выхаванасць, інтэлігентнасць паводзін чалавека заключаецца ў яго здольнасці выносіць «на людзі» толькі свае «плюсы» (годнасці) і старанна хаваць «мінусы» (недахопы). «Кароткае, штодзённае збліжэнне чалавека з чалавекам не абыходзіцца ні таму, ні другому проста так, — адзначае І. А. Ганчароў, — шмат трэба і з таго, і з другога боку жыццёвага вопыту, логікі і сардэчнай цэльнасці, каб, цешачыся толькі годнасцямі, не калоць і не калоцца ўзаемнымі недахопамі».

Грамадства ў працэсе гісторыі выпрацавала некалькі рэгулятарных паводзін людзей: гэта і права — суккупнасць юрыдычных законаў і прадпісанняў, якія ахоўваюцца дзяржавай, гэта і мараль — нормы высокай маралі, накіраваныя на аптымальнае ўзгадненне асабістых і грамадскіх інтарэсаў. Да ліку такіх рэгулятарных адносінцаў і этыкет — звод правілаў добрага тону, прынятых у дадзеным грамадстве або яго частцы.

Гісторыя этыкету надзвычай цікавая і займальная. Само слова «этыкет» — французскага паходжання і ў перакладзе азначае: ярлык, этыкетка, цырыманія — парадак правядзення цырымоніі. У рускую мову гэтае слова ўвайшло ў XVIII стагоддзі, калі складаліся прыворны быт абсалютнай манархіі, і пецярбургская прыворная значыць, як і ўся вярхушка тагачаснага дваранства, пераймаючы еўрапейскую ўстацарытальнасць і не жадаючы ўступаць ёй ні ў багацці, ні ў знешнім бляску, пераймалі манеры і правільны прыворнага абыходжання. Тады, у XVIII стагоддзі, пад этыкетам разумелі толькі звод правілаў паводзін, прынятых пры двара манархаў, што выконвалі функцыю прыворнага цырыманіялу. Гэта была складаная сістэма дэталёва распрацаваных правілаў пачівасці, якія насілі строга кананізаваны характар. Прыворны этыкет найстражэйшым чынам рэгламентаваў усё прыворнае жыццё, дакладна класіфікуючы правільны абыходжання з прадстаўнікамі розных класаў і саслоўяў, у залежнасці ад іх тытула і рангу. Адступленне ад правілаў этыкету строга каралася — за гэта пагражалі турма і нават смерць. Былі распрацаваны шматлікія варыянты звароту ў прывітаннях, якія адпавядалі палажэнню на сацыяльнай лесвіцы: «ваша высакароддзец», «ваша светласць», «ваша вялікасць». У кожным канкрэтным выпадку трэба было выбраць адну з формул тыпу: «маю гонар кланяцца», «маю гонар вітаць вас», «мая пашана...». Каб не парушыць этыкету прывітанняў у ранейшыя часы, як гаварылі тагачасныя дасціпныя людзі, «неабходна было валодаць «геаметрыяй нагі» — г. зн. умемем схіляць калена, утвараючы па-

між нагою і падлогаю менавіта той зугал, які адпавядаў радавісці таго ці іншага вяльможы. Трэба было ведаць, калі і перад кім падаць ніц, станавіцца на абодва калены ці на адно... Этыкет дакладна рэгламентаваў, на якую вышыню, пераступаючы парог, маглі падымаць спадніцы прыворных дамы розных рангаў.

І тым не менш памылкова звязваць этыкет толькі з прыворным рытуалам. Само жыццё патрабавала больш шырокага тлумачэння гэтага тэрміну. Этыкет у нашы дні — складаная частка знешняй культуры грамадства. У яго ўваходзяць тыя яе патрабаванні, якія рэгламентуюць формы паводзін людзей, знешнія правы адносін да іншых людзей, уключаючы формы звароту і прывітанняў, паводзіны ў грамадскіх месцах, адзенне. Урэшце этыкет выказвае змест тых або іншых прынцыпаў маральнасці, якія бытуюць у грамадстве, і характарызуе пэўную форму паводзін. Зараз, як сведчыць Акадэмічны слоўнік рускай мовы, пад этыкетам разумеюцца

маўленне этыкету, як часам здаецца некаторым людзям. Відаць, тут уплывае той факт, што наш этыкет пачаў складацца на хвалі адмаўлення старога свету, што нарадзіла вядомы нігілізм у адносінах да ўсялякіх умоўнасцей і манер. Яўны «перахліст» у гэтых пытаннях бачны, напрыклад, у тым, што ў першыя паслярэвалюцыйныя гады прыкметай буржуазнасці і мяшчанства лічыліся ўсялякія правыя клопатаў аб знешнасці, у тым ліку — манікюр, пярсцёнкі, капелюшы і галішукі. Іранічнымі былі адносіны да нібы цырымоннага зварота на «вы». Не выпадкова, што да гэтага часу пытанням знешняй культуры ў нас надаецца недастатковая ўвага. Не складзены нават звод правілаў новага этыкету, не прадумана сістэма навучання правілаў абыходжання, не наладжана і належным чынам прапаганда савецкага этыкету. Не хапае спецыяльных дапаможнікаў, самавучыцельных добрага тону і г. д. Мне ж здаецца, што дапаможнікі па сучаснаму этыкету патрэбны людзям ніколькі не менш, чым, скажам,

сваязі. Адсюль і «нелюбоў». А колькі нязграбнасці, бестактоўнасці, самай элементарнай няыхаванасці можна сустрэць у тэлефонных размовах!

Амаль зусім забыты намі рытуал хаджэння ў госці і прыёму гасцей. Практычна ўсялякая сустрэча ператвараецца ў звычайнае застолле, ды часам яшчэ і нежаданае для гаспадароў, калі госці перагрэдне не абмовіцца аб прыходзе.

З-за няведання правілаў этыкету агідна бездапаможнымі бываем мы ў сітуацыях, звязаных з сумнымі падзеямі — смерцю кагосьці з блізкіх або знаёмых, выказаннем спачування, развітання з нябожчыкам. Нас скоўвае няўменне паводзіць сябе ў падобных выпадках, няведанне таго, што тут да месца, у якіх формах лепш выказаць свае адносіны, чым суцешыць і г. д. Відаць, недарма ў народзе галоўныя падзеі жыцця: нараджэнне, сватаўства, вяселле, смерць, — заўсёды праводзіліся па дакладна распрацаванаму рытуалу, у якім былі сабраныя багаты жыццёвы вопыт, веданне чалавечай псіхалогіі, нацыянальныя традыцыі.

Няхыхаванасць манер, невалоданне правіламі этыкету не толькі скоўваюць чалавека, перахаджаюць прававіць яму лепшыя якасці сваёй душы, але і шкодзяць яму. Няўменне дастойна прадставіць сябе сярод людзей можа з'явіцца прычынай розных няўдач. Кіраўніка, які не спрацаваў з калектывам, паніжаюць у пасадзе. Пачынаючага работніка, здольнага і ведаючага, але занадта прэтэнцыёзнага ў сваіх манерах, ніхто не прымае ўсур'ёз. Закаханы юнак з-за няўмення выказаць свае шчырыя пачуцці страчвае каханую дзяўчыну.

Жыццёвы такт, навыкі культурнага абыходжання з людзьмі неабходны кожнаму чалавеку, кім бы ён ні быў, якую б адукацыю ні атрымаў, у якую б эпоху ні жыў. Тым больш важныя гэтыя якасці для савецкага чалавека як прадстаўніка новага свету, новай камуністычнай маралі і савецкай этыкі паводзін.

Дзе ж і як усяму гэтаму навучыцца? Вядома, шкода, што мала выдаецца літаратуры па гэтых пытаннях. Але справа не ў тым, каб запомніць усе добрыя манеры, завучыць усе правільны этыкету. Можна ведаць нямала смешных гісторыяў, запомніць шмат анекдотаў — і не набыць пачуцця гумару. Можна перасыпаць сваю прамову афарызмамі і прымаўкамі — і не вызначыць мудрасцю. Нарэшце, можна вывучаць усе падручнікі добрага тону — і не стаць чалавекам выхаваным. Куды больш важна засвоіць агульны сэнс, зыходныя прынцыпы, якія ляжаць у аснове савецкага этыкету і ў кожнай канкрэтнай сітуацыі кіравацца мудрай і дакладнай парадай: «Стаўся да людзей так, як ты хацеў бы, каб да цябе ставіліся». Сапраўды, у аснове ўсіх правілаў добрага тону, так званых правілаў тактоўнасці, ляжаць, па сутнасці, меркаванні здаровага сэнсу, законы чалавечай такту і добразычлівасці, якія могуць быць уласцівы кожнаму, хто патрабавальны да людзей. І калі ёсць у нашых жыццях яшчэ непрыгожае, неахайнае, непаважлівае і няшчырае, то вінаваты ў гэтым не хто-небудзь і не што-небудзь, а мы самі. Спасылваемся на век, на складанасці жыцця. Ці не з'яўляецца такая пазіцыя неразважлівым самаабкраданнем? Ці не служыць яна зручным спосабам уцэкаў ад сучаснасці? Клапоціцца аб будучым, аб прыгажосці жыцця, важна, каб усе мы, кожны з нас навучыліся тварыць імгненне сёння, штохацінна, не адкладаючы.

З. БРАЖНІКАВА.

НАШ ЭТЫКЕТ

«ўстаноўлены парадак паводзін, формы абыходжання ў якім-небудзь грамадстве». У сучасным сваім значэнні гэта ўжо не проста набор нейкіх умоўных прадпісанняў для тых або іншых прыватных сітуацый, а своеасабліва форма грамадскага кантролю за паводзінамі кожнага асобнага чалавека, спосаб рэгламентацыі адносін паміж людзьмі ў розных сферах чалавечай жыцця: на вытворчасці, у грамадскіх месцах, у быцце. Само жыццё злучыла несумяшчальныя, здавалася б, раней паняцці: этыкет і штодзённасць.

Якое ж месца займае этыкет у нашых паўсядзённых кантактах? Якія асаблівасці савецкага этыкету?

На маю думку, змест і роля этыкету ў сацыялістычным грамадстве прынцыпова адрознююцца ад класова-антаганістычных грамадстваў. Па-першае, правільны ўзаемаадносін людзей фарміруюцца тут на аднароднай сацыяльнай аснове і з'яўляюцца адзінымі для ўсіх членаў грамадства. Толькі ў асобных выпадках гэтыя правільны дапаўняюцца спецыяльным «прафесійным этыкетам» (дыпламатаў, вайскоўцаў, спартсменаў, урачоў). Па-другое, этыкет сацыялістычнага грамадства, адлюстроўваючы працэс дэмакратызацыі сацыяльнага жыцця значна спрашчаецца, стаў непараўнальна больш натуральным і свабодным. Па-трэцяе, якасна пераўтварылася яго маральная аснова. Савецкі этыкет грунтуецца на прынцыпах гуманізму і калектывізму, яго мэта — устанавленне справядлівых, сапраўды чалавечых адносін паміж людзьмі. Этыкет набывае, у сілу гэтага, сэнс штодзённых добразычлівых і паважлівых адносін адзін да аднаго незалежна ад пасяды і грамадскага становішча. Ветлівая адносіны да жанчын, пачівае адносіны да старэйшых, формы ветлівага абыходжання і прывітанні, правільны вядзення размоваў, паводзіны за сталом, абыходжанне з гасцямі, патрабаванні да адзення ў тых або іншых канкрэтных сітуацыях, — усе гэтыя законы ветлівасці ўвасабляюць агульныя ўяўленні аб чалавечай годнасці, простыя патрабаванні зручнасці і ветлівасці ў звароце людзей адзін да аднаго. Але спрашчэнне і дэмакратызацыя правілаў абыходжання ў сацыялістычным грамадстве зусім не азначае ад-

«Кніга аб смачнай і здаровай ежы» або даведнікі аб грыбах і лекавых раслінках. Цікавае да этыкету выклікана самім жыццём, яна звязана з надзённымі задачамі часу. Ажыццяўляючы намечаны XXV з'ездом партыі комплексны падыход да выхавання асобы, мы не можам мірыцца з разрывам паміж узроўнем адукаванасці і выхаванасці нашых людзей, з яўнымі недахопамі знешняй культуры.

Адсутнасць належнай культуры паводзін абясцэняе шматлікія вартасці асобы, якія губляюць рэальную, адчувальную для іншых каштоўнасць. Яны ў гэтым выпадку падобныя разумным думкам, запісаным неразборлівым почыркам, у выніку чаго іх проста нельга зразумець. Значэнне манер заключаецца не ў саміх, а ў тым уплыве, які яны аказваюць на асобу.

Нярэдка бывае, што з чалавекам разумным, працавітым і сумленным вельмі цяжка мець адносіны з-за яго няўмення карэктна паводзіць сябе і няведання простых нормаў чалавечай агульнажыцця. І наўрад ці можна пагадзіцца са спробай апраўдаць дрэнныя манеры і адсутнасць культуры тым, што, нібыта, век такі. Ды і наогул не варта крыўдзіцца, калі з намі не прывіталіся, штурхнулі ў плячо, рэзка адказалі — гэта ж «грубасць апантаных і добрых людзей». Значна больш правую меў у адзінцы такой сітуацыі настаўнік Палканаў, які напісаў у «Комсомольскаму правду»: «З аднаго боку, чалавек — стваральнік цудоўнага, якому трэба ставіць помнік, а з другога — у якой-небудзь мізэрнай справе ён нечакана выглядае нахібнікам. Нібыта хто-небудзь стварыў выдатную вазу — самы найчысцейшы твор мастацтва, якога яшчэ не бачылі людзі, і сам жа сунуў у яе акурак».

Так, хіба можна прызнаць нармальным, калі, да прыкладу, адукаваны і талковы ў сваёй справе інжынер не можа напісаць пісьмоў? Прычым, не прызначаецца ў гэтым няўменні, а гаворыцца: «Не люблю пісаць». Між тым існуюць найбагацейшыя традыцыі так званых «эпістальнага мастацтва»: як, каму, калі і аб чым трэба пісаць. Але гэтыя традыцыі многія не ведаюць. У чалавека не развіты навыкі пісьмовай

ДУЭТ ПАЭТЫЧНЫХ СЭРЦАУ

Калі думка і пачуццё паэта ажываюць у выкажаўны, а праз выканаўцу перадаюцца слухачу, то пачуццё, якое апошні зведае, можна назваць творчым суперажываннем. Выклікаць суперажыванне — значыць, па сутнасці, данесці мастацкае слова да розуму і сэрца таго, хто цябе слухае...

Артысты размоўнага жанру, лаўрэаты рэспубліканскага конкурсу чытальнікаў 1972 года Эсфір і Валерыя Нікалаевы здольныя выклікаць у слухачоў гэтае пачуццё, эмацыянальна захапіць залу, напоўніць яе асаблівай атмасферай усхваляванасці. Выступаюць муж і жонка Нікалаевы (звычайна па пуцёчках Бюро прапаганды мастацкай літаратуры) на самых розных пляцоўках. Асноўнае ж месца працы ў яе — студыя тэлебачання, у яго — гомельскі абласны Дом мастацкай самадзейнасці. Літаратурныя кампазіцыі, якія яны прапануюць глядачам, вызначаюцца прадуманасцю, тэматычнай цэласнасцю. Можна быць, адна з прычын поспеху тая, што Нікалаевы адначасова і складальнікі сваіх кампазіцый, і выканаўцы? Ва ўсіх разе, праца над падборам матэрыялу, над напісаннем сцэнарыя становіцца неад'емнай і грунтоўнай часткай творчага працэсу, без якой вельга перайсці да непасрэднай работы са словам.

Так з'явіліся літаратурныя кампазіцыі, якія па ўнутранай завершанасці можна назваць «маленькімі спектаклямі». Сярод іх — прысвечаныя Маякоўскаму («На ўсё галас»), Янку Купалу («Край мой беларускі»), 30-годдзю вызвалення Гомеля ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў («Няхай жыве Гомель»), кампазіцыі па творах Я. Брыля і А. Адамовіча «Польмя бяссоння». І яшчэ: «Марына Цвятаева», «Дзмітрый Кавалёў», «Лісты каханню»... У аснове апошніх кампазіцый — творы П. Броўкі, М. Танка, П. Панчанкі, А. Куляшова, С. Грахоўскага, А. Бялевіча, Ю. Свіркі — усяго 15-ці беларускіх паэтаў. Але падбор вершаў настолькі дакладны, сюжэтная плынь (гісторыя кахання маладых людзей, разлучаных вайной) настолькі свабодная і арганічная, што здаецца, быццам гэта адзіны твор, напісаны адным аўтарам па ўсіх законах развіцця драмы.

Як чытальнікам, ім уласціва «спявадальная» манера выканання. Па-рознаму праяўляецца яна праз непадобныя акцёрскія індывідуальнасці. Для Эсфіры — гэта выбуховы напал думкі і паўшчэ, калі прыходзіць у рух уся эмацыянальная прырода. Валерыю ж бліжэй паглыбленае пазнанне чалавека, спалучанае з псіхалагічным і інтэлектуальным апраўданнем аўтарскага тэксту, што праяўляецца ў больш стрыманай, памяркоўнай манеры чытання.

Яны, партнёры, існуюць па сцэне «па розных законах», як бы ў паралельных плоскасцях. Гэта дапамагае акцёрскай прыродзе выканаўцы свабодна і раскавана выяўляцца і ў той жа час адцяняць і дапаўняць другую індывідуальнасць, дапамагае ўзбагачаць думку, асвятляць яе з розных бакоў, робячы больш аб'ёмнай. Ім удаецца трымаць увагу аўдыторыі без напружання, не стамляючы, а мякка ведучы слухачоў за сабою. Прыемнай афарбоўкі галасы, дакладная адпрацаванасць выканання, поўнае паглыбленне ў матэрыял, невымерная любоў да паэзіі — усё гэта ўласцівае выступленню Эсфіры і Валерыя Нікалаевых.

Людміла ГРАМЫКА,
Фота А. ТРАЦЯКОВА.

АЛЬБОМ ВЯДОМЫХ КАЛЕКТЫВАУ

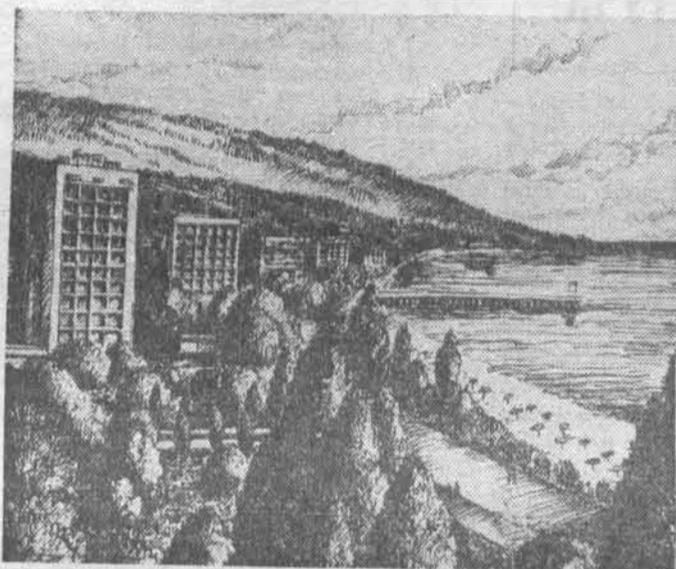
Усесаюзная фірма «Мелодыя» падрыхтавала альбом з двух стэрэафонічных «гігантаў», прысвяціўшы яго творчасці выдатных беларускіх налентываў, якія атрымалі вядомасць далёка за межамі нашай краіны — Дзяржаўнага народнага аркестра БССР імя І. Жыновіча і Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэлы Беларускай ССР.

Адкрывае альбом праграма народнага аркестра пад кіраўніцтвам М. Казінца. У ёй дзесяць твораў, сярод якіх не толькі паэтычна выкананая п'еса Ф. Тарэга «Успаміны аб Альгамбры», але і Канцэрт

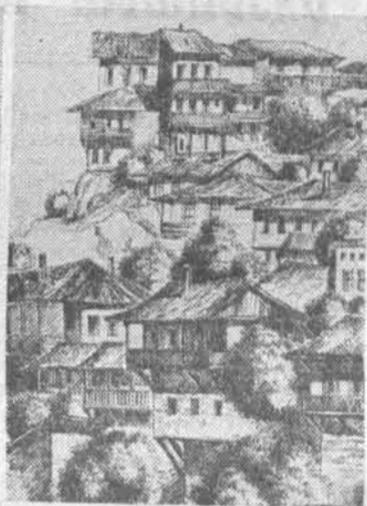
№ 2 для цымбал з аркестрам Д. Смольскага (саліст Я. Гладкоў). Праграма цікавая і тым, што ў ёй заняты спевані, якія карыстаюцца шырокай папулярнасцю ў краіне. Так, Барыс Казанцаў запісаў з аркестрам народныя песні «Шумныя бярозы» і «Ой, ды ў нашым сяле свадзьба будзе», а Вольга Шутава — «Небыліцу», «Дубочак зялёненькі» і песню І. Кузняцова «Пайду маладая пагуляю». Завяршае праграму аркестра выкананне Аляксандрам Дзедзікам дзвюх песень — «Сернады» Э. Тазелі і рускай народнай песні «Ах, Настасся».

Цікавая праграма харавой капэлы БССР пад кіраўніцтвам У. Раговіча. З адзінаццаці твораў, якія складаюць яе, найбольшае уражанне пакідаюць канцэрт для змешанага хору без суправаджэння «Лябёдушка» В. Салманова, «Плач па царэвічу Дзімітрыю» Г. Свірыдава і руская народная песня ў апрацоўцы В. Калістратава «Таня-Танюша», дзе ў поўным бляску прадстае вялікае выкананне майстэрства старэйшага харавога калектыву рэспублікі, які даў за час свайго існавання звыш чатырох тысяч канцэртаў.

У. ЯФРЭМАУ.

«Сонечны бераг» — самы буйны міжнародны курорт на Чарнаморскім узбярэжжы Балгарыі.

Жылая забудова ў гарыстай мясцовасці — тыповы пейзаж старых балгарскіх гарадоў.

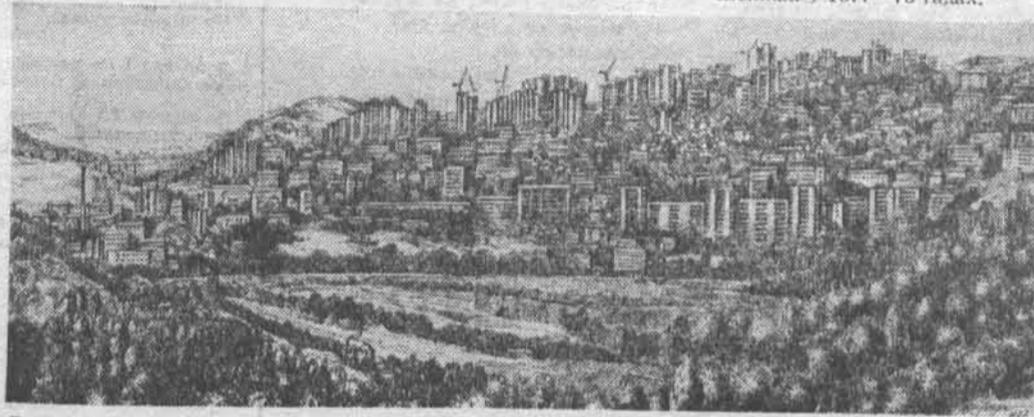
ЦУДОЎНАЯ КРАІНА БАЛГАРЫЯ...

Сёння балгарскі народ адзначае стагоддзе з дня вызвалення краіны ад асманскага ярма. Гэта — і святая ўсіх сяброў народнай Балгарыі...

Упершыню трапіць у Балгарыю мне давалося ў верасні 1944 года ў складзе дэсанта марской пяхоты, якія штурмавалі буйнейшы порт на Чорным моры — горад Варну. У Варне тады знаходзілася фашысцкая база. Балгарскі народ з удзячнасцю сустракаў саветніцкіх воінаў-вызваліцеляў — патомкаў рускіх салдат, якія вызвалілі краіну ад 500-гадовага турэцкага прыгнёту...

І вось праз 33 гады я зноў наведаў Балгарыю, але ўжо не салдатам, а архітэктарам і мастаком. З вялікай цікавасцю ездзіў я па краіне, шмат назіраў, рабіў фотаздымкі, замалюваў. Так з'явілася серыя малюнкаў, частку якіх прапаную ў гэтым выданні «ЛіМа».

Б. НАЗАРАНКА,
архітэктар інстытута «Белсельпраэнт».

Горад Вяліка-Тырнава. Ён аб'яўлены нацыянальным гістарычным горадам-музеем.

«Руская царква» недалёка ад Казанліка — помнік балгарскага народа рускім воінам-вызваліцелям, якія загінулі пад Шыптакі ў 1877 — 78 гадах.

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

АЎТАР НАВУКОВАЙ БІЯГРАФІІ ПЕСНЯРА

Да 70-годдзя з дня нараджэння Янкі ШАРАХОўСКАГА

Сваю літаратурна-крытычную дзейнасць Янка Шарахоўскі пачаў у 1931 годзе. Тэмпераментна, з маладым запалам (а яму тады было толькі 22 гады) агучыў ён у самую гушчыню літаратурнага, ды і ўсяго творчага жыцця рэспублікі. Ён піша рэцэнзіі на навіні беларускай літаратуры, артыкулы, у якіх рабілася спроба зірнуць у мінулае, узвясці тое, што было зроблена Ф. Багушэвічам, В. Дуні-

нім-Марцінкевічам, а за ўсім гэтым — страснасць, публіцыстычнасць, нават палемічнасць, калі патрэбна было адстаяць свой пункт гледжання. У тыя гады Я. Шарахоўскі часам і памылўся, але сумленнасць, шчырасць, дасведчанасць у пытаннях літаратуры і мастацтва (ён закончыў Ленінградскі гісторыка-лінгвістычны інстытут) сведчылі аб тым, што ў асобе Я. Шарахоўскага беларуская крытыка атры-

чала прынцыповага даследчыка і літаратуразнаўцу.

Асабліва ярка і шматгранна яго пісьменніцкі талент раскрыўся ў пасляваенныя гады. У гэты час Я. Шарахоўскі спрабуе свае сілы ў прозе (нігіта апаляднення «Срэбраная рэчка» і зборнік твораў для дзяцей «Сердалікавая бухта»), пераходзіць на беларускую мову раманы «Напярэдадні» і «Рудзіні» І. Тургенева, «Аповесць аб дзіцінстве» Ф. Глад-

кова, «Слупога музыку» У. Караленкі, «Казі» М. Салтыкова-Шчадрына...

Аднак па-ранейшаму галоўным яго прызначаннем застаецца крытыка і літаратуразнаўства. Працуючы на пасадках, якія шмат забіралі часу, — адначасна сапраатарам часопіса «Польмя», галоўным рэдактарам Дзяржаўнага выдавецтва БССР, намеснікам міністра культуры БССР, рэдактарам газеты «Літаратура і мастацтва», дырэктарам Літаратурнага музея Янкі Купалы, — Я. Шарахоўскі ўважліва сочыць за новымі творами пісьменнікаў, рэгулярна выступае з рэцэнзіямі на старонках рэспубліканскіх часопісаў, у газетах «Звязда», «ЛіМ».

Асноўнай працай Я. Шарахоўскага, яго сваёасаблівай лебядзінай песняй (першая ча-

стка выйшла ў 1970, другая пачынала свет у 1976 годзе) — пасля смерці аўтара стала маніграфія (навуковая біяграфія) «Пяніяр народных дум», прысвечаная жыццёваму і творчаму шляху Янкі Купалы.

З усёй сур'ёзнасцю і патрабавальнасцю гэтай нялёгкай, але адназначна, пачэснай справы Я. Шарахоўскі ўзяўся тады, калі стаў працаваць дырэктарам Літаратурнага музея Я. Купалы, пазнаёміўся з многімі малавядомымі матэрыяламі пра паэта. Сабраныя разам, умела сістэматызаваныя, аб'юльгеныя і тыпізаваныя, вядомыя пра песняра далі мажлівасць ва ўсёй паўнаце, шматграннасці ўбачыць і прасачыць творчую эвалюцыю Я. Купалы, яго шлях да вяршын літаратурнага майстэрства.

С. ВІРЗОВСКІ.

АДНОІЧЫ, здаецца, у паяздзлак, падаў я паліто чардэжніцы Клаве Пташкінай. Сам не ведаю, чаму, а падаў. Узіў паліто з шафы і падаў.

Учынак мой зрабіў уражанне.
— Сеўка Траўкін да Пташкінай пачаў заляцацца, — паведаміў калектыву Антох Грошаў. — Паліто падаваў. Сам бачыў.

— А вам, напэўна, зайздросна? — адрыкашчыў я і нашырыў дыяпазон сваіх заляцанняў.

Чыхне, напрыклад, чардэжніца. Усе маўчаць, а я — «Будзьце здаровы!»

Гумка ў яе пад стол, нібы жабка, паскакала. Усе як быццам не бачаць, а я схілюся. Вось яна, калі

БЯЗВІННЫЯ ШТУЧКІ

лаека! Раней Пташкіна ў буфэце за сасіскамі ў агульнай чарзе стаяла, а я па ўласнай ініцыятыве замест яе ў чарзе таўкуся. Сумку з прадуктамі несці дадому дапамагаю...

Жанчына ажно пакарашэла. Ласкавай да мяне зрабілася. Нават засумняваўся: ці варты я гэтага? На сутнасці, дробязі для яе раблю...

Амаль да самай восені Пташкіна маё заляцанне на вачах ва ўсіх прымала. Пакуль неяк Антох не паведаміў, што шукае мяне незнаёмы мужчына.

— Вось, Сеўка, дазалецаўся, — дакаралі калегі. — Муж Пташкінай цябе ў калідоры чакае. Глядзі, будзь мужчынам!

Паглядзеў я ў лостэрка. На твары — туга. Прычарсаўся. Выходжу. З пустымі рукамі. Каб па-чэснаму, пасустрач мужчына. У плячах за мяне шырэйшы.

— Дык гэта ты, — высюваючы баксёрскую сківіцу, — да маёй жонкі Клавы заляцаўся?

— Ды я нічога, — гашу канфлікт. — Паліто падаю, рэйсфедэр тушышу запраўлюю... Сумку з прадуктамі наднісу... Сасіскі любіцельскія з буфета... І ўсё.

— Ах, каб цябе! — падступае. — Я ж так і думаю. Для яго гэта бязвінныя штучкі, а жонка іх прымае ўсёўвез. Задурыў галаву жанчыне. А я, дурань, у здагках губляюся. Што, думаю, з жонкай робіцца? Пэнагі нейкай да сябе патрабуе... Гэта ёй падаў, тое аднясі. А там — прасі прабачэння.

— Ды вы дрэннага не думайце.
— Як не думаць? Жонка цябе кожны дзень у прыклад ставіць. Такім будзь, як Траўкін! Траўкін — гэта сапраўдны мужчына! Надакучыла! Чаго ты ў маё сямейнае жыццё ўлез, га?

Разлютаваўся. Ну, думаю, на ўвесь навукова-даследчы зняславіць! Бывайце, прэміі, кар'ера і пашана!

Як на тое і людзей у калідоры шмат сабралася: вытворчая гімнастыка пачалася.

— Ну, Траўкін, — кажа, — у кашулі ты парадзіўся. Ты тут пакуль вытворчай гімнастыкай займіся, а я да твайго начальніка пайду. Няхай ён цябе, нахабніка, паставіць на месца!

І сапраўды — пайшоў.

Пасля гімнастыкі выклікае мяне начальнік.

— Што вы сабе ў адносінах да замужняй жанчыны дазваляеце? — пытаецца. — Альбо з маральным кодэксам незнаёмы?

Сханіўся я за галаву і маўчу. А што казаць. Жанчына сапраўды замужам.

Шкада яму, відаць, мяне стала.

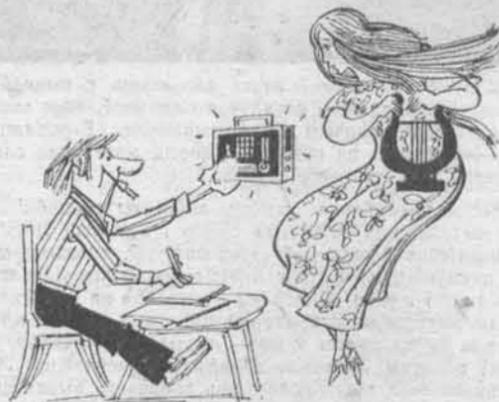
— Сядай, — кажа, — Траўкін, сядай. Я да цябе, — кажа, — па рабоце нічога не маю. У аддзеле ты лепшы спецыяліст. Толькі навошта ты, дарагі, сябе так паводзіш? Няўжо для цябе на гэтай Пташкінай свет клінам сышоўся?

— Ну, а як жа, Уладзімір Паўлавіч, быць? — аргаюся я. — Адна яна ў нашым аддзеле сярод мужчын. Адна, разумееце?

— Так, — сівярджае. — Аднак. Пакуль што адна. Але ты не бяду! Аб'ём работы расце. Дыямі яшчэ чардэжніцу афармаю. Між іншым, не замужам.

Ажно лягчы дыхаць стала!
— Зразумеў, — радасна адказваю. — Пераключуся! Пакуль яна, канечне, замуж не выйдзе...
В. ГІЛЕВІЧ.

АХ, МУЗА, МУЗА...

Эдмуд ІАДКОЎСКИ

ЖЫЦЦЁ ДЫЯГЕНА

ЭЛЕГІЯ

Жыў Дыяген у бочцы, Бы ў ансамблі, Ды адзіноцтва там не прыкмятаў: Раскачвалася бочка, як караблік, Які плыве у вечнасці на прычал. Днём З ліхтаром Шукаў ён чалавека. Жартуючы, па вуліцах блукаў. «Каго шукае?» Чалавека веку. «Вось выдумшчыкі!» А ён яго шукаў. Ён цыркі абыхоў і ўсе арэны — Фанатык, бескарысны Дыяген, Ліхтар яго — такі стары страшэнна— Прасвечваць душы мог, нібы рэнтген. Вярнуўся ён у бочку нетаропка... Няма там жонкі. Што за страшны сон? Дарэмна ўсё. І ён паставіў кропку. Ліхтар загнаў на баракхолцы ён.	Да ісіцы ён не імкнецца дужа, Стаў пра кватэру думаць, як павук. І ў інстытуце філасофскім служыць Антычнай акадэміі навук, Там тэмаю заняты вавілонскай, З апломбам кажа ён сярод калег: «О, Аляксандр Філіпчы Македонскі, Начальнік жэка — гэта Чалавек!» Старым філосаф стаў. Аклад, што маў, Ён траціць на табакі і каньяк, А чалавека болей не шукае, Не рэагуе на хлусню ніяк. Стары цяпер ён. Пахаваны мары. Ні бочкі... І жыццё прайшло, як сон. Гуляе ў даміно ён на бульвары З такімі ж дыягенамі, як ён. Пераклаў з рускай Уладзімір ПРАВАСУД.
--	--

ПРЫЗНАННІ ПЕРАД СВЯТАМ

Калі ён — агонь, а яна — порох, то выбух непазбежны.
● Калі ўжо падаць у яе вачах — дык з сёмага неба!
● Калі дзяўчына кідае хлопца то ў жар, то ў холад, значыць, яна хоча атрымаць мужчыну загартаванага, як сталь.
● Выхадныя дні яны заўсёды праводзяць з начойкамі. Ён — з сябромі, на ўлонні прыроды, у дружбе з сонцам і вадою, яна — дома, таксама з вадою, з мылам...
● Шляхам мэтанакіраванай дрэсіроўкі многім жанчынам удаецца перабіць сваіх мужчын у баб. Толькі ці варта быць жонкай бабы?
М. ШКЛЯР.

Валянцін ЛУКША

ЭМАНСІПАЦЫЯ

«Ты абознік у мяне, — кажа жонка. — Праз цябе маладосць мая пажоўгла». Жонка, ведаю даўно, мае рацыю, бо ўсё ад яе... эмансіпацыя.
Я на сходзе з таварышам у зале. А ле ў прэзідыум абралі. Хваліць — рухае наперад авіяцыю. Гэта ўсё, каб ле... эмансіпацыя.
Пакідае мне дачку аж на месяц: «Ад'язджаю, дарагі мой, на Месяц! Хто ж замяніць мяне ў дэлегацыі?» Гэта ўсё, каб ле... эмансіпацыя.
Хоча дома, на рабоце быць першай... «Напішу, калі трэба, і вершы!» Пачалася ў душы навігацыя — Не прымае душа... эмансіпацыя.
Я не год і не два жонку слухаў, Ды сабраўся ў рэшце рэшт з духам. Прачытаў ёй сягоння натацыю Да чаго давяла... эмансіпацыя.

ФРАЗЫ

Голая ісічна не саромеецца сустрэчы з чытачом.
● Мешчанін згодзен загінуць смерцю храбрых, але толькі ў эпіцэнтры асартыментапага выбуху.
● Кінафільм нарабіў шуму: у дзюках серых увесь час стралялі.
● Спірытус вілі — універсальны растваральнік рэпутацыі.
● На суд нашчадкаў ён надзей не ўскладаў: быў у даўгу перад сучаснікамі.
● У школе жыцця дзеці вучацца гаварыць, дарослыя — трымаць язык за зубамі.
Р. РУМКО.

Мал. М. ГУРЛО.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісатэлей БССР, Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856. АТ 15746.

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела вырўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і масавай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксандр АСІПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (адказны сакратар), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Юрый ГРЫГОР'ЕЎ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір НЯФЕД, Нічытар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМАНЯКА, Мікола ТКАЧОУ, Юлія ЧУРКО, Рыгор ШЫРМА.